

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**NEOLİBERAL TEORİ ÇERÇEVESİNDE SPOR-ULUSLARARASI
İLİŞKİLER İLİŞKİSİNİN ANALİZİ**

Kenan ÇORUH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Kemal İNAT

NİSAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEOLİBERAL TEORİ ÇERÇEVESİNDE SPOR-
ULUSLARARASI İLİŞKİLER İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kenan ÇORUH

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 15/05/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Kemal İNAT	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CANER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Furkan POLAT	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Kenan ÇORUH

15/05/2024

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının her aşamasında çok değerli bilgi ve katkılarıyla destek olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Kemal İNAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hem tez çalışmam hem de hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen anneme, babama ve kardeşlerime de teşekkürü bir borç bilirim.

Kenan ÇORUH

15/05/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
GÖRSEL LİSTESİ	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
GRAFİK LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Neoliberalizm Kavramı ve Tarihçesi.....	8
1.2. Uluslararası İlişkiler Teorisi Olarak Neoliberalizm	12
1.3. Neoliberalizm ve Spor.....	16
1.3.1. Uluslararası İlişkiler ve Spor.....	19
1.3.2. Uluslararası İlişkilerin Konusu Olarak Spor	19
1.3.2.1. Sporun Tarihi ve Modern Spor.....	23
1.3.2.2. Sporun Toplumsal, Sosyal ve Kültürel Boyutları	27
2. BÖLÜM: SPOR VE ULUSLARARASI SİYASET İLİŞKİSİ	32
2.1. Sporun Uluslararası Güç Mücadelesindeki Yeri	33
2.2. İç Siyaset ve İkili İlişkilerde Spor	44
2.3. Barış ve İnsan Hakları İlkeleri Açısından Spor	51
2.4. Spor Diplomasisi	55
3. BÖLÜM: ULUSLARARASI EKONOMİDE SPOR ETKİSİ	59
3.1. Endüstri Olarak Spor	59
3.2. Ülkelerin Ekonomilerinde Sporun Yeri.....	67
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	81
ÖZ GEÇMİŞ	95

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
FIFA	: Fédération Internationale de Football Association
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IOC	: Uluslararası Olimpiyat Komitesi
IGO	: Uluslararası Örgütler
NGO	: Ulusötesi (Hükümet Dışı) Örgütler
UEFA	: Union of European Football Associations

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: Berlin Olimpiyatları'nda Hitler Selamı	34
Görsel 2: Yoshinori Sakai ve Olimpiyat Meşalesi.....	36
Görsel 3: Kara Güç Selamı.....	37
Görsel 4: Lazio Taraftarının Pankartı	45
Görsel 5: ABD ve İranlı Futbolcuların Maç Önü Fotoğrafı	49
Görsel 6: Abdullah Gül ve Serj Sarkisyan.....	50
Görsel 7: Çerkes Protestoları.....	53
Görsel 8: Ronaldo ve Zidane BM Kalkınma Programı'nın Yoksulluğa Karşı Maçında 58	
Görsel 9: Atina Oyunları İçin Yapılan ve Daha Sonra Kullanılmayan Spor Tesisleri (1)	
.....	64
Görsel 10: Atina Oyunları İçin Yapılan ve Daha Sonra Kullanılmayan Spor Tesisleri (2)	
.....	64

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Dünyada Forma Sponsorluğundan En Çok Gelir Elde Eden Takımlar	62
Tablo 2: Türkiye’de Şampiyonluk Yaşayan Takımların Sponsorları	63
Tablo 3: Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın Stratejik Planlama Maliyetleri	76

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Avustralya’da GSYH’ye Katkı Yapan Sektörler.....	69
Grafik 2: Endüstriye Göre İşçi Başına Katma Değer	70
Grafik 3: Avrupa Futbol Piyasa Değerleri.....	73
Grafik 4: İspanya’daki Spor Federasyonlarının Borçlarındaki Azalma	74

ÖZET	
Başlık: Neoliberal Teori Çerçevesinde Spor-Uluslararası İlişkiler İlişkisinin Analizi	
Yazar: Kenan ÇORUH	
Danışman: Prof. Dr. Kemal İNAT	
Kabul Tarihi: 15/05/2024	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 95 (ana kısım)
Günümüzde uluslararası ilişkilerin en önemli konuları arasında sayılan sportif faaliyetler, politik ve ekonomik ilişkilerle birlikte ülkelerarası gündemin başlıca olguları arasında yer almaktadır. Bazı durumlarda iki ülkenin yakınlaşmasına bazı durumlarda ise tam tersine yol açabilen spor karşılaşmaları devletlerin iç ve dış politikalarında önemli bir unsur haline gelmiştir. Öyle ki kimi zaman sporcular resmi anlamda olmasa da yabancı ülkedeki dış politik temsilci konumuna bile gelebilmektedirler. Buradan hareketle bu tez çalışmasında alanın son zamanlardaki teorilerinden olan ve anahtar kavramları küreselleşme, iş birliği, serbest piyasa rekabetçiliği ve özelleştirme gibi olgular olan neoliberal yaklaşımlar ile spor ve uluslararası ilişkiler bağlantısına değinilmiştir. Bunu yaparken başlıca cevap aranan sorular şunlardır: Spor nasıl dış politika aracına dönüşmüştür? Sporun kendi içindeki farklı boyutları ve bunların uluslararası ilişkilere yansıması nasıldır? Küresel çapta spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmanın devletlere ve diğer aktörlere faydaları ve zararları nelerdir? Devletler ve diğer aktörler uluslararası ilişkilerini düzenlerken sporu nasıl ve ne amaçla kullanmaktadır ve bu konu Neoliberalizm argümanları çerçevesinde nasıl açıklanabilir? Başlangıçta teorik ve kavramsal çerçeve kapsamında neoliberal teori ve genel anlamda spor ve uluslararası ilişkiler kavramlarından bahsedilip ikinci bölümde iç ve uluslararası siyasetle sporun ilişkisi ve spor diplomasisi kavramı daha derinden irdelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise sporun uluslararası ekonomiye etkisi ele alınmış ve sonuç kısmında da elde edilen bilgiler ışığında başlangıçta sorulan sorulara verilen cevaplar ortaya konmuştur. Çalışmada varılan sonuçlar kısaca şu şekildedir: Devletler ve diğer aktörler sporu uluslararası ilişkilerde gücün, imajın ve ekonomik faydanın aracı olarak kullanmaktadırlar. Spor çoğu zaman kültürel bir faaliyet olmasından çok özellikle ekonomik boyutu öne çıkan bir aktivitedir ve spor karar alıcı mekanizmalara, Neoliberal argümanlara paralel olarak belirli bir alan açabilmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Spor, Uluslararası İlişkiler	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Analysis of the Relationship Between Sports and International Relations Within the Framework of Neoliberal Theory	
Author of Thesis: Kenan ÇORUH	
Supervisor: Prof. Dr. Kemal İNAT	
Accepted Date: 15/05/2024	Number of Pages: v (pre text) + 95 (main body)
In today's world, sporting activities, considered among the most important issues in international relations, stand as primary elements of the inter-country agenda alongside political and economic relations. Sporting events, which can sometimes lead to the rapprochement of two countries and sometimes to the opposite, have become a significant factor in the domestic and foreign policies of states. So much so that athletes, sometimes unofficially, can even assume the role of foreign policy representatives in foreign countries. Based on this, this thesis explores the connection between sports and international relations through recent theories in the field, such as neoliberal approaches, with key concepts including globalization, cooperation, free market competitiveness, and privatization. In doing so, the main questions sought to be answered are as follows: How has sport become a tool of foreign policy? What are the different dimensions of sport and how do they reflect on international relations? What are the benefits and drawbacks to states and other actors of hosting global sports events? How do states and other actors use sports in regulating their international relations and for what purposes, and how can this be explained within the framework of Neoliberalism arguments? Initially, within the theoretical and conceptual framework, neoliberal theory and, in general, the concepts of sport and international relations are discussed, and in the second section, the relationship between domestic and international politics with sport and the concept of sports diplomacy are examined more deeply. In the third and final section, the impact of sports on the international economy is discussed, and in the conclusion, answers to the questions posed at the beginning are provided based on the information obtained. The conclusions reached in the study are briefly as follows: States and other actors use sport as a means of power, image, and economic benefit in international relations. Sport is often more of an activity with an economic dimension rather than just a cultural activity, and it can open up a specific area to decision-making mechanisms and Neoliberal arguments in parallel.	
Keywords: Neoliberalism, Sport, International Relations	

GİRİŞ

Spor, dünya üzerinde en yaygın olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçtiğimiz yüzyıldan bu yana her dalıyla küresel bir aktivite halini alan sporda daha eski tarihlere bakacak olursak şimdikine kıyasla çok daha küçük bir azınlığın eğlenme aracı olduğu görülmektedir. Fakat modern Olimpiyat Oyunları ve başta futbol olmak üzere diğer spor organizasyonlarının da yardımıyla neredeyse bütün dünyada en etkili kavram haline gelmiştir. Spor, bireylerin ve toplumların kaynaşmasına yaptığı katkılar nedeniyle güçlü bir birleştirici ögedir. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerdeki aktif sosyo-kültürel kurumların da başında gelmektedir. Bununla birlikte bir ülkenin uluslararası arenadaki saygınlığına, hedeflerine ve çıkarlarına hizmet edebilmektedir. Bu bağlamda spor, dış ilişkilerde bir siyaset aracı olmasının yanı sıra ekonomik olarak da yüksek potansiyelli bir alandır (Taşgın, 2016).

Kimi zaman Olimpiyatlar gibi katılımın dahi değerli olduğu kimi zaman ise rekabetin ön planda olduğu spor faaliyetleri, siyaset gibi kitlesel bir olgu olmasından dolayı dünyanın çoğu yerinde belli bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu etki kendisini milli takımlar, spor kulüpleri ya da bireysel sporcular düzeyinde gösterebilmektedir. Bu etkinin sonucunda insanlar bazen sporun katılım gösterme, kazanma ya da kaybetme içeriğinden çıkıp aşırı milliyetçilik veya ırkçılık gibi siyasi temelli hissiyatlara kapılabilmektedir. Fakat buna rağmen sporun birleştirici gücü bazı istisnalar hariç bu duruma engel olan bir vaziyettir. Öte yandan sporun belli bir ekonomik etkiye de hitap etmesi birçok olumsuzluğu öteleyebilmektedir.

Araştırmanın Konusu

Bu tez çalışmasında sporun uluslararası ilişkilerle nasıl bir bağlantısının olduğuna değinilecektir. Bu bağlantı Neoliberal Teorinin temel argümanları analiz edilecektir. Üç bölümden oluşan tez çalışmasında birinci bölümde Neoliberal Teorinin ilk çıktığı noktalardan farklı coğrafyalardaki uygulamalarına ve genel hatlarıyla özelliklerine değinilecektir. Daha sonraki başlıkta ise sporun Neoliberalizm kapsamında ele alındığı çalışmalar ışığında iki kavramın ilişkisinden bahsedilecektir.

Kavramsal çerçeve kısmında önce çalışmanın iki ana kavramı olan spor ve uluslararası ilişkiler kavramlarına değinilecek daha sonra ise sporun tarihin ilk çağlarından günümüzdeki modern halini almasına kadar olan süreç kronolojik bir anlatımla

sunulacaktır. Bir sonraki alt başlıkta önceki başlıklardan da yola çıkarak sporun dünya genelindeki toplumsal, sosyal ve kültürel boyutlarından bahsedilecektir.

Spor ve Uluslararası Siyaset İlişkisi başlıklı ikinci bölümde önce kısaca sporun nasıl bir siyaset aracı olduğuna değinilecek, sonraki alt başlıkta ise sporun uluslararası ilişkilerdeki yeri somut örneklerden hareketle anlatılacaktır. Bu somut örnekler genelde Olimpiyat Oyunları'nda gelişen ve uluslararası politikayı etkileyen olaylardır. Bunları ise kabaca 1972 Münih Katliamı, Soğuk Savaş'ın etkisinde gerçekleşen 1980 Moskova ve 1984 Los Angeles Oyunları'ndaki boykotlar ve 2008'de Pekin'de yapılan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemdeki yerini sağlamlaştıracağını düşündüğü oyunlar şeklinde özetlemek mümkündür.

Bir sonraki başlıkta ise önce derbi rekabetleri gibi sporun ülke içindeki siyaseti nasıl etkilediğinden, daha sonra da direkt olarak ikili ilişkilerde sporun nasıl bir yeri olduğundan söz edilecektir. Burada da İngiltere-Arjantin rekabeti ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri gibi örnekler konuyu anlamaya yardımcı olacaktır. Barış ve İnsan Hakları İlkeleri Açısından Spor kısmında genelde insan hakları ve demokrasi ihlalleri, özelde ise spor organizasyonunu düzenleyen ülkeye yöneltilen çeşitli eleştiriler ele alınacaktır. İkinci bölümün son alt başlığında ise spor diplomasisi kavramından bahsedilecektir. Ancak bu kavram kamu diplomasisi olgusunun alt alanlarından birini ifade ettiği için önce kısa bir biçimde kamu diplomasisine de değinilecektir. Daha sonra spor diplomasisi kavramının ne olduğu ve neleri içerdiği vurgulanacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümü sporun uluslararası ekonomideki yerini içermektedir. Endüstri Olarak Spor başlığında özetle spor sponsorluklarının, televizyon yayınlarının ve organizasyonlara ev sahipliği yapmanın ekonomik getirilerinden bahsedilecektir. Son başlık olan Ülkelerin Ekonomilerinde Sporun Yeri başlığındaysa Avrupa ülkeleri ve Avustralya gibi örneklerdeki veriler ışığında sporun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) olan katkıları ve diğer ekonomik etkileri ele alınacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken spor ve uluslararası ilişkiler kavramlarını geniş bir biçimde ele almak ve aralarındaki ilişkiyi tarih sahnesinde yaşanmış ve yaşanmakta olan somut örnekler yardımıyla açıklamaktır.

Araştırma Soruları

Çalışmada, ‘Spor nasıl dış politika aracına dönüşmüştür?’, “Sporun kendi içindeki farklı boyutları ve bunların uluslararası ilişkilere yansımaları nasıldır?”, “Küresel çapta spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmanın devletlere ve diğer aktörlere ne gibi faydaları ve zararları olmaktadır?” ve ‘Devletler ve diğer aktörler uluslararası ilişkilerini düzenlerken sporu nasıl ve ne amaçla kullanmaktadır ve bu konu Neoliberalizm argümanları çerçevesinde nasıl açıklanabilir?’ sorularına yanıtlar aranacaktır. Bu sorulara cevap aranırken Neoliberal Teori’nin argümanlarından faydalanılacaktır.

Araştırma Hipotezleri

Çalışmanın temel hipotezi, devletler ve diğer aktörlerin, sporu uluslararası ilişkilerde gücün, imajın ve ekonomik faydanın aracı olarak kullandıkları şeklindedir. Bunun yanında sporun günümüzde uluslararası siyasetin önemli araçlarından birine dönüştüğü argümanı da çalışmanın hipotezlerinden biridir. Sporun çoğu zaman kültürel bir faaliyet olmasından çok özellikle ekonomik boyutu öne çıkan bir aktivite olduğu iddiası da çalışmanın bir başka hipotezini oluşturmaktadır. Çalışmadaki bir diğer hipotez sporun karar alıcı mekanizmalara, Neoliberal argümanlara paralel olarak belirli bir alan açtığı hipotezidir.

Araştırmanın Önemi

Spor ve uluslararası ilişkiler kavramlarının ilişkisini çeşitli boyutlarda incelerken neoliberal teori ile de bağlantısına değinmek çalışmanın önemini oluşturan hususlardandır. Çok geniş bir literatüre sahip olan spor ve uluslararası ilişkiler ile ilgili olan çalışmalarda, uluslararası ilişkiler teorilerinin nadiren kullanıldığı görülmektedir. Bu durum da çalışmanın ön plana çıkmasını sağlayan noktalardandır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılıkları daha çok “mega” olarak nitelendirilebilecek büyük katılımlı spor organizasyonlarını ele almasıdır. Daha küçük ve bölgesel nitelikli spor etkinliklerinin de olumlu-olumsuz faydaları elbette ki bulunmaktadır ancak bu çalışmada ele alınan konular arasında dahil değildir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada genel anlamda nitel araştırma yöntemine başvurulacaktır. Ağırlıklı olarak doküman analizi ve literatür taraması yöntemleriyle ilerlenecektir. Bu kapsamda bilimsel makaleler, tezler, internet ve gazete haberleri yararlanılan kaynakları oluşturacaktır. Bu çerçevede sporun uluslararası ve iç siyasetle ilişkisini konu alan önemli eserlerin incelenmesi ve internette bu konuyla ilgili haber ve analizlere ulaşılması hedeflenmektedir.

Söz konusu kaynakların taranması yoluyla elde edilecek verilerin Neoliberal Teori çerçevesinde analiz edilmesi tezin temel yöntemini oluşturacaktır. Neoliberal Teori'nin uluslararası ilişkileri açıklarken kullandığı “iş birliği” kavramı, devletlerin yanında uluslararası ve ulusal düzeydeki sivil toplum kuruluşlarının uluslararası ilişkilerin şekillenmesine etkisini öne çıkarması ve uluslararası ilişkilerde ekonomik boyuta yaptığı vurgu çalışmanın temel argümanlarının açıklanması açısından faydalı bir araç sunmaktadır.

Literatür Taraması

Çalışmanın hipotezlerinin test edilmesi ve temel sorularının cevaplanması çerçevesinde gerek teorik yaklaşım gerekse sporun ekonomik ve siyasi boyutuna ilişkin literatür incelenmiştir. Neoliberalizmle ilgili en önemli çalışmalar arasında gösterilen David Harvey'in (2005) Neoliberalizmin Kısa Tarihi adlı kitabında teorinin tarihsel süreci ve genel hatları açıklayıcı bir biçimde anlatılmıştır. Neoliberal fikirlerin ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeler, Avrupa ve Güney Amerika'daki neoliberalizm algılamaları ve teorinin diğer özellikleri çalışmanın ana konularındandır.

Sarıkaya (2023) da çalışmasında benzer şekilde teorinin ortaya çıkışını geniş şekilde ele almıştır. Bunun yanı sıra neoliberalizmin kamu politikalarına yansımaları ve teorinin uygulama ve pratik kısmına yöneltilen eleştiriler de Sarıkaya'nın tezindeki önemli başlıklardandır.

Literatüre bakıldığında spor-uluslararası ilişkiler konusunun çoğunlukla Olimpiyat Oyunları etrafında incelendiği görülmektedir. Bu doğrultuda 1980 Moskova Olimpiyat oyunları ve bu oyunlar sürecindeki boykot durumu Civralı'nın 2019'daki tezinde irdelenmiştir. Bu çalışmada Civralı, spor ve siyaseti Carl von Clausewitz'in savaş teorisi ile Joseph Nye'in yumuşak güç teorisi çerçevesinde karşılaştırmıştır. Tezde devletlerin

sporunu bir mücadele aracı olarak kullanıp kullanmadıkları araştırılmış ve bunu yaparken örnek olay olarak 1980 Moskova Olimpiyatları seçilmiştir.

Uluslararası ilişkiler ve spor bağlantısını bir olimpiyat oyunu örneğinde inceleyen diğer araştırma da Şentürk'ün (2018) 1936 Berlin Olimpiyatları'nı konu edindiği çalışmadır. Nazilerin propagandaları altında geçen oyunlar süreci ve devamındaki etkileri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi spor faaliyetleri doğrudan uluslararası ilişkilerin konusu olabilmektedir ve bu konuda pek çok çalışma bulunmaktadır. Karasaç'ın (2019) çalışması da bunun örneklerinden biridir. 2014 Soçi Kış Olimpiyat Oyunları'nı konu edinen çalışma, birçok protesto ve tartışmaya sebep olan bu organizasyonun siyasi taraflarını analiz etmeyi hedeflemiştir. Karasaç'a göre Soçi Olimpiyatlarının önemli etkileri arasında ilk kez burada LGBT hakları ve Olimpiyat İlkeleri arasında bir sözleşme yapılması ve megaprojeler denilen yüksek maliyetli yapıların halkta olumsuz etki yaratmasının ardından protesto seslerinin yükselmesi gibi etmenler bulunmaktadır.

Wolfe (2020), 2018 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapan Rusya'nın organizasyon öncesi ve sonrasındaki durumuna değinmiştir. Uluslararası kamuoyu tarafından yöneltilen eleştirilerin nedenlerine dair açıklamaları ve kendi gözlemleri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmuştur.

Ak (2015), çalışmasında Olimpiyat Oyunları'nın ev sahibi kentlere olan etkilerinden bahsetmiştir. 1992'de düzenlediği Olimpiyatlar ile gelişmişlik ve yaşanabilirlik seviyesinde büyük yükseliş yaşayan Barcelona örneğini dikkate alarak Olimpiyat Oyunları'nın ev sahibi kentlere ekonomik, siyasal, mekansal ve sosyal etkileri incelemiştir.

Sporun yalnızca futbol dalıyla ilgili uluslararası ilişkiler ile bağlantısını inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Pınar'ın (2022) çalışması futbol organizasyonları ve uluslararası ilişkiler arasındaki etkiyi ele almaktadır. Bu çalışma devletlerin futbola özel bir önem atfettiğini savunmakta ve kriz, uzlaştırma, imaj ve diplomasi gibi uluslararası ilişkiler kavramlarının futbol ile doğrudan ilintili olduğunu iddia etmektedir.

Futbol özelinde spor olgusunun farklı boyutlarının ele alındığı bir diğer çalışma da Talimciler'in (2018) 'Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sportu' adlı kitabıdır. Üç bölümden oluşan kitapta önce sporun doğuşu, modern hale gelişi ve endüstriye dönüşmesi anlatılmış

daha sonra ise futbolun sosyolojik temelleri analiz edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de futbolun durumu ele alınmıştır.

Güzelipek’in (2017) “Uluslararası İlişkiler ve Spor - Tarihe Damgasını Vuran Spor Olayları ve Politik Çözömlmeleri” adlı kitabı da bu tez çalışmasında sıkça yararlanılan kaynaklardanır. Güzelipek çalışmasında ölkö içi siyaseti, ikili ve küresel ilişkileri etkileyen 14 spor olayına değinmiştir.

Sarıpek (2021) editörlüğündeki “Spor ve Uluslararası İlişkiler” isimli çalışma bahis oyunlarından feminizm ve spor ilişkisine, uluslararası spor alanındaki ırkçılıklardan islamofobi ve spor bağlantısına birçok konuda makaleler içermektedir.

Söyland (2020) son yıllarda spor yatırımı konusunda ön plana çıkan ölkelerden olan Katar’ı incelediğı çalışmasında “sportwashing” yani sporla örtme, yıkama anlamlarına gelebilecek terim üzerinde durmuştur. Demokrasi ve insan hakları konularında geri kalmış ölkelere uluslararası spor alanında yöneltilen bir eleştiri olan “sportwashing” terimi, çalışmada Katar’a doğrultulan eleştirilerle beraber ele alınmıştır.

Katar özelinde spor diplomasisinin ele alındığı bir diğör çalışma Lo (2023) tarafından yapılmıştır. Çalışmada Katar’ın ev sahipliğindeki 2022 Dünya Kupası’nın siyasi ve ekonomik etkilerinden bahsedilmiştir.

Katar’a benzer şekilde Suudi Arabistan da son yıllarda spor konusunda atılım yapan ölkelerden biridir. Bu doğrultuda Konopka (2022) ve Hashmi (2023) de çalışmalarında Suudi Arabistan’ın spor diplomasisi alanındaki faaliyetlerini ve özellikle futbol alanında yoğunlaşan milyar dolarları bulan yatırımlarını ele almışlardır.

Katar ve Suudi Arabistan örneklerine benzer şekilde spor ve ekonominin ele alındığı çalışmalar da bulunmaktadır. Shamu (2016) çalışmasında FIFA Dünya Kupası’na ev sahipliğı yapan BRICS ölkelerindeki siyasal ve ekonomik etkileri incelemiştir. Özellikle FIFA’nın organizasyona ev sahipliğı yapan ölkeye uyguladığı vergi muafiyetine değinmiş, Brezilya ve Güney Afrika’nın bu muafiyetten doğan ekonomik kayıpları vurgulanmıştır.

Deloitte’s Sports Business Group’un her yıl yayınladığı spor marketi istatistik raporları da bu çalışmada kullanılan kaynaklar arasındadır. Raporda, Avrupa’nın “beş büyük ligi” olarak adlandırılan İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya futbol liglerinin 2012-13 sezonundaki market değeri 20 milyar euro seviyesinden 2021-22 sezonunda 30 milyar euro seviyesine çıktığı tespiti yapılmıştır.

Bir başka rapor Avustralya'nın spor verilerinin ele alındığı KPMG Sports Advisory tarafından yayınlanan Sports Industry Economic Analysis (2020) raporudur. Buna göre Avustralya'da spordan kazanılan yıllık gelirler 32 milyar doları bulmuş ve ülke GSYH'sinin %1'lik kısmını oluşturmuştur. Ayrıca rapora göre Avustralya'da spor sektörü, işçi başına katma değer sıralamasında da büyük potansiyelli sektörler arasında gösterilmektedir.

Seguí-Urbaneja, Manrique ve Pérez'in (2022) İspanya'nın ekonomisinde sporun etkisini ele aldıkları çalışmalarında son yıllarda İspanya'nın spor politikalarındaki değişikliklere de değinilmiştir. Bununla birlikte değişen politikalarla İspanya Spor Federasyonu'nun borçlarındaki azalma da çalışmanın önemli noktalarından biri olmuştur.

Değer (2022) Türkiye'de spor ekonomisinin gelişimini ele aldığı çalışmasında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın verileri doğrultusunda devlet eliyle yapılan spor yatırımlarını incelemiştir. 2000'li yılların başında devletin spora ayırdığı bütçe 300 milyon lira civarlarında iken 2023 yılı sonu için söz konusu bütçenin 3,3 milyar liraya çıktığına vurgu yapılmıştır.

1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Neoliberalizm Kavramı ve Tarihçesi

1970’li yıllardan bu yana pek çok farklı ülkede neoliberal fikirlerin etkisi derinden hissedilmiştir. Bu fikirlerin kökeni kelimedenden de anlaşılacağı üzere liberal akımdan gelmektedir. Bu yüzden neoliberalizmden önce liberal düşüncelerin ne olduğuna genel hatlarıyla bakmak faydalı olacaktır. Ardından neoliberalizmin tarih içindeki sürecine ve son olarak da sporla olan ilgisine genel bir şekilde değinilecektir.

Liberalizm kelimesinin kökeni İngilizcede özgürlük anlamına gelen “liberty” kelimesine dayansa da pek çok uzman sözcüğün Latince’den geldiğini düşünmektedir (Marshall, 1997: 456). Öte yandan Fransızca’da boş anlamına da gelen “libre” kelimesinin de liberalizm teriminin kökenini oluşturduğu belirtilmektedir. Tüm bunlar liberalizm düşüncesinin ne kadar zengin ve geniş anlamlara sahip olduğunu gösteren unsurlardandır (Görür, 2020).

Liberalizmin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı belirlenemese de 17. ve 18. Yüzyıllara tarihlenmek mümkündür. Teorinin ekonomiye yönelik düşünceleri Adam Smith tarafından geliştirilirken siyasi anlamdaki düşünceler ise John Locke tarafından geliştirilmiştir (Aktan, 1995: 8).

Pek çok teoriyi ve teorisini etkilediği gibi geniş çaplı savaşlar ve benzer olaylar liberalizmi de etkilemiştir. Literatürdeki çoğu kaynak bunun ilk örneği olarak 1642-51 arasında süren İngiliz İç Savaşı’nı göstermektedir. Biraz önce de değinildiği gibi teorinin siyasi ayağını geliştiren John Locke, gençlik yıllarında bu savaşa tanıklık etmiş ve derinden etkilenmiştir (Nye, 2007: 4). Locke’un iddiasına göre bir yerde otorite zayıfsa toplum refahını sağlamak da o derece zordur. Benzer fikirlere sahip Jeremy Bentham ve Immanuel Kant da liberalizmin ortaya çıkmasında önemli yere sahip düşünürlerdendir. Adam Smith’in yanında Richard Cobden de liberalizmin ekonomik yönünü geliştiren yazarlardandır (Heywood, 2004: 358-359).

Daimî Barış teorisini ortaya atan Kant’a göre bunu sağlamanın iki aşaması bulunmaktadır. İlk aşamada devletleri savaşa sürükleyebilecek anlaşmaların iptal edilmesi ve orduların ortadan kaldırılması gibi maddeler yer almaktadır. Bunları devletlerin birbirlerine hiçbir şekilde müdahale etmemesi ve casusluk faaliyetlerini sonlandırması takip etmektedir.

İkinci aşamaya göre ise her devletin uluslararası hukuka uygun kendine ait bir sivil anayasaya sahip olması gerekmektedir (Görür, 2020).

Ulusların Zenginliği adlı kitabında devlet müdahalesinin en alt seviyede olması gerektiğini savunan Adam Smith, aynı zamanda uluslararası ticaret ve barış arasında bağlantı bulunduğunu söyleyen Richard Kobden'e de ilham kaynağı olmuştur. Bununla paralel olarak Kobden, savaşları engellemenin yolunun ticaretten geçtiğini iddia eder ve böylece insanların birbirlerine karşı ön yargılarının kırıldığını savunur (Viotti & Kauppi, 2012: 135).

Bunlardan hareketle en önemli iki boyutu ekonomi ve politika olan liberalizmin devlet ve birey arasındaki ilişkiyi açıklayan bir teori olduğunu söylemek mümkündür (Görür, 2020). Yukarıda bahsedilen yazarların ortak noktası toplumun her bireyinin özgürlüğünü ve refahını minimum devlet müdahalesi ile oluşturmaya çalışmaktır. Böylece bu durum ulusal düzeyden uluslararası düzeye taşınacak ve barış içinde bir sistem inşa edilebilecektir (Yanık, 2015: 38).

Liberalizmde önde gelen prensiplerden biri de bireyciliktir. Bu prensibe göre insanlar siyasi alanda özgür olmalıdır. Kant'a göre birey liberalizmin en önemli unsurudur. Ayrıca bireyin hakkı toplumsal haktan üstün kabul edilir ve liberalizme yönelik en büyük tehdit bireye karşı geliştirilen sosyal uygulamalardır (Görür, 2020).

1960'ların sonlarına gelindiğinde liberalizm yerini neoliberal fikirlere bırakmaya başlamıştır (Görür, 2020). Bunun birçok sebebi olmakla birlikte en önemli göstergelerinden biri liberal düşüncenin yol açtığı ortak iyilik ideali ve fayda mantığı arasındaki krizlerin artmasıdır. Bu duruma örnek olarak Amerika'da yeni gelişen kapitalist üretim ve yönetim şekillerine liberalizmin gerekli cevapları veremeyişi gösterilebilir (Dardot & Laval, 2012).

Aslında daha sanayileşmeyle ve kentsel nüfusun artışıyla baş gösteren problemler bu dönemde iyice gün yüzüne çıkmıştır. Çalışma saatleri ve çocuk işçiler gibi konularda dahi klasik liberal düşüncelerin bireysel hak ve özgürlükler ve toplumsal ortak fayda temelindeki çelişkisi bu durumu ortaya koymaktadır (Coşkun, 2016). David Harvey'e göre 1930'lardaki Büyük Çöküş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası barış ortamının sağlanması için sermaye ve emek sınıflarının barışının sağlanması gerekiyordu. Bretton Woods anlaşmalarıyla kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumlar devlet ve piyasa karışımından oluşmaktaydı. Genel olarak maliye ve para

politikalarında etkili olan “Keynesçi” uygulamalar pek çok ülkede yaygın şekilde kullanılmaktaydı. Ancak 1960’ların sonunda bu uygulamalar yavaş yavaş çözülmeye başlamıştı ve Keynesçi politikalar işe yaramıyordu. İşsizlik ve enflasyonun patlamasıyla devletler mali krizlere girmeye başlamıştı. Buna en büyük örnek de Britanya’nın IMF yardımıyla kurtarılmasıdır. Kısa süre sonra da ABD doları tüm dünyada yayılmış ve her yerde kur dalgalanmaları görülmüştür (Harvey, 2005).

Bu durumlara karşı çözüm olarak dünya genelinde benimsenen neoliberal fikirlerin temelleri aslında daha önceki yıllarda atılmıştır. Freiburg Üniversitesi’nden uzmanlar liberalizmin revizyonu olarak ortaya koydukları fikirleri kurdukları Freiburg Okulu aracılığıyla duyurmuşlardır (Boas & Gans-Morse, 2009: 145). Walter Eucken, Franz Böhm ve Hans Grossmann-Doerth öncülüğünde kurulan Okul’a Alfred Müller-Armack, Wilhelm Röpke ve Alexander Rüstow gibi isimler de dahil olmuştur. Klasik liberalizmdeki devletin minimum müdahalesine ve “laissez-faire” liberalizmine yönelik eleştirileri olmuş ve rekabetçi piyasanın sağlanması için gerekli anayasal ve kültürel uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Sarıkaya, 2023). Bu bağlamda Freiburg Okulu klasik liberalizmdeki serbest piyasa ve özgür toplum idealine laissez-faire ile değil anayasal ilkelerle ulaşmayı hedeflemiştir (W. Davies, 2014: 312). Ekolün mensuplarından Alexander Rüstow bu ve benzer fikirleri “Neoliberalizm” olarak adlandırmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman hükümetlerinin kamu ve ekonomi politikalarında oldukça etkili olmuştur (Sarıkaya, 2023).

Alman ekolünün neoliberal fikirleri farklı coğrafyalara yayılmadan önce birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu değişimlere uğramasının önemli sebeplerinden biri de 1947 yılında Friedrich von Hayek’in etrafında toplanan Mont Pelerin Cemiyeti’dir. Bu cemiyette genelde klasik liberaller ve neoliberalerler arasında tartışmalar yapılmıyordu. Von Hayek, Alman ekolündeki devletin ekonomik düzenlemelerine ve anti-tekel uygulamalarına karşı olmasıyla ön plana çıkmaktaydı (Boas & Gans-Morse, 2009). Alman ekolünün fikirlerini dönüştüren bir diğer kurum Chicago Okulu’dur. Chicago Üniversitesi’nde bir program dahilinde lisansüstü eğitim alan Şilili öğrenciler, eğitimleri sonrası ülkelerinde önemli yerlerde görev almaya başlamışlardır. Bu görevlerinde büyük şirketler tarafından desteklenmişler ve fikirlerini dünyanın dört bir yanına ihraç etmişlerdir (Sarıkaya, 2023).

Ardından gelen ABD destekli Şili darbesi ile Chicago Okulu öğrencilerinin kamu ve ekonomi politikalarını şekillendirme süreci başlamıştır. 70'lerin ortalarından sonra özelleştirme ve ticaretteki engellerin kaldırılmasıyla devletin ekonomideki etkisi daraltılmıştır. Bu dönemde yalnızca devlet değil toplum da önemli ölçüde dönüştürülmüş ve tüm toplumsal hareketler sert bir şekilde bastırılmıştır (Harvey, 2005).

Tam bu sıralarda yukarıda da bahsedildiği üzere Avrupa ve ABD'de Keynesçi uygulamalar devre dışı kalmaktaydı. İngiltere'de iktidara gelen Margaret Thatcher neoliberal ilkeler doğrultusunda sendikal hareketlerin bastırılması, rekabet esnekliğinin sağlanması, kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi, vergilerin düşürülmesi ve bireyciliğin ön plana çıkması gibi bir dizi uygulamayı hayata geçirmiştir. Bu arada ABD'de ise Merkez Bankası başkanı Paul Volcker'in 1979 yılında reel faiz oranını pozitif çekmesiyle ABD'nin stagflasyon krizinden kurtulacağını iddia ettiği ve neoliberal reformların başladığı dönem yaşanmaktaydı. Bir yıl sonra başkanlığa gelen Ronald Reagan ve danışmanları da Volcker'in uygulamalarını desteklemiş, böylece ABD'de neoliberal ilkeler çerçevesinde daha fazla serbestleşme, vergi indirimi ve toplumsal hareketlere karşı çıkma politikaları görülmüştür (Harvey, 2005).

Sonraki yıllarda neoliberalizmin küresel hakimiyetindeki en önemli dönüm noktalarından biri de İngiliz ekonomist John Williamson'ın, neoliberal politikacıların ve yazarların görüşlerini derlediği "Washington Uzlaşması" adlı çalışmasıdır. Burada değinilen nokta borç krizlerinde IMF ve Dünya Bankasının rolünün artırılmasıdır. Böylelikle devlet müdahalesi azaltılacak ve ülkenin kalkınması daha kolay olacaktır. Bu ve benzeri görüşler diğer pek çok uluslararası örgüt nezdinde de benimsenmiş ve bu kurumların üst düzey çalışanlarıyla neoliberal yazarlar tarafından resmi bir kapsama alınmıştır (Sarıkaya, 2023).

Kısa zamanda birçok ülkede neoliberal reform paketleri kapsamında uygulamaya konulan bu görüşler sebebiyle 2000'li yıllara gelirken yoksulluk oranlarında artışlar görülmüştür. Bu yüzden Washington Uzlaşması'na karşı eleştiri sesleri yükselmeye başlamıştır (Hurt, 2015). Uzlaşma öncesi ekonomik büyüme oranlarının yarısına ancak ulaşılmış, buna rağmen küreselleşme, hızlı özelleştirmeler ve kuralsızlaştırma hedeflenmiştir (Venugopal, 2015: 167-168). Bu anlayışa tepki olan görüşler akademik yazında "Washington Sonrası Uzlaşma" olarak anılmıştır. Daha sonraki yıllarda da IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların modern neoliberal ilkelerin yürütme

merkezi olarak faaliyetlerde bulunduğu görölmüştür. Yürütme merkezlerinin meşruiyeti genel kaniya göre ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden gelen desteklerden kaynaklanmaktadır. Bu kurumların önemli hedefleri arasında üretim, yatırım, finans ve bilgi ağı gibi konuların gelişen teknolojiyle küreselleşmeyi artırması bulunmaktadır. Böylece bu uluslararası örgütlerin, devletlerin ulusal politikaları düzeyindeki kapasiteleri ve etkileri giderek artmıştır (Sarıkaya, 2023).

1.2. Uluslararası İlişkiler Teorisi Olarak Neoliberalizm

Modern anlamda Neoliberalizm, yukarıda da değinildiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan Keynesçi politikaların işe yaramamaya başlamasından sonra etkili olmuştur. Bu kısımda yukarıdakilere ek olarak neoliberalizmin diğer özelliklerine de değinmek tamamlayıcı bir anlatım oluşturacaktır.

Dünya Savaşları tecrübeleri bizlere göstermiştir ki ana akım teori olan realizmin gördüğü katı ve acımasız dünya tasviri insanları içinden çıkılmaz bir ortama sürüklemektedir. Bu anlayışa tepki olan neoliberal düşünceler 1970’li yıllarda kendini göstermiş ve pek çok alanda realistlerin yerini almıştır. Örneğin realistlere kıyasla uluslararası ilişkilerin tek aktörü olarak devletlerin görülmesi fikri neoliberallere göre yanlış olmakla birlikte devletlerle beraber başka aktörlerin de uluslararası sistemde yer aldıklarını iddia etmektedirler. Bu aktörler arasında uluslararası örgütler, baskı grupları ve bireyler yer almaktadır (Serdar, 2015).

Bununla birlikte Neoliberal düşüncelerin devlet ile ilişkisi incelenirken Foucault’nun ‘yönetimsellik’ kavramı da paralel bir şekilde ele alınmaktadır. Foucault’ya göre 1970’lerdeki kriz, ekonomi alanında etkili olmakla birlikte yönetsel alanda da kendisini göstermiştir (Coşkun, 2016). Ona göre Neoliberalizm politikayı piyasalaştırmış ve piyasalaşan politika, devletin tüm organlarının yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Klasik liberal düşüncedeki devletin piyasa serbestisini gözetmesi ilkesi neoliberalizmde devletin piyasayı düzenleyici ve yönlendirici ilkesine dönüşmüştür ve Foucault da bu dönüşümü ‘yönetimsellik’ şeklinde belirtmiştir. Böylelikle devletin yönetselleşmesi onun var olmasının dayanaklarından birisini oluşturmuştur. Zira yönetimsellik ile hangi konuların kamusal ya da özel alana ait olacağı belirlenebilmektedir. Öte yandan bu kavram bireylere de “kendi kendisinin şirketi” ya da “kendisinin girişimcisi” şeklinde yaklaşmakta ve toplumdaki işsizlik ya da hastalık gibi

sorunları sistemin değil bireylerin başarısızlığına bağlamaktadır. Sonuç olarak Foucault'ya göre Neoliberal Yönetimsellik anlayışı devletin iktidarının ve gücünün artmasına hizmet etmektedir (Gökçe & Gökçe, 2022).

Neoliberalizm Teorisinin ya da akademik yazındaki bir diğer ismiyle Neoliberal Kurumsalcılık'ın en ön plandaki temsilcileri çalışmada da birçok kez vurgulandığı üzere Joseph Nye ve Robert Keohane'dir. Bu iki isme göre küresel dünya politikalarında 'ulusötesi' bir seviyeye geçme durumu bulunmaktadır ve bu seviyede uluslararası pazarların ve diğer aktörlerin rollerinde artış yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra teoriyi diğer Uluslararası İlişkiler teorilerinden ayıran önemli özelliklerden biri, evrensel anlamda idealler ve etik değerler ışığındaki çoğulculuk hedefleridir. Bu çoğulculuk kapsamına sivil toplum örgütleri, baskı grupları ve uluslararası rejimler gibi pek çok aktör girmektedir. S. Krasner'e göre uluslararası rejimler, belirli kurumların gelenekler ve kanunlar bütününden ortaya çıkan bir olgudur. Bu kurumlar ise kendine ait program, prosedür ve normları olan ve birtakım uzlaşma konularında aktörler arası etkileşimi yönetme kapasitesine sahip kurumlardır. Dolayısıyla uluslararası rejimler, devletler ve devlet dışı aktörlerin davranışlarını belirli bir yöne yönlendirebilmektedirler (Manafı, 2021).

Bununla birlikte idealist bir çerçevede temel ahlak ölçütlerinin ele alındığı yeni bir dünya düzeni yaratmanın mümkün olduğu da Neoliberal Teorinin hedeflerindendir. Bu yeni dünya düzeni küresel sivil topluma ve küresel pazara dayandırılmaktadır (Manafı, 2021). Neoliberalizmin en temel özelliklerinden biri de demokrasi ve iş birliği vurgusudur. Liberalizmle benzer şekilde demokratik ülkelerin birbirleri ile iş birliğine yanaşacağı düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Arı, 2010). Ayrıca realistlerdeki gibi sistemin anarşik yapısı varsayımını neoliballer de kabul etmektedir fakat anarşi çok büyük bir engel olmamakla birlikte bu durumun demokrasi ve iş birliği ile aşılabileceği düşünülmektedir (Serdar, 2015). Buna ek olarak iş birliğinin devletler arasında karşılıklı bağımlılığı (interdependence) artırdığı da yazarların ortak görüşlerindendir. Böylelikle uluslararası sistemdeki karşılıklı bağımlılık arttıkça devletlerin güç konusundaki uygulamaları değişmekte ve güç konusu askeri olmaktan çıkıp ekonomik boyuta doğru kaymaktadır. Teorinin en önemli isimlerinden kabul edilen Joseph Nye'a göre uluslararası gücün önemli maddeleri arasında bulunan hammadde, coğrafya ve nüfus gibi faktörler yerini ekonomi, teknoloji ve eğitime bırakmaktadır. Dolayısıyla devletler karşılıklı bağımlılık

kapsamında güç maksimizasyonu uygulamalarını değiştirmek durumunda kalmışlardır (Bozdağlıoğlu & Özen, 2004).

Bu noktada iki isim karşımıza çıkmaktadır: Joseph Nye ve Robert Keohane. Neoliberal teorinin öncülerinden sayılan bu iki isim güç ve karşılıklı bağımlılık kavramlarını ele alarak neoliberalizmin en temel olgularını ortaya atmışlardır. Bu iki isme göre devletlerin birbirleriyle etkileşimleri bir maliyete dayanıyorsa burada karşılıklı bağımlılıktan söz edilebilir. Örneğin bir devletin başka bir devlete karşılıklı ilişkilerdeki gereksinimi diğerinden daha fazlaysa bu durumda karşılıklı bağımlılık kavramından bahsedilebilir. Böyle bir durumda birinci devlet, olumsuz bir gelişmeden ikinciye göre daha fazla etkileneceğinden karşılıklı ilişkinin devamını önemseyen taraf olacaktır. Diğer devlet ise bu ilişkinin devamı konusunda ilk devlete kıyasla daha az dikkat eden taraf olacaktır. Keohane ve Nye bağımlılık ilişkisini şu üç maddede toplamaktadır: uluslararası iletişim kanallarının çeşitliliği, askeri gücün değerinin düşmesi ve herkesi ilgilendiren konularda öncelik sırasının olmaması (Gürkaynak & Yalçiner, 2009).

Nye ve Keohane'e göre bu üç maddenin ilki olan iletişim kanallarının çeşitliliği maddesi, hükümetler içindeki ve dışındaki seçkinlerin birbirleriyle olan bağlarını ve ulusötesi örgütlerin faaliyetlerini kapsamaktadır. İkinci ve üçüncü maddelerde ise devletlerarası gündemde hakim konularda önceliğin olmadığı ve iç ve dış meselelerdeki farkın azaldığı vurgulanmaktadır. Paralel olarak yine bu maddelere göre askeri güç kullanımı siyasi ve ekonomik amaçlara ulaşmada uygun bir yol olarak görülmemektedir (Manaflı, 2021).

Ayrıca Joseph Nye "yumuşak güç" kavramıyla askeri olarak ölçülebilen güç unsurlarının karşısına kültürel ve ideolojik çekim unsurlarını koymuştur. Bu unsurlar bir ülkenin diplomatik yetenekleri, kültürel etkenlerle küresel bir çekicilik yaratma, ülkenin ekonomik modeli ve demokratik kurumlarının kalitesi olarak sıralanabilir. Bu doğrultuda yumuşak güç kavramı ideolojik yumuşak güç, kurumsal yumuşak güç ve kültürel yumuşak güç olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. İlkinde bir devletin ya da aktörün değerleri ve ideolojisi ön plana çıkarken ikincisinde ise bu aktörlerin uluslararası kuruluşlara ve anlaşmalara katılımı ya da etkisi öne çıkmaktadır. Son olarak kültürel yumuşak güç; bir aktörün küresel anlamda popüler kültürü, sanatı, eğitimi ve medyayı etkileme potansiyelini ifade etmektedir (şekerci Hayali, 2023).

Neoliberalizmin ekonomik anlamdaki diğer özelliklerine bakacak olursak, öncelikli hedefinin küresel anlamda artan devlet müdahalesini en aza indirmek olduğu

görülmektedir. Her türlü etkilerden arındırılmış serbest piyasa koşullarının refahı ve büyümeyi arttıracığı iddiası öne çıkmaktadır. Bir başka deyişle serbest piyasa köktenciliği olan bu kavram Adam Smith'in sınırlı piyasa anlayışına karşı olarak benimsenmiştir (Sarıkaya, 2023).

Neoliberalizm klasik liberalizmden farklı olarak temel kamu hizmetlerinin de devlet etkisinden kurtarılıp hızla özelleştirilmesini savunmaktadır. Böylece piyasa köktenciliği devlet tarafından oluşturulan sektörler ya da hizmetlerde de benimsenmiş olacaktır. Bu kuralsızlaştırma reformları ile verimliliğin ve üretkenliğin artacağına inanılmaktadır (Harvey, 2005).

Öte yandan neoliberalizmde devlet konusuna farklı bakış açıları da getirilmektedir. Örneğin müdahale noktasında serbest piyasanın oluşturulması ve işletilmesi rolü devlete verilmiştir. Daha açık bir ifadeyle devlet, rekabeti ve bireysel girişimi koruyacak düzeni sağlamakla yükümlüdür. Bunu yaparken de yukarıda bahsedilen demokratik kurallar çerçevesinde kalmalıdır (Coşkun, 2016).

Neoliberalizm, uluslararası sistemde devletleri kilit aktör olarak görmeye devam etse de devlet dışı aktörlerin sisteme etkilerini de ön plana çıkarmaktadır. Uluslararası örgütler (IGO) ve ulusötesi (hükümet dışı) örgütler (NGO) olarak ikiye ayrılan bu aktörler, birçok açıdan devletlerden ayrılmaktadırlar. IGO'lar ulus devletlerin oluşturduğu devlet dışı aktörleri ifade ederken NGO'lar ise ulus devletlerden ziyade birtakım gruplar, bireyler ve iş adamları tarafından oluşturulan aktörleri ifade etmektedir. Dolayısıyla NGO'ların ulus devletlerle herhangi bir yasal bağı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra IGO'lar genellikle devletlerin bazı hedeflerine resmi bir organa dayandırarak ulaşma doğrultusunda oluşturulan bağımsız ve gönüllü yapılardır. Ek olarak IGO'lar küresel ve bölgesel kapsama ve toplumsal, siyasi, sosyal, ve ekonomik işlevlere sahip olabilmektedirler. NGO'lar ise hükümetler tarafından yönetilmemekle birlikte finansmanları da hükümetler tarafından sağlanmamaktadır (Manafı, 2021).

Diğer taraftan Neoliberalizmdeki "Homo Economicus" kavramı, bireyin kişisel çıkar ve faydasını maksimize etmek için akılcı biçimde hareket edeceği varsayımını ifade eden bir kavramdır. Neoliberalizmin piyasa köktenciliği de bu paralelde ilerleyen şekilde bireysel girişimi destekler niteliktedir. İlk olarak 19. yüzyılın sonlarında John Stuart Mill tarafından ortaya atılan bu varsayıma göre her birey tercih yaparken tüm alternatifleri göz önünde bulunduracak bilgi birikimine sahiptir. Bu durum ise farklı yoksulluk

seviyelerindeki insanları orta sınıf imkanlara sahip olarak değerlendirmesinden ötürü varsayımın ve teorisinin eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur (Boas & Gans-Morse, 2009).

Son olarak toparlamak gerekirse neoliberalizmin hedefleri arasında ticaret engellerinin tamamen kaldırılması, sermaye girişimlerinin kurlsızlaştırılması ve devletin işletme niteliğinde yönetilmesi gibi fikirler bulunmaktadır (Sarıkaya, 2023).

1.3. Neoliberalizm ve Spor

David Harvey'in değindiği gibi neoliberalleşen coğrafyalarda toplumsal dayanışmanın, insanlar arasındaki iletişim kanallarının değişime uğraması sebebiyle zayıfladığı görülebilmektedir. Zira yüz yüze iletişimdense bir şeylerin değiş tokuşu baskın hale gelmiş ve bu da dayanışmayı erozyona uğratmıştır. Toplumsal düzendeki bu bozulmayı düzeltmek isteyen yöneticilerin kullandığı araçlardan birisi de spor takımları ve faaliyetleridir. Tek başına sporun bozulmayı düzeltmesi elbette beklenemez ancak büyük etkinliklerin toplumda ulusal birlik duygusunu uyandırdığı da bir gerçektir (Coakley, 2011).

Bu türden büyük etkinlikler aynı zamanda sermayenin de çıkarlarına uygun düşmektedirler. Çünkü bu sayede büyük şirketler, insanları tüketime alıştıran ve kendi ürünlerini pazarlayan mesajları yayma fırsatını kazanmış olmaktadır. Mesajlar yerini bulduğunda ise insanlar bu alışkanlıklarını günlük yaşamın bir parçası olarak görmekte ve etkinliğin ev sahibi şehir de bundan payını almaktadır (Coakley, 2011). Dolayısıyla sermaye sahiplerinin kontrol etkisi ve gücü geniş oranda artarak toplumun genelinde ulusun çıkarı ile sermayenin çıkarı arasındaki çizginin tam olarak belirlenememesine sebep olmaktadır (Scherer & Jackson, 2010).

Bu konuda en iyi örneklerden biri Coca-Cola'nın herhangi bir spor takımına sponsor olmasıdır. Takımın taraftarlarının sürekli biçimde markanın mesajlarını görmesi marka açısından olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Öte yandan sağlığa zararlı yiyecek-içecek üreten veya çevreyi kirleten firmaların sponsorlukları da benzer şekilde insanlar tarafından meşru görülebilmektedir. Bu durum da neoliberal ideolojinin temel fikirlerinden olan rekabetçiliğin hem sponsor anlamında hem de spor takımları arasında kendini göstermesi sonucu doğurmaktadır (Coakley, 2011).

Neoliberalizmin toplumsal düzeni değiştirmesi ve spor faaliyetleri arasındaki ilişkiye Besnier, Calabrò ve Guinness (2021) de çalışmalarında değinmişlerdir. Güney Pasifik'te bulunan Tonga'da saha çalışmaları yapan Niko Besnier, ülkenin genç erkeklerinin rugby sporuna eskiden olduğu gibi boş zaman etkinliği yerine istihdam firsatının olduğu bir iş alanı şeklindeki bakış açılarına dikkat çekmiştir. Sporcuların Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi gelişmiş lkelerdeki takımlarla sözleşme imzalama isteği git gide artmaktaydı. Böylelikle yüksek miktarda maař, çekici bir kariyer ve evlerine para gönderme hayali genç erkekleri ciddi oranda cezbediyordu. 1990'ların sonlarında Toetu 'u Tāufa isimli sporcunun Japonya'da özel bir üniversiteden rugby bursu kazanması ve gençlere örnek olması Tonga'daki durumu açıklar niteliktedir. Takımında oldukça başarılı olan Taufu Japon vatandaşlığına da geçmiş, 2011'de Japon milli takımına seçilmiştir. Halen ailesiyle birlikte Osaka'da yaşadığı bilinen Taufu, ülkesine gönderdiği paralar ile 70'ten fazla akrabasını desteklediği tahmin edilmektedir (Besnier vd, 2021).

Küresel Güney olarak kabul edilen bölgede küçük bir ada lkesi olan Tonga'da dahi toplumsal dönüşümün izlerinin görülmeye başlanması, neoliberalizmin küresel anlamdaki yayılımını ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda Tonga'da ekonominin yeniden yapılandırılmasına ve hem erkeklerin hem de kadınların sporu bir iş olarak görmeye başlamasıyla dolaylı yoldan da olsa cinsiyet rollerinin değişmesine neden olmuştur (Besnier vd, 2021). 1980'lerden bu yana benzer şekilde dönüşümler yaşanmıştır. Neoliberal politikalar, örneğin futbol, basketbol ve atletizm gibi en popüler küresel sporlarda takımları ve bireyleri rekabetçi şirketlere ve tüketicilerin kullanımında olan ürünlere dnştrmştir. Diğer araçlar gibi spor da neoliberal fikirleri günlük yaşamın bir parçası haline getiren mekanizmalardandır (Silk & Andrews, 2012).

Neoliberalizmin küresel anlamda yayılmaya başladığı yıllarda, futbol dünyası da bu yayılmadan etkilenmiştir. Uluslararası piyasaların iyice serbestleşmesiyle futbolcuların da hareketliliği benzer oranda artmış ve serbestleşmiştir. Avrupa'da yaşanan politik-ekonomik gelişmeler bu durumun oluşmasının başlıca sebeplerindendir. Futbolun günümüzdeki modern versiyonuna ulaşmasında neoliberalizmle benzer safhaların yaşandığı görülmektedir. Örneğin daha önce de bahsedilen Keynesyen politikaların ve sınırlı pazar serbestisinin olduğu yıllarda futbolda da emek hareketliliği sınırlı bir durumdadır. Ulusal federasyonların kontrol ve denetimi ile yabancı oyuncu ithalatı

oldukça kısıtlı bir şekilde ilerlemiştir. Bunun bir diğer sebebi de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki futbolcu ücretlerinin farkının az olmasıdır (Yiğit & Şişman, 2019).

1970’li yıllarda FIFA’nın (Fransızca: Fédération Internationale de Football Association) Adidas ve Coca-Cola gibi küresel şirketlerle sponsorluk anlaşmaları yapması ve sonraki yıllarda televizyon yayınlarıyla artan gelirler, futbol ekonomisini de potansiyel olarak geliştirmiştir. 90’lara gelindiğinde ise Bosman Kararları adını alan düzenlemeler ile Avrupa Birliği ülkelerinden birinin vatandaşı olan oyuncular, birlik içindeki diğer ülkelerde yerli statüye sahip olarak oynamaya başlamışlardır. Bir diğer karar ise sözleşmesi biten oyuncular için bonservis ücretinin istenememesi olmuştur. Bu kararlar ile uluslararası futbolcu hareketliliği artan biçimde genişlemiş ve spor kulüpleri arasındaki rekabet konusunda köklü değişimler yaşanmıştır (Andreff, 2008).

Neoliberalizmin futbol üzerindeki yansıması çoğunlukla elit seviyedeki spor kulüpleri üzerinden analiz edilmektedir. Büyük kulüpler zamanla ülke sınırları dışında oldukça etkin olmaya başlamışlar ve kar oranlarını maksimize etmek isteyen ulusötesi şirketlere benzemişlerdir. Diğer yandan neoliberalizmdeki uluslararası finans ve yatırım gibi ilkeler futbolda kulüpleri satın alan zengin iş adamları ile benzerlik gösteren eğilimlerdenidir (Yiğit & Şişman, 2019). Bu durumun ilk örneklerinden sayılabilecek isim İtalya Başbakanlığı da yapmış olan Silvio Berlusconi’dir. 1986 yılında İtalya Birinci Futbol Ligi’nde oynayan Milan’ı satın alarak takımın yükselişe geçmesini sağlamıştır. 31 yıl kulübün başkanı olan Berlusconi 2017 yılında takımını Çin merkezli bir şirkete satmıştır (Seçkin, 2023).

Sonraki yıllarda da genelde Katar, Amerika, Rusya ve Çin merkezli şirketler ve iş adamları spor kulüpleri bazında hem satın alma hem de yatırım yapma konularında faaliyet göstermişlerdir. Serbest piyasayı ve küreselleşmeyi iyice artıran bu türden uygulamalar futbolun ne denli neoliberalleştiğini göstermektedir. Buna ek olarak Tonga örneğinde olduğu gibi genç sporcuların başka ülkelerdeki takımlarda oynama isteği de git gide artmıştır. Son yıllarda Avrupa’daki liglerde oynayan yabancı oyuncu sayısı toplam sayının yarısına ulaşmaktadır (Yiğit & Şişman, 2019).

Neoliberalizmin futbol dünyası üzerindeki bir diğer etkisi şimdiki adıyla Şampiyonlar Ligi’nde olmuştur. Önceki adıyla Şampiyon Kulüpler Kupası olan turnuva 1956’dan 1992’ye kadar ülkelerinde şampiyon olan takımlarla düzenlenmiştir. Rahat bir maç takviminde eleme usulü ile oynanan turnuvada, Sovyetler Birliği’nden ayrılan yeni

Avrupa takımlarının da katılımıyla 1992 yılından sonra grup aşaması sistemine geçilmiştir. Böylece daha fazla takım yarışmış ve maç sayısı artmıştır (Bekcan, 2022). Şampiyonlar Ligi'ni düzenleyen kurum olan UEFA (İngilizce: Union of European Football Associations), turnuvada yarışma hakkı kazanan her takıma 15,64 milyon Euro katılım payı ödemektedir. Alınan her galibiyette 2,8 milyon, beraberliklerde ise 930 bin Euro ödenmektedir. Ayrıca turnuvada ilerlenen her aşamada para ödülü artmakta ve buna ek olarak takımların son 10 yıllık performanslarına oranla kazandıkları katsayı payı bulunmaktadır (Karakuş, 2022).

Sonuç olarak neoliberalizm ve spor arasında pek çok bağlantı bulunmaktadır. Örneğin büyük markaların sponsorlukları, neoliberal ilkelere paralel olarak iş birliği ve rekabeti artıran unsurlardandır. Diğer yandan zengin iş adamlarının kulüp sahibi olmaları ve UEFA'nın uygulamalarını da benzer şekilde spor-neoliberalizm arasındaki bağlantıya dayandırmak mümkündür.

1.3.1. Uluslararası İlişkiler ve Spor

1.3.2. Uluslararası İlişkilerin Konusu Olarak Spor

Bu bölümde başlıktan da anlaşılacağı üzere önce genel hatlarıyla uluslararası ilişkiler ve spor kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisine değinilecek, ardından sporun siyasal, sosyal, kültürel ve toplumsal boyutlarından bahsedilecektir.

Uluslararası ilişkiler disiplini ile ilgilenen yazarlar, disiplinin başlangıcı sayılacak tarihlendirme konusunda farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Uluslararası ilişkiler disiplini, genel kabul gören ifadeye göre 17. yüzyılda kendisini göstermeye başlamıştır. Bu genel kabulün ardındaki sebep ise 1648 yılındaki Westphalia Antlaşması'dır. Antlaşma ile Otuz Yıl Savaşları sonra ermiş ve yeni bir devletler sistemi oluşmuştur. Antlaşma'dan önce de elbette ülkeler arasında belli ilişkiler bulunsa da modern uluslararası ilişkilerin bu tarihten itibaren başlatılmasının sebebi aslında ulus-devlet tanımına yapılan vurgu nedeniyledir. Çok daha eski tarihlerde cereyan eden olaylardan örnek verecek olursak; Sümer Site devletleri arasındaki ilişkiler, Kadeş Antlaşması, Sun Tzu'nun Savaş Sanatı çalışması ve Antik Yunan devrinin siyaset ve felsefecilerinin eserleri uluslararası ilişkiler disiplininin her zaman var olduğunu göstermektedir (Özlük, 2009).

Özlük, 2009'daki çalışmasında disiplinin miladı olarak Birinci Dünya Savaşı'nı işaret etmiştir. İnsanlığın o tarihe kadar gördüğü en büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı ve

buradan alınan dersler, tekrar aynı felaketlerin meydana gelmemesi adına çalışmalar yürütülmesine sebep olmuştur. Tam bu noktada ise hali hazırdaki birikimlerden faydalanan Uluslararası İlişkiler bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Yine Özlük'ün çalışmasına göre disiplinin başlangıcını İkinci Dünya Savaşı ve sonrasına tarihleyen yazarlar da bulunmaktadır. Öte yandan P. Potter ve B. Schmidt yaptıkları çalışmalarda Uluslararası İlişkiler alanının 19. yüzyıl ortalarında Columbia ve Yale Üniversitelerinde siyaset üzerine çalışan akademisyenler aracılığıyla doğduğunu iddia etmektedirler. Disiplinin başlangıcını temsil eden bir diğer gelişme de 20. yüzyılın başında kurulan American Political Science Association'ın emperyalizm, uluslararası hukuk ve politika ile ilgili çalışmalara önemli katkılar sunmasıdır.

Kısaca toparlamak gerekirse siyaset, uluslararası hukuk, uluslararası politika ve tarih konularında çalışan uzmanların katkılarıyla şekillenen Uluslararası İlişkiler, bu alanların da etkisiyle klasik tabirle “disiplinlerarası disiplin” kavramıyla özdeşleşmiştir.

Uluslararası ilişkiler ve spor bağlantısını analiz ederken incelenmesi gereken diğer kavramlar kamu ve spor diplomasisidir. Spor diplomasisine ayrı bir başlıkta değinileceği için burada kısaca kamu diplomasisi kavramından bahsetmek yerinde olacaktır.

Diplomasi kavramı, insanlık tarihi kadar eski olsa da modern anlamda diplomasiyi 5. yüzyıl İtalyan şehir devletlerine kadar götürmek mümkündür. Buradaki diplomasi'nin amacı hükümdar ile şehir devletleri arasında iletişim bağlantısı kurmaktır. Daha sonraki dönemlerde ulus devlet sayısındaki artışla egemen eşitler arasındaki iletişimin sağlanmasında daha fazla alanda diplomasi kullanılmıştır (Trunkos & Heere, 2017).

Diplomasi'nin günümüzdeki tanımlarından biri de kısaca devletlerarası diyalogtur. 1918 yılında ABD Başkanı W. Wilson'un açıkladığı 14 İlke'nin en önemlilerinden biri de diplomatik faaliyetlerin bu tarihten sonra daha açık bir şekilde yürütmesi gerektiğidir. Böylece kamuoyunun da devletin içine ve uluslararası ilişkilerine daha çok dahil olması ve devletlerin yalnızca kendi kamuoyunun değil uluslararası kamuoyunun da fikirlerini önemsemesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Yağmurlu, 2019). Gelişen teknoloji ve küreselleşmeyle birlikte bu zorunluluk farklı alanlara dağılarak geleneksel diplomasi'nin sınırları genişlemiştir. Kamu diplomasisi de bu genişlemenin alt başlıklarından birisidir. Kimilerine göre uluslararası bir aktörün faaliyetlerini ve politikalarını yayınlar, değişim programları ve çeşitli etkinlikler ile yabancı ülke vatandaşlarına iletilmesi anlamına gelen

bu kavram kimilerine göre ise hükümetlerin yumuşak güçlerini artırıcı uygulamaları anlamına gelmektedir (Civralı, 2019).

Bu noktada karşımıza çıkan ve teorik bölümde kısaca bahsedilen yumuşak güç kavramı ise kamu diplomasisinin önde gelen araçlarından biridir. Joseph Nye'nin 2004 yılında ortaya attığı yumuşak güç, bir ülkenin ölçülebilen askeri ve ekonomik gücünün aksine kültür-sanat, spor ve diğer cazibe yaratıcı konularla başka ülkelerin kamuoylarını etkileme olarak tanımlanabilmektedir. Bu etkileme faaliyeti genellikle kamu diplomasisinin de iletişim ve iş birliği prensiplerine benzer şekilde yürümektedir. Aktörlerin yumuşak gücü kullanma kabiliyetlerinden söz edebilmek için ise uluslararası ortamda güvenliklerini şekillendirmeleri, uygulamadaki politikalarına destek bulabilmeleri ve hedefteki ülkenin düşüncesini kendi çıkarlarına uygun bir seviyeye çekebilmesi gerekmektedir (Lee, 2009). Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler ile ilişkilendirilecek olan spor kavramı ise genellikle git gide daha da küreselleşen dünyada herkesin bildiği, yaptığı ya da takip ettiği bir olgu haline gelmiştir. Bazı görüşlere göre coğrafi keşifler ve sömürgecilik faaliyetleri ile başlayan küreselleşme devri, günümüzün artan teknolojisi ve ihtiyaçlarıyla birlikte daha da hissedilir olmaktadır. Böylece küreselleşmenin en önemli araçlarından biri olan spor da dünyadaki tüm insanların ortak gündem maddelerinden olma konumuna erişme imkânı bulmuştur. Latince kökenli bir kelime olan spor, Fransızca'ya "desport" olarak geçmiş daha sonra ise İngilizce'de "sport" halini almıştır. Geçmiş çağlarda insanlığın temel ihtiyaçları için bir araç halinde olan spor, günümüzde ise bazen bir iş bazen bir eğlence ama en çok da sosyal katılım ve sağlık kazanma gibi yararları olan bir anlama bürünmüştür (Basım ve Argan; 2009; 4).

Özellikle Amerika'da spor, eğitim amacının dışına çıkarak ülkenin en önemli politikalarından biri haline gelmiş ve tüm dünyaya Amerikan yumuşak gücünün yayılmasında önde gelen araçlardan birisi olmuştur. Amerika'ya benzer şekilde diğer ülkeler de çeşitli yatırımlarla kendi spor politikalarını oluşturmuş ve hem ülke içinde hem de dışında kendi çıkarları için kullandıkları bir politika aracı haline getirmiştir. Spor olgusu modern anlamdaki olimpiyatlarla giderek büyümüş ve çok geniş kitlelere yayılmıştır. Dünya çapındaki bu ve benzeri organizasyonlarla da eğlence sektöründe öne çıkmış, ayrıca istihdam anlamında da pek çok kişinin iş bulup hayatını geçindirmesine yardımcı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında spor kulüplerinin çoğalması ve

televizyon yayınlarının artmasıyla önemli bir sektör konumundan dev bir endüstri konumuna yükselmiştir (Ekmekçi vd. 2013).

Barsbuğa'nın (2020) çalışmasında değindiği, dünya siyasetinin gelmiş geçmiş en önemli isimlerinden olan Nelson Mandela'nın "Spor insanları birleştirme gücüne sahiptir" sözü ve Amerika'nın Finlandiya Büyükelçisi Shearer'in "To Play Ball, No Make War" adlı makalesinin gösterdiği üzere sporun gücü ve etkisi devlet düzeyinde yetkililerin de farkında olduğu bir konudur. Ayrıca Shearer çalışmasında, kendi mesleğinden de yola çıkarak sporun diplomatik faaliyetlerde de kullanılan bir araç olduğundan bahsetmiştir. Sert güç unsurlarının caydırıcılığının azalmasıyla sporun gücünün artmasına paralel olarak ülkeler daha çok yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkarmışlardır. Bu doğrultuda devletlerin üstüne düştükleri konu sosyal ve kültürel anlamda cezbediciliklerini artırmak olmuştur. Sporun kamuoyunu etkileme ve iletişime geçmede güçlü unsurlardan biri olduğunun farkına varılması, ülkeleri bu yönde uygulamalara itmiştir (Barsbuğa, 2020). Spor hakkında benzer düşünceleri olan bir diğer isim Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreterliği de yapmış olan Ban Ki-Moon'dur. "Hepimizin konuşabileceği bir lisan" sözüyle sporun küreselliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca BM 2000 yılında 191 devletin katılımıyla düzenlediği toplantıda, barış için spor olgusuyla hareket edeceği bazı kararlara varmıştır. Buna ek olarak Kalkınma ve Barış için Spor Bürosu adıyla BM nezdinde bir oluşum da kurulmuştur. Yine BM'nin 2013'teki bir Genel Kurulunda 6 Nisan günü dünya genelinde Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü olarak ilan edilmiştir (Milington, 2015).

BM'nin spor alanındaki faaliyetlerinden bir diğeri Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ile iş birliği içinde gerçekleştirdiği "Sport For Hope" adlı projedir. 2010 yılında başlatılan proje kapsamında sporculara geniş bir çerçevede eğitim ve tıbbi destek sağlanmıştır. Genellikle yardıma ihtiyacı olan bölgelere odaklanan proje, başta Zambiya Olimpiyat Komitesi olmak üzere diğer ulusal federasyonlarla birlikte gerçekleştirilmiştir. Haiti'de 2014 yılında açılan modern spor merkezi de bu projeye beraber atılan önemli adımlardan biri olmuştur. Benzer bir proje yine IOC iş birliğinde Dünya Gıda Programı ile yapılmıştır. Bu programda ise kaliteli gıda ve özellikle çocukların fiziksel aktivitelerini arttırmak gibi hedefler bulunmaktadır (Štulajer & Štulajter, 2016).

Birleşmiş Milletler'in yanında Avrupa Birliği (AB) de 2009 yılında imzaladığı Lizbon Antlaşması'nın 165. maddesiyle spor politikaları konusuna daha fazla odaklanacağı

kararına varmıştır. Böylelikle spor, AB'nin yetki alanlarından biri haline gelmiştir. Bu maddeye göre Birlik ülkeleri sporun teşvik edilmesini sağlamak adına çalışmalar yürütecektir. Aynı şekilde Birlik harici ülkelerle de spor konularında iş birliğinin geliştirilmesi maddede belirtilen diğer hususlardandır (Barsbuğa, 2020).

Sporun birçok dalı uluslararası ilişkiler ile bağlantılıdır ancak futbol hem oynayan hem takip eden sayısına bağlı olarak diğerlerinden bir hayli öne çıkmaktadır. Futbolun merkezi olarak İngiltere gösterilmekte ve İngiliz tüccarların farklı şehirlerdeki limanlar aracılığıyla bu sporu yaydığı bilinmektedir. Özellikle Barcelona, Marsilya ve Cenova gibi şehirlerde İngiltere'den gelenlerin yaptığı bu sporu taklit edenler, zamanla futbolun tüm dünyaya yayılmasını sağlamışlardır. İlerleyen yıllarda Brezilya başta olmak üzere Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler futbolda başı çeken ülkelere olmuştur. Evrensel bir fenomen haline alan futbolda bazı ülkelerin BM'ye üye olmamasına rağmen FIFA'ya üye oldukları görülmüştür. Örneğin Anguilla, Faroe Adaları, Tahiti ve Guam FIFA üyesi olup BM üyesi değildirler. Bu durumun tam tersinden de bahsetmek mümkündür. BM üyesi olup FIFA üyesi bulunmayan ülkelere bazıları ise Monako, Marshall Adaları ve Mikronezya'dır (Boniface, 1998).

1.3.2.1. Sporun Tarihi ve Modern Spor

Önceki başlıkta da belirtildiği üzere spor kelimesi Türkçeye Fransızca ve İngilizceden geçmiştir. Daha önceki çağlarda, örneğin Antik Çağ'da, gymnastik kelimesi de aynı anlama gelmekte ve genel olarak "hoş vakit geçirme, eğlenme" terimlerini karşılamaktaydı. Pek çok farklı tanımı bulunan sporu fiziksel efor gerektiren bir beceri şeklinde de tanımlamak mümkündür. Bir başka tanımlama ise "hem zihinsel hem fiziksel yeteneklerin kullanıldığı keyif verici uğraş" şeklindedir (Terlemez, 2022).

Bu tanımlamalardan hareketle sporun kökeni incelendiğinde insanlığın ilk devirlerine kadar gidilebilmektedir. Zira ilk fiziksel aktivite olarak sayılabilecek hareketler, hayatta kalma amacı taşıyan hareketlerdir. Bu hayatta kalma hareketleri de genelde avcılık-toplayıcılıkla ilgili faaliyetler ya da bir insan topluluğunun başka bir toplulukla savaşması olarak ele alınabilmektedir (Bolçay, 2019).

İnsan yaşamı ile paralel olarak ilerleyen spor kavramı, yerleşik hayata geçilmesiyle kendisini daha çok göstermeye başlamıştır. Zamanla insanlar arasında çeşitli oyunlar oynanmaya başlamıştır. Hatta Huizinga'ya göre oyun, kültürden önce ortaya çıkmış bir

kavramdır. Zeki insan (homo sapiens) ve alet yapan insan (homo faber) terimlerinin yanına “Homo Ludens” (oyun oynayan insan) terimini ortaya atan yazar bu görüşünü, beslenme amacıyla yapılan av faaliyetlerinin bazı topluluklarda bir oyuna dönüştüğü ve bu oyunun da kültür kavramından önce geldiği savıyla desteklemiştir. Ona göre oyun, gönüllü ve keyfe keder bir eylemdir. Kendi içinde zamanı, mekânı ve düzeni bulunur (Huizinga, 2006).

Tanımlamalarda olduğu gibi sporun amaçları noktasında da farklı görüşler bulunmaktadır. Oynayana göre galibiyete yönelik, takip edene göre ise seyir zevkine yönelik amaçlardan söz edilebilmektedir. Aynı şekilde yaşı küçük bireylere göre farklı, daha büyük bireylere göre farklı amaçlardan bahsedilebilmektedir. Bu farklı amaçlar da sporun ekonomi ve eğlence yanlarıyla birlikte toplumsal yaşamla iç içe olduğunu gösteren hususlardandır (Talmiciler, 2018).

Spor tarihinin başlangıcı konusunda herkesin üzerinde uzlaştığı bir nokta olmasa da genel kabul gören olgu insanın toplumsal yaşama alışması ve sosyal rollerin ortaya çıkışı denilebilmektedir (Terlemmez, 2022). İhtiyacından fazlasını üretmeye başlayan insan, köy ve kentler kurmuş, buralarda iş bölümüne geçilmesiyle belirli bir düzen sağlanmıştır. Gelişen uygarlıkları incelediğimizde ise bu iş bölümlerinin bazılarının birbirlerine benzer şekilde fiziksel aktivitelere ayrıldığını görebiliriz. Örneğin Asya uygarlıklarında at, önemli ölçüde yararlanılan hayvanlardan olmuştur ve binicilik ve araba yarışlarının yanı sıra ciritte de kullanılmıştır. Ek olarak Sümer uygarlığındaki devlet yöneticilerinin sportif faaliyetlerdeki becerilerinin toplumda itibarlarını artırdığı bilinmektedir. Güreş ve okçuluk turnuvaları Gılgamış destanında anlatılan etkinliklerden bazılarıdır (Kılıç vd, 2015).

Yapılan bazı araştırmalarda Hitit uygarlığı krallarından birinin seyisinin atçılık kitabına rastlanmıştır. Yedi aylık antrenman döneminden bahseden kitap, spor faaliyetlerinin eski zamanlardaki önemini anlatan en önemli bulgulardandır (Kılıç vd, 2015). Benzer etkinliklere Asur ve Babil uygarlıklarında da rastlanılmaktadır. Bu iki uygarlığın diğerlerinden farkı ise askerlerinin gelişmiş yüzme becerilerine sahip olmasıdır (Bolçay, 2019).

Bu uygarlıklara benzer şekilde Türk ve İran toplumları da atlı sporlara büyük önem vermişlerdir. Türklerde Cirit, İranlılarda Çevkan adlı oyun atla yapılan ve hem eğitim

hem de sportif faaliyet içeren etkinliklerdendir. Daha doğuda Hint ve Çin toplumlarında spor genel olarak zihin ve beden eğitime yönelik uygulanmıştır (Bolçay, 2019).

Batılı toplumların sporla münasebetleri ilk olarak Antik Yunan toplumlarında görülmektedir. Maraton, bale ve atletizm gibi sporla ilgili kavramların Antik Yunan'dan çıktığı düşünülmektedir (Rodgers, 2015). Bunların yanında Antik Yunan'ın spor dünyasına en önemli etkisi hiç şüphesiz ilk Olimpiyat Oyunları'nın burada düzenlenmiş olmasıdır. M.Ö. 776'ya tarihlenen ve Zeus'un onuruna yapılan oyunlarda sporcular "Gymnasioh" adı verilen yerlerde eğitim görürlerdi (Terlemez, 2022). Olimpia'da düzenlenen yarışmaların bir diğer öne çıkan özelliği buranın bir dini yerleşke olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle ilk Olimpiyat Oyunları hem dini hem sportif içerik barındıran etkinliklerdir (Bolçay, 2019). Oyunlara başlarda sadece Olimpia halkları katılırken daha sonraları Yunanistan'ın tamamı, Sicilya, Mısır ve Ege halkları da katılmışlardır.

Yarışmacılar yalnızca erkeklerden oluşmuş, kadınlar seyirci olarak bile oyunlara katılamamışlardır (Rodgers, 2015).

Antik Yunan'dan sonra Antik Roma döneminde de sportif faaliyetler düzenlenmiştir. Öncekilerle benzer şekilde yönetici kesimin kontrolünde olan yarışmalarda öne çıkan aktiviteler atlı araba yarışları ve gladyatör dövüşleridir. Roma döneminin sembolü sayılabilecek gladyatör dövüşleri, toplumdaki üst düzey kişilerin cenaze törenleriyle bağlantılı bir ritüel halini almıştır. İnanişâ göre ölen kişilerin yakınları satın aldıkları köleleri ya da mahkumları dövüştürerek ölülerinin ruhunu temizlemekteydiler. Böylelikle spor, yalnızca üst sınıfın kontrolünde olan bir faaliyet olmaktan çıkmaya başlamış ve satın alınan kölelerin oyuncular olması sonucunu doğurmuştur. Bu durum da sporun doğasını değiştirmiş, bugünlere kadar uzanan 'oynayan-oynatan' çerçevesinde bir anlayışı ortaya çıkarmıştır (Bolçay, 2019).

Roma'nın yıkılmasıyla başlayan ve Rönesans dönemine kadar devam eden Orta Çağ'da sporda birtakım gerilemeler görülmüştür. Hristiyanlığın Avrupa'da iyice yayılmasıyla, artan Kilise egemenliğinde spor etkinlikleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte Kilise'nin kontrol alanında olmayan bölgelerde köylülerin düzenlediği şenlik ve festivallere de rastlanılmaktadır. Daha az örgütlü olan bu festivallerde erkekler çuval taşıma yarışmaları yaparken kadınların da dahil olduğu etkinlikler düzenlenmiştir (Terlemez, 2022).

Rönesans'la birlikte eğitimin beden de uygulanması fikri Batı dünyasının geneline sirayet etmeye başlamıştır. Sporun beden eğitiminde kullanılması, yarışma anlayışının

arka planda kalmasına sebep olmuştur. Estetik ve zarif hareketlerin öne çıkmasıyla Bale ve Eskrim gibi sporlar diğer dallardan sıyrılmaya başlamıştır. Sporcuların fiziksel görünümüne de dikkat edilen bu dönemde modern anlamda sporun temelleri atılmaya başlanmıştır (Terlemez, 2022). Aynı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda da benzer kaygılardan söz etmek mümkündür. Şehzadelerin belli bir yaşa gelmesiyle güzel yazı yazma ve spor içerikli dersler alması, bizlere soylu-sporcu bir kesimin arzu edildiğini göstermektedir (Talimciler, 2018).

Sanayi devrimi ile üretim alanındaki pek çok sektörde endüstrileşme süreci başlamış ve bu da hem ürün artışına hem de insanların daha fazla boş zamana sahip olmasına neden olmuştur. Bu dönemde spordaki egemen sınıf, boş zamana sahip insanlara “spor yapma” tekeli bırakmışlar ve yönetici koltuklarına çekilmişlerdir. Bu yöneticiler organizasyonların düzenlenmesi gibi konularda söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Endüstrileşen dünyada kapitalist ideolojiden nasibini alan spor, geçmişten beri devam eden toplumun değişen şartlarına uyum sağlama anlayışını sürdürmüştür (Talimciler, 2018). Özellikle buhar gücünün keşfi ve demiryolu ulaşımının gelişmesi sporun tüm türlerinin hızla yayılmasına sebep olmuştur. Örneğin o yıllarda İngiltere’de kriket daha organize bir hal almış, boksta da 1867 yılında kurallar yeniden düzenlenmiştir. Sonraki yıllarda da ulusal kuruluşların faaliyete geçirilmesiyle pek çok spor dalında kurallar standartlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 19. yüzyılda İngiltere’de Futbol Birliği ve Amatör Atletizm Birliği gibi kurumlar oluşturulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nde de Ragbi ve Amerikan Futbolu’nun gelişim göstermesiyle modern sporlar tüm dünyaya açılmaya başlamıştır (Terlemez, 2022).

Ulusal kuruluşlardan sonra uluslararası kuruluşlar da sporun modernleşmesi ve küreselleşmesine katkı sunmuştur. Uzun yıllar düzenlenmeyen Olimpiyat Oyunları, 1894 yılında Pierre de Coubertin’in çabalarıyla kurulan Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ile tekrar düzenlenmeye başlamıştır. 1896 yılında Olimpiyat’ın çıkış merkezi olan Yunanistan’da yapılan yarışmaların, her dört yılda bir farklı ülkede yapılması planlanmıştır (Talimciler, 2018). Modern anlamdaki ilk Olimpiyatlardan günümüze dek oyunlar üç kez iptal edilmiş, bir kez de pandemi nedeniyle ertelenmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’na denk gelen 1916, 1940 ve 1944 oyunları savaş nedeniyle yapılmamıştır. 2020 yılındaki oyunlar da Covid pandemisi sebebiyle 2021 yılına ertelenmiştir (İnce, 2023).

Oyunları düzenleyen her ülke kendine ait logo ve semboller tasarlasa da Olimpiyat'ın kendine ait sembolleri de bulunmaktadır. Örneğin Olimpiyat meşalesinin Antik dönemlerdeki gibi Prometheus'un Zeus'tan çaldığı ateşi simgelediğine inanılmaktadır. Meşaleyle olimpizm ruhu temsil edilmekte ve hiç sönmemesi adına oyunları düzenleyen her ülkede yakılmaktadır. Bir diğer sembol Olimpiyat halkalarıdır. İç içe geçmiş beş halka dünya üzerindeki beş kıtayı temsil etmektedir. “Citius, Altius, Fortius” mottosu da Pierre de Coubertin tarafından ortaya atılan Latince “daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü” anlamlarına gelen bir söylemdir. Bu söylemle oyunlarda kazanmanın değil katılmanın önemli olduğu anlayışı belirtilmektedir (İnce, 2023).

Modern anlamda spor, Olimpiyatlar ve küreselleşme ile birlikte büyük bir değişime uğramaya başlamıştır. 20. yüzyılın ortalarında artık yalnızca sporcular değil geniş kitleler de sporla uğraşır hale gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle spor ekipmanı, bilet satışı ve spor tesisi gibi kavramlar tüm toplumlarda yerleşmiştir. Amatör ve profesyonel olarak ikiye ayrılan sporu elit-kitle sporu olarak da ikiye ayıranlar bulunmaktadır. Elit spordan kasıt meslek olarak yapılan profesyonel bir iş iken kitle sporu ise her kesimden insanın eğlence ve sağlık amaçlı yaptığı boş zaman etkinliğini vurgulamaktadır (Bolçay, 2019). Kimilerine göre de sanayi kapitalizminin bir ürünü olan spor, zamanla pazarlanabilir bir mal haline gelmiştir. Sporun bu hale gelmesinde üniversiteler gibi farklı kurumların da katkıları olmuştur (Yanmıyan & Yıldız, 2021).

1.3.2.2. Sporun Toplumsal, Sosyal ve Kültürel Boyutları

Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi insanlık tarihinin başından itibaren bir şekilde sportif mücadeleden söz etmek mümkündür. İnsanlar toplu bir biçimde yaşamaya başladıklarından beri beslenme, savunma, saldırı ya da eğlence amaçlı fiziksel aktivitelerde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda sporu toplumsal, sosyal ve kültürel boyutlardan inceleme gerekliliği oldukça açıktır. Bu bölümde de genel hususlarıyla belirtilen konular üzerinde durulacaktır.

Sosyal bir canlı olan insan doğumundan ölümüne kadar bir topluluk içinde yaşamını devam ettirmektedir. Aynı coğrafi bölgede örgütlenme ve iş birliği içinde iletişimini sürdüren insanlar sosyal ve kültürel açıdan birbirlerini etkilemektedirler. Sporun pek çok yanı bulunmakla birlikte bunların en önemlileri; bedensel gelişim kazanmak, eğlenceli

zaman geçirmek, ekonomik getiri sağlamak ve toplumun yaşayışını şekillendirmesidir (Bolçay, 2019).

Seyirciler için rekabet ve estetik kaygı önemliyken, uygulayıcılar için fiziksel çaba ve galibiyet önem arz etmektedir. Ayrıca yine sporcular için spor; bilgi, beceri, liderlik ve disiplin gibi özelliklerin kazanılmasında da oldukça etkilidir. Sporun topluma kazandırdığı özellikler elbette bunlarla sınırlı değildir. İnsanlara psikolojik ve fizyolojik fayda sağlaması, kişilerin özgüven kazanmalarına yardımcı olması, yaratıcı yönünü harekete geçirmesi ve sosyal bir bütünleşme sağlaması da sporun toplumsal faydalarının başında gelmektedir (Barsbuğa, 2020).

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Antik Yunan'da dahi spor, toplumsal yaşamda önemle üzerinde durulan konulardandır. Aristokrat kesim çocuklarına bilim ve sanat eğitimlerinin yanında spor eğitimi de verilmekteydi. Platon da sporu öğretim hayatının bir parçası olarak görmüş, çocukların günün bazı saatlerini Gymnasiumlarda geçirmesi gerekliliğinden söz etmiştir (Arslan, 2006). Binlerce yıldır güçlü ve koruyucu erkek tanımı nedeniyle seçkin insanların erkek çocuklarının eğitim hayatlarında sporun her zaman önemli bir yeri olmuştur. Eski Yunan, Roma ve Osmanlı İmparatorluklarında da seçkin sınıf benzer eğitimlerden geçmiştir. Devletin yöneticilerinin çocuklarına verilen dini dersler eğitim hayatlarında büyük bir yer kaplasa da sportif aktiviteler de azımsanmayacak derecede çoktur. Örneğin ata binme, ava gitme, ok atma, güreş ve gürz kaldırma bu derslerin başını çekmekteydi. Özellikle Osmanlı'da günümüzün spor kulüplerini niteleyen güreş tekkeleri bulunmaktaydı. Merkezi İstanbul'da bulunan bu tekkeler ayrıca Mekke, İskenderiye, Şam, Edirne ve Bursa gibi büyük şehirlerde faaliyet göstermiştir (Talimciler, 2018).

Modern öncesi Olimpiyatlar da sporun çok boyutluluğuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Dinsel açıdan büyük öneme sahip olmalarının yanı sıra sosyal açıdan da farklı işlevleri olmuştur. Oyunların düzenlendiği topraklarda silah taşıma yasağı getirilmiş, "Ekecheiria" adını alan her türlü savaş ve çatışmaya ara verilen bir barış geleneği oluşturulmuştur. Bununla beraber Eski Yunan devletlerinin çöküşüyle yükselen Roma İmparatorluğu'nda spor örgütlenmesi bakımından yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Buna göre spor yalnızca özgür yurttaşların yarışabileceği bir alanken, Roma'da sporcular esir ve kölelerden seçilmiştir. Sporun bir meslek olarak yapılması için seçilen bu esir ve kölelerin amacı özgür ve seçkin Roma vatandaşlarını eğlendirmekti (Talimciler, 2018).

Sporun toplumsal boyutunda bir diğ er önemli mesele, önceden de vurgulandığı gibi kadınların spor aktivitelerindeki yeridir. Eski yıllardan beri genellikle ev işleri ile ilişkilendirilen kadınların, erkek egemen bir alan olan sporda yer edinmeleri uzun zaman almıştır. Kadın haklarına yönelik bir hareket olan feminizm de birçok alanda olduğu gibi sporda da cinsiyet eşitliği için mücadele etmiştir. Özellikle liberal feministler, kadınların ve kız çocuklarının erkek sporcularla aynı kaynak ve fırsatlara erişmesini savunmaktadırlar. Sosyalist feminizm destekleyicileri, erkeklerin spor aracılığıyla ‘sınıf atlayabilme’ olanaklarının kadın sporcularda olmadığını eleştirmektedirler. Radikal ve kültürel feminist yaklaşımlara göre ise ataerkil yapının değişip, daha iyi bir toplum için geniş çerçeveli bir dönüşüm gerekmektedir (Arı, 2021).

Spordaki bu ayrımın yakın geçmişte de örnekleri bulunmaktadır. Modern Olimpiyat fikrinin kurucularından kabul edilen Pierre de Coubertin’in bile kadınların spora katılmalarına karşı olduğu görülmüştür. Papa’dan ve diğ er birçok dini otoriteden etkilendiğı düşünülen Coubertin, 1901 yılında yaptığı bir açıklamada “Kadının rolü kazanan erkekleri ödüllendirmek için alkışlamaktır” demiştir. Sonraki yıllardaki bir açıklamasında da “Olimpik oyunlar erkeklere ayrılmalıdır”, 1934’te ise “Erkek sporcuların kadın sporcularla iletişim kurması kendileri adına kötü olur” demiştir (McPherson, Curtis & Loy, 1989).

Spordaki ayrışmalar yalnızca kadın-erkek cinsiyetleri arasında değıl etnik anlamda da kendisini göstermektedir. 20. yüzyılın ortalarında sporda üstün ya da aşağı ırk kavramına dayanan ayrımcılık biçimi ortaya çıkmıştır. Bu durumun en temel sebepleri arasında farklı ırklar arasındaki fırsat eşitsizlikleri gösterilmektedir. Futbol ve basketbol gibi her ülkede yüksek katılımın olduğı branşlarda farklılıkların çok olduğı görülse de buz hokeyi ya da kayak gibi sportlardaki katılım daha dar bir çerçevede kalmaktadır. Sosyal ve siyasal statü açısından yetersiz olan etnik grupların tesis ve ekipman gibi araç gereçlere zor ulaşması, spor alanlarındaki görünürlüklerini etkilemektedir. Özellikle ABD ve İngiltere, Fransa, Almanya gibi Batı Avrupa  lkelerinde yabancı azınlıklara karşı baskı ve ırkçılık olaylarının yaşandığı gözlenmektedir (Tüzer & Demirel, 2021).

Evrensel bir olgu haline gelen Olimpiyatlarda da ırkçılık temelli bazı hareketler meydana gelmiştir. 1912 Stockholm Olimpiyatları’nda Kızıl derili bir Amerikan olması sebebiyle Jim Thorpe’nin birincilik madalyası beyaz Amerikalılar tarafından elinden alınmıştır. Diğ er taraftan Finli bir atlet Rus sömürgesi nedeniyle ödül kürsüsüne Rusya bayrağı ile

çıkıştır. Kazanmasına kesin gözüyle bakılan siyahi bir 100 metre atleti, yine ırkçılık yapılarak soyunma odasına kitlenmiş ve yarışmaya çıkması engellenmiştir. 1936'da Berlin'de yapılan ve tarihe Nazi propagandası olarak geçen Berlin Olimpiyatları'nda ABD'li atletlerin başarısı üzerine Hitler stadı terk etmiştir. Ödül törenlerinde ise beyaz sporcuları tebrik ederken zenci sporcuları görmezden gelmiştir (Tüzer & Demirel, 2021). Yine Olimpiyatlar haricindeki normal müsabakalarda da ırkçılık hareketlerine denk gelmek mümkündür. Atlanta Braves takımının 2019 yılındaki bir maçında taraftarlar maketten Kızılderili baltası yaparak kültürel ayrımcılığa odaklanan bir harekette bulunmuşlardır. Bunların dışında birçok futbol maçında oyunculara karşı ırkçılık yapıldığı görülebilmektedir. Siyahi oyunculara atılan muz kabukları, goril sesi çıkarma ve maymun taklidi yapma gibi olaylar yeşil sahalarda çok sık görülen ırkçılık uygulamalarıdır (Tüzer & Demirel, 2021).

Sporun sosyal ve kültürel boyutunda bir başka örnek olarak Amerikan Futbol Ligi takımlarından Portland Timbers'in taraftar grubu olan Timbers Army gösterilebilir. Taraftarlar bir tribünün tamamını LGBT bayrağı ve renkleriyle donatarak eşcinselliğe desteğini ortaya koymuşlardır. İspanyol futbol takımı Rayo Vallecano da 2015-16 sezonundaki formasında benzer şekilde aynı renklere yer vermiştir. İtalyan Hellas Verona takımı ise aşırı sağcı grupların etkisiyle siyahi ve Avrupa Birliği vatandaşı olmayan oyuncularını takıma dahil etmemiş, başarısız geçen yılların ardından bu politikadan vazgeçmiştir (Rensmann, 2015).

Spor kulüpleri arasındaki kimlik çatışmasının emsallerine dünyanın birçok yerinde rastlamak mümkündür. Yunanistan'ın ilaç endüstrisindeki büyük iş adamlarına yakın kulübü Panathinaikos ile denizcilik endüstrisine yakın Olympiakos kulübü arasında da bazı konularda çatışmalar yaşanmaktadır. Aynı şekilde İskoçya'da da Katolik kimlikteki Celtic kulübü ile Protestan kimliğindeki Rangers kulüpleri arasında, İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan bağımsız olması gibi konularda anlaşmazlık yaşanabilmektedir (Rensmann, 2015).

İrkçılık ve ayrımcılık örneklerinde görüldüğü üzere, bazı konular spor vasıtasıyla günyüzüne çıkabilmektedir. Benzer doğrultuda dini konularda da spordan kaynaklanan tartışmaların yaşandığı olmuştur. Örneğin İrlandalı dövüşçü Conor McGregor ile Dağıstanlı Müslüman dövüşçü Khabib Nurmagomedov arasındaki karşılaşma ve sonrasında yaşananlar, İslamofobi'nin spora da yansıdığı tartışmalarını beraberinde

getirmiştir. McGregor Müslüman sporcunun dini ve ailesine karşı hakaretlerde bulunmuş, buna karşılık Vladimir Putin desteğini gösterme amacıyla Nurmagomedov ile bir araya gelmiştir. Benzer bir hareketi İngiliz jimnastikçi Louis Smith de yapmıştır. Smith, İslam dininin değerleri ile alay eden bir video çekmiş, İngiltere'deki Müslümanlar kendisine büyük tepki göstermiştir (Barsbuğa, 2021).

İslamofobi'ye yönelik hareketler dijital ortamlara da yansımış gözükmektedir. Dijital oyun sahasını tanımlayan e-spor da Müslümanlığa yönelik sözlü saldırılar ve İslamofobik mesajlar bulunmaktadır. ABD'de geliştirilen Devil May Cry-3 adlı oyunda Kâbe ve diğer İslami değerlerin aşağılandığı tasvirlerle yer verilmiştir. Aynı şekilde başka bir bilgisayar oyununda kütüphanede geçen kısımda yalnızca Kur'an-ı Kerim'in yerde olduğu görülmektedir. Bu tarz örnekler, e-sporcu olarak tanımlanan kitlenin bilinçaltına gönderilen mesajlar olarak yorumlanmaktadır (Barsbuğa, 2021).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen sporun toplumlara sosyal anlamda pozitif katkıları azımsanmayacak derecededir. Bireyler spor aracılığıyla birçok duygusunu istediği şekilde yansıtabilmektedir. Bir takım şeklinde hareket etme, saldırganlık, öfke ve haset gibi duygular, spor alanlarında en çok görülen duygulardandır. Aynı zamanda spora katılım sosyal ve kurumsal güvenlik anlamında büyük kazanımlara yol açmaktadır. Ortak hedef ve amaçlar doğrultusunda hareket eden insanlar, bir kimlik oluşturarak aidiyet duygusu hissetmeye başlarlar (Bolçay, 2019).

İnsanlık tarihi ile eş seviyede kültürel olgu olarak kabul edilen spor, bir değerler bütünü ve yaşam tarzı oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Günümüzün popüler kültür kavramının alt alanlarından olmasıyla beraber kimilerinin insanları tek tipleştirdiği eleştirilerine maruz kalmaktadır. Zira popüler kültürün genelde bireyleri belli bir düzeyde yaşam tarzına ve tüketime zorladığına inanılmaktadır. Öte yandan sporun popüler olmasının önemli yanlarından birinin bu durum olduğunu söylemek de mümkündür. Spor, herhangi bir cinsiyet, yaş ya da ırk gibi sosyal sınıf ayrımı yapmadığından ötürü genel kitlenin katılımına uygun bir sahadır (Bolçay, 2019).

2. BÖLÜM: SPOR VE ULUSLARARASI SİYASET İLİŞKİSİ

Toplumsal, kültürel ve siyasi paradigmaları derinden etkileyebilme gücüne sahip olan spor, başlarda daha az sayıda insanın yaptığı dar bir çerçevede faaliyet gösterirken, 20. yüzyıla gelindiğinde askeri amaçlar için idman veya tatbikat gibi konularda uygulanmıştır. Ardından Pierre de Coubertin'in öncülüğünde Modern Olimpiyat Oyunları ve diğer ulusal ya da uluslararası organizasyonların düzenlenmeye başlamasıyla tüm dünyanın ilgilendiği bir alan haline evrilmiştir. Bu doğrultuda da sporun yerel ya da küresel anlamda politikanın önemli unsurlarından birine dönüştüğünü söylemek mümkündür (Bolçay, 2019).

Günümüzde sporcular, kulüp ya da federasyon başkanları ekonomik ve siyasi hayatın potansiyel aktörleri olarak görülebilir ancak her zaman böyle değildi. 19. yüzyıl sonlarında daha organize bir alan haline gelen sporda, kurumsallık devreye girmiş gözükmektedir. Boş zaman aktivitesi ve eğlence amacıyla yapılması durumundan tam gün çalışılan bir iş durumuna geçmesi, sporun bir kurum haline gelmesini sağlayan hususlardan olmuştur. Özellikle 1920'lerden sonra politikacılar, gelişen teknoloji ve iletişim imkanlarının spor üzerindeki etkisini görmüş, sporu bir politik araç olarak kullanmaya başlamışlardır (Barsbuğa, 2021).

Başta Olimpiyatlar olmak üzere neredeyse tüm spor organizasyonlarında siyaset, doğası gereği işin bir parçası olmaktadır. Nazi propagandasına alet olan 1936 Berlin Olimpiyatları ve "Münih Katliamı" adıyla anılan, Filistinli örgüt üyelerinin İsrailli 11 sporcuyu katlettikleri 1972 Münih Olimpiyatları gibi organizasyonlar, spor ve siyasetin nasıl iç içe geçtiğini gösteren olaylardandır (Arscott, 2011).

Otoriter yönetimlerin baskın olduğu dönemlerde, örneğin Almanya'da Adolf Hitler, İspanya'da Francisco Franco ve Portekiz'de Antonio Salazar'ın iktidarlarında spor, siyaset unsuru olarak kullanılmıştır. Bilhassa Salazar'ın 'Üç F' adını verdiği kurallar, sporun siyasetteki yerini göstermektedir. Futbol, fado ve Fátima (futbol, eğlence ve din) anlamına gelen bu kurala göre halkı uyuşturmanın yollarından biri de spordur (Hatton, 2011). Spor, bu siyasi ideolojilerin toplumdaki büyük sorunların üstünü örtmesine ve kitlelerin gündemini başka alanlara taşımasına yardımcı olmuştur. Benzer bir örneğe Arjantin'de de rastlanmaktadır. 1976'daki askeri darbenin, ulusal ve uluslararası kamuoyundaki etkilerinin hafifletilmesinde, Arjantin'de düzenlenen 1978 Dünya Kupası'nın büyük katkısı olmuştur. Öte yandan Türkiye'de de 1980 askeri darbesinden

sonra futbol, halkın siyaset dışı bir alana yönelmesinde kullanılan araçlardan biri olmuştur (Talimciler, 2018).

Bir başka önemli örnek de İkinci Dünya Savaşı sonrası sporun Batı ve Doğu Bloku için ideolojik çekişme alanı olarak ortaya çıkmasıdır. Sosyalist blokta Doğu Almanya sporun ülkede gelişmesi için çaba gösteren ülkelerin başında gelmekteydi. 1952'deki Gençlik Kanunu ile spor faaliyetlerindeki devlet kontrolü artırılmıştır. Yine Sosyalist bloktan Sovyetler Birliği'nde kurulan "Beden Eğitimi ve Spor Devlet Komitesi" de benzer amaçlar güden kurumlardandır. Bu yönetimlerin ortak özelliği parti-devlet hiyerarşisini sporda da takip etmek olmuştur. İşçi ve memurların spor yaptığı bir yapı olan Spartak kulübü, aynı zamanda burada çalışanların devlet nezdindeki temsilcisi görevi görmekteydi (Fişek, 1983). Diğer taraftan Türkiye'nin de cumhuriyetin ilk yıllarında sporcuların iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin üyesi yapılması, benzer bir örneği teşkil etmektedir. 1936'da Berlin'deki oyunlarda Türk sporcuların göğsünde ay-yıldızla birlikte altı ok da bulunmaktaydı. Ayrıca Doğu Almanya'dakine benzer şekilde Beden Terbiyesi Kanunu adı ile spor alanında devletin kontrolünü arttıran bir kanun çıkarılmıştır. Bu örnekler dönemin otoriter anlayışının spor aracılığıyla toplumu disipline etme çabaları olarak gösterilmektedir (Talimciler, 2018).

Özet olarak spor, devletler açısından birçok farklı noktalardan fayda sağlayan kullanışlı bir alandır. Hegemonyalarını ve meşruiyetlerini arttırmak, kitleleri yönlendirmek, siyasi kazanım elde etmek, toplumsal, sosyal ve ekonomik bağın oluşturulması gibi yararlı özellikleri nedeniyle politik bir araç olarak sporun kullanımı her daim gündemde olan konuların başında gelmektedir (Hoye vd, 2015).

2.1. Sporun Uluslararası Güç Mücadelesindeki Yeri

Şimdiye kadar vurgulanan konular ışığında spor ve siyasetin ayrılmaz bir bütün olduğunu söylemek mümkündür. Spor faaliyetlerinin yerel, bölgesel hatta küresel ilişkilerde yadsınamaz bir yeri olduğundan bahsedilebilir. Bu doğrultuda bu bölümde sporun devletler arasındaki münasebetleri nasıl etkilediği anlatılacaktır. Bunu yaparken de özellikle Olimpiyat Oyunları'nda gerçekleşen ve uluslararası ilişkilerin konusu olan spor olaylarına değinilecektir.

Atina'da 1896 yılında Modern Olimpiyatların başlamasıyla spor, küresel anlamda insanları bir araya getirmiş, bunun sonucunda ise olumlu birçok tarafın ortaya çıkmasına

rağmen birtakım olumsuz durumlarla da karşılaşmıştır. İlk örneklerden biri olan 1936 Berlin Olimpiyatları, Adolf Hitler tarafından yeni kurmuş olduğu Nazi rejimini dünyaya anlatabileceği bir fırsat olarak görülmüştür. Oyunların açılışını bizzat yapan Hitler, uluslararası kamuoyuna Almanya'nın barış yanlısı olduğu mesajını vermiştir. Bunun yanında Almanya'nın Oyunlara en çok sporcuyla katılan ve en çok madalya kazanan ülke olması da Hitler'in, rejiminin ne kadar güçlü olduğunu dünyayla paylaşmasını sağlamıştır. Böylece ülke içinde gücünü iyice arttırmış ve uluslararası alanda da rejimini yaymak için yeterli zamanı kazanmıştır (Güzelipek, 2017).

Görsel 1: Berlin Olimpiyatları'nda Hitler Selamı

Kaynak: (Gürsoy, 2014)

Berlin'de yapılan Olimpiyatlardan üç sene sonra 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve 1940 yılında Helsinki'de yapılması planlanan oyunlar iptal edilmiştir. Yine savaşın devam etmesi sebebiyle 1944 Londra Oyunları da düzenlenememiştir. Sonraki sene savaşın sona ermesi ve siyasal ortamın düzelmeye başlamasıyla 1948 yılında Londra'da on dördüncü Olimpiyat Oyunları yapılmıştır. Açılış konuşmasını Kral VI. George'un yaptığı oyunlara, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından savaşa sebep olan ve mağlup edilen devletler (Almanya, İtalya ve Japonya) davet edilmemiştir (Şentürk, 2018).

Dört sene sonra 1952'de oyunlar bu kez Helsinki'de yapılmıştır. Bu oyunlarda 13 ülke ilk kez katılım göstermiş, 1912'den beri oyunlarda olmayan Rusya da bu defa Sovyetler Birliği adıyla oyunlarda yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu ve Batı olarak bölünen Almanya'nın sporcuları da iki ayrı bayrak altında oyunlara katılmış ancak hiç

madalya kazanamamışlardır. Aynı şekilde Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılan Kore’yi temsilen de yalnızca Güney Kore oyunlara katılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti de oyunlara ilk kez davet edilmiş fakat bu davet sonrası Milliyetçi Çin olarak anılan Tayvan oyunları boykot etmiştir (Gürsoy, 2014).

Bir sonraki Olimpiyat Oyunları da uluslararası siyasetten etkilenmiş ve boykotlara sahne olmuştur. Güney Yarım Kürede düzenlenen ilk Olimpiyat organizasyonu olan 1956 Melbourne Olimpiyat Oyunları, dünya siyasetine hâkim olan “Soğuk Savaş”ın gölgesinde gerçekleştirilmiştir. Buradaki oyunlar ilk kez televizyondan naklen yayınlanan oyunlar olmuş, ayrıca bir öncekinde Doğu ve Batı Almanya olarak yarışan sporcular, Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nin girişimleriyle tek bir bayrak altında yarışmışlardır (Gürsoy, 2014). Tayvan’ın katılmasıyla bu kez Çin oyunlardan çekilmiş, Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi sırasında ortaya çıkan kriz sebebiyle Mısır, Lübnan ve Irak oyunlara katılamamıştır. Sovyetler Birliği’nin aynı yıl çıkan Macar ayaklanmasını sert bir şekilde bastırması bazı ülkelerle arasının açılmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da Lihtenştayn, Hollanda, İspanya ve İsviçre protesto amacıyla oyunlardan geri çekilmiştir (Üsküdarlı, 2023). Öte yandan Sovyetlere tepki bununla da sınırlı kalmamıştır. Sutopu branşında karşı karşıya gelen Sovyetler Birliği ve Macaristan takımlarının maçında çıkan olaylar, sürmekte olan siyasi gerginliğin bir yansıması olmuştur. Maçta Sovyetlerden bir oyuncu Macar Ervin Zador adlı oyuncuya yumruk atmış ve olaylar büyümüştür. Macar oyuncu turnuvaya devam edemese de Macaristan sutopunda şampiyonluğa ulaşmış ve bir nevi ulusal gururlarını kazanmışlardır. Fakat yine de bazı Macar oyuncular ülkelerinin Sovyet işgalinde olmasından dolayı Olimpiyatlardan sonra ABD ve Avustralya’dan sığınma talebinde bulunmuşlardır (Galjaardt, 2021).

Asya kıtasında düzenlenen ilk Olimpiyat olan 1964 Tokyo Olimpiyatları da küresel politika etkisinde gerçekleştirilen oyunlardan olmuştur. İmparator Hirohito tarafından açılış konuşması yapılan oyunlarda, sembolleşen Olimpiyat meşalesinin stadyuma getirilmesi, Hiroşima’ya atom bombası atılan gün doğan Yoshinori Sakai tarafından yapılmıştır (Tomizawa, 2021).

Görsel 2: Yoshinori Sakai ve Olimpiyat Meşalesi

Kaynak: (Sports History Weekly, 2021)

Japonya bu oyunları hem ülkenin hem de yeni bir neslin küllerinden doğuşu olarak nitelemiş ve bunu uluslararası arenada göstermek için kullanmıştır. Madalya sayıları açısından da başarılı olan Japonya'nın ev sahipliği, Batı Blokuna yakın bir Asya ülkesi olması sebebiyle diğer Doğu Bloku ülkelere mesaj verildiği yorumlarını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanmaya ve IOC'de söz sahibi olmaya başlayan Afrika ülkeleri, “apartheid” (ırkçılık) politikalarını devam ettiren Güney Afrika Cumhuriyeti'ne karşı Komite'ye baskıda bulunmuşlardır. Bu baskı işe yaramış ve sonrasında Güney Afrika'nın Tokyo daveti iptal edilmiştir (Öncü, 2023).

Dünya spor ve siyaset tarihi açısından oldukça önem arz eden bir organizasyon olan 1968 Mexico City Olimpiyatları, Soğuk Savaş'ın zirve yaptığı yıllarda düzenlenmiştir. Tarihe “68 Kuşağı” olarak geçen ve öğrenci yoğunluklu reformist bir siyasal hareket kabul edilen 60'lı yılların özgürlükçü fikirleri, Meksika'daki oyunlara da damgasını vurmuştur.

Bu fikirler sinemadan akademideki genel kabul gören düşüncelere, cinsel özgürlüklerden kadın haklarına kadar pek çok konuyu içeriyordu (Arslan, 2022a). Daha oyunlar başlamadan Meksika'da işçiler ve öğrenciler hükümetin harcamalarına tepki göstermişlerdi. Söz konusu protestoların en dikkat çeken sloganı “Olimpiyat değil devrim istiyoruz” olmuştur. Yaklaşık beş bin askerin kalabalığı dağıtmaya çalıştığı olaylar tarihe Tlatelolco Katliamı olarak geçmiştir (Yurdesin, 2016).

ABD'de siyahiler 60'lı yıllarda birtakım sivil ve siyasal hakları kazansalar da 1968 Nisan'ında siyahi hareketin öncülerinden kabul edilen Martin Luther King'in kaldığı otelde suikaste uğraması, siyahilerin pek çok eyalette ayaklanmasına sebep olmuştur. Bu şartlar altında Olimpiyatlara giden ABD'li sporculardan Tommie Smith ve John Carlos, 200 metrede birincilik ve üçüncülük madalyasını kazanmışlardır (Güzelipek, 2017).

Ülkelerindeki siyahlara yapılan ayrımcılığı protesto için ödül kürsüsünde yanlarında bulunan siyah eldivenleri takıp tek yumruklarını havaya kaldırmışlar ve literatüre “Kara Güç Selamı” olarak geçen meşhur selamı yapmışlardır (Evans, 2017).

Görsel 3: Kara Güç Selamı

Kaynak: (Goldman, 2016)

Dünyada büyük yankı uyandıran bu hareket nedeniyle IOC iki sporcunun da cezalandırılmalarını istemiş, Meksika Hükümeti ise ülkeden çıkışları için sporculara 48 saat süre vermiştir. Spor hayatları biten Smith ve Carlos’un yanı sıra o gün ikinci olan, yumruğunu kaldırmasa da göğsünde ırkçılık karşıtı logo bulunan Avustralyalı beyaz sporcu Peter Norman’ın da kaderi aynı olmuştur. Ülkesine dönünce şiddetli protestolarla karşılaşmış, bununla birlikte 2006’da hayatını kaybettiği gün cenazesinde tabutunu taşıyan isimler Smith ve Carlos olmuştur (Güzelipek, 2017).

Uluslararası ilişkilerde “detant” olarak adlandırılan Soğuk Savaş’ın yumuşama dönemi yaşanırken 1972’de Münih’deki Olimpiyatlar, Almanya için geçmişin izlerini silme fırsatı anlamına gelmekteydi. Nasyonal Sosyalistlerin propaganda aracına dönüşen 1936 Berlin’den sonra Almanya bu kez gerçek manada uluslararası barış söylemini yayma ve eski hatalarını örtme isteğindeydi (Kobierecki, 2013).

Fakat oyunların henüz ikinci haftasında yaşanan olaylar uluslararası gündemi bir anda değiştirmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün mensubu Kara Eylül adlı gruptan sekiz kişi, sabahın erken saatlerinde İsrail takımının kaldığı yeri basarak sporcuları rehin almışlardır. Grubun talebi İsrail’de olan Filistinli mahkumların salıverilmesi ve Kahire’ye gidebilecekleri iki helikopterdir. Alman Hükümeti ile anlaşılan terörist grup, helikoptere bineceği sırada havayolu çalışanı kılığına giren Alman Polisi’nin arasındaki uyuşmazlık

nedeniyle sıcak çatışmaya girmiştir. Militalanların öldürölüp rehinalerin kurtarılması planlanırken çıkan çatışmada terörist gruptan bir kişi rehinalerin bulunduğu helikoptere el bombası atarak dokuz İsraili sporcunun hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Rehinalerin hiçbirinin kurtarılamadığı operasyonda terörist gruptan üç kişi sağ olarak ele geçirilmiştir (Euronews, 2022).

Olayların ertesinde oyunlar kısa bir aradan sonra devam etse de pek çok ölke olimpiyat köyünü terk etmiştir. Ayrıca İsrail'in de dış politikasında daha sert bir tutum almasına yol açmıştır. Birkaç hafta sonra İsrail askerleri Suriye ve Lübnan'daki bazı gerilla üslerine saldırı düzenlemiştir. Bununla beraber 1973 senesinde "Yom Kippur Savaşı" olarak bilinen Arap-İsrail savaşı çıkmış ve küresel bir petrol sorununa sebebiyet vermiştir (Güzelipek, 2017).

Olimpiyatlarda boykot denince akla gelen ilk oyunlardan biri de 1976 Montreal Oyunları'dır. Yukarıda da bahsedilen Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ırkçı politikaları nedeniyle hali hazırda gergin olan Afrika ölkeleri ve IOC ilişkileri, Yeni Zelanda rugby takımının Güney Afrika'ya ziyareti sonrası iyice gerilmiştir. Afrika ölkeleri apartheid rejimini meşrulaştırdığı gerekçesiyle Yeni Zelanda'nın olimpiyat davetinin geri çekilmesini talep etmişlerdir (Yavuz, 2021). IOC'nin geri adım atmaması üzerine yaklaşık otuz kadar Afrika ölkesi olimpiyatlardaki ilk kitlesel boyutta boykotu gerçekleştirmişlerdir (Kobierecki, 2013).

Ek olarak Tayvan oyunlara Çin Cumhuriyeti olarak katılmak istemiş ancak Kanadalı yetkililer bu isteği reddetmiş ve Tayvan oyunlara katılmamıştır. Bu isteğin reddedilmesinde Kanada'nın Çin Halk Cumhuriyeti ile varolan buğday anlaşmasının etkili olduğu iddiaları ileri sürölmüştür (Goldblatt, 2016).

Soğuk Savaş'ın izlerinin en büyük olduğu tarihi olaylardan biri de 1980 Moskova Olimpiyatları'dır. Daha 60'lı yıllarda başlayan Sovyetlerin Stalin döneminin olumsuz izlerini silme ve barışçı fikirlerini dünyaya olimpiyatlar aracılığıyla sunma isteği, Batılı IOC üyelerinin sert tutumuna maruz kalmıştır. Ancak daha sonra yukarıda vurgulanan detant döneminin ve Sovyetlerin oyunlara ev sahipliği yapmak için başlattığı kampanyanın etkileriyle 1980 Oyunları Moskova'ya verilmiştir (Guttmann, 1988).

Bu karardan sonra Sovyetler yaklaşık doksan kadar yeni yapı inşa etmiştir. Bunlar arasında Olimpiyat Köyü, oteller, spor tesisleri ve televizyon yayınları için altyapının iyileştirilmesi gibi yapılar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra iç ve dış tehditlere karşı da

yoğun güvenlik önlemleri alınmıştır. Fakat yine de Sovyetler Birliği'ne karşı varolan ön yargılar ve 1979 yılındaki Afganistan işgali, oyunların Moskova'da düzenlenmesine karşı boykot çağrılarının artmasına neden olmuştur (Civralı, 2019).

İngiltere'de başlayan boykot çağrılarında muhafazakâr kesim, liberaller ve bazı gazeteler etkili olmuştur. Ardından Fransa, Hollanda ve Avusturya dahil birçok ülkede de insan hakları grupları boykot çağrısına destek olmuştur. Bu hareketlerin ortak noktası olarak Sovyetler Birliği'ndeki ifade ve örgütlenme özgürlüğü eksikliği, zorunlu çalıştırılan işçiler, azınlıklara uygulanan baskı ve devlet destekli anti-Semitizm faaliyetleri ifade edilmiştir (Civralı, 2019). Özellikle anti-Semitizm eleştirisi dünyada çok etkili olan Siyonist lobinin söz konusu boykot çağrılarında rol oynadığını göstermiştir.

ABD'de bazı Kongre üyeleri de Moskova'da düzenlenecek oyunlara karşı çıkmış, başlarda bu fikre sıcak bakmayan Başkan Carter ise Afganistan'ın işgaliyle birlikte Temsilciler Meclisi'nden çıkan boykot kararını "Diğer ulusların gidip gitmeyeceği hakkında bir şey söyleyemem. Bizimkiler gitmiyor" sözleriyle duyurmuştur (Guttman, 1988).

Diğer yandan Başkan Carter, 20 Ocak'a kadar Sovyet askerlerinin Afganistan'dan çıkmaması halinde oyunların ertelenmesini ya da iptal edilmesini talep etmiştir. Artı olarak birçok ülkenin Moskova boykotuna katılacağını ve oyunların orijinal evi olan Yunanistan'da düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu sözlerinin Sovyetler tarafından dikkate alınmaması üzerine Carter, sert bir ultimatoma göndermeye karar vermiştir (Civralı, 2019). Amerikan kamuoyu Carter'la büyük oranda aynı fikirde olsa da bazı sporcular, örneğin Jane Frederick, siyasi çıkarlar uğruna kariyerinin bölünmesini "Şunu kabul etmeliyim, ben bir piyonum" sözleriyle ifade etmiştir (Guttman, 1988). Carter bununla da kalmayarak Sovyetlere karşı boykotun başarısını artırmak için yayın kanallarının ve Coca-Cola gibi büyük sponsorların anlaşmalarını iptal etmesini sağlamıştır. Yayınladığı bir bildiride de Amerikalı iş adamlarını oyunlarla ilgili etkinliklere katılmamaya ve katkıda bulunmamaya davet etmiştir. Sonuç olarak ABD, Batı Almanya, Türkiye, Norveç ve Japonya'nın aralarında olduğu 65 kadar ülke Moskova Olimpiyatları'nı boykot etmiştir (Civralı, 2019).

Bu geniş çaplı boykottan sonra sıradaki oyunlar 1984'te Los Angeles'taydı. Kendisine karşı yapılan bu hareketin intikamını almak isteyen Sovyetler ve beraberindeki 13 ülke güvenlik kaygılarını işaret ederek oyunları boykot etmiştir (Gürsoy, 2014). Bu oyunların

bir başka önemli özelliği ise finansmanını ilk kez özel sektörün yaptığı olimpiyatlar olmasıydı. 200 milyon doların üzerinde bir kazanç sağlanmış ve böylece Olimpiyatlar artık başka bir boyut kazanmıştır (Grassi, 2021).

Bir başka boykot olayının gerçekleştiği olimpiyat 1988 Seul Oyunları'dır. Ayrıca bu oyunların boykot haricinde öne çıkan özelliği ise Güney Kore'nin ekonomi, demokrasi ve siyasal alandaki gelişimidir. Konuyla ilgilenen yazarlar Güney Kore'deki değişimi "Diktatörlükten demokrasiye geçiş" olarak nitelemişler, bunu da bu uluslararası spor etkinliğine bağlamışlardır. Büyük ölçüde medyanın itici gücünün ön planda olduğu değişim, vatandaşların milliyetçilik duygusunun da artmasına sebep olmuştur. Güney Kore'li vatandaşlar geleneksel militarist anlayıştan gelişmiş ekonomi, modern eğitim, ifade özgürlüğü ve yaşam standartlarının arttığı bir atmosfere geçilmesi karşısında memnuniyet duymaktaydılar. Hatta öyle ki bu durum eski bir general olan Chun Doo Hwan'ın başkanlık için adaylıktan vazgeçmesine neden olmuştur. Yazarların ortak görüşü, ülkedeki bu havanın oluşmasının dayanağı IOC'nin hükümete yüklediği bazı sorumluluklardır (Mohan, 2016).

Boykot olayına geri dönecek olursak, başlangıçta Kuzey ve Güney Kore oyunları beraber düzenlemek istemiş fakat yaşanan bazı anlaşmazlıklar sonucu Kuzey Kore oyunlardan men edilmiştir. Ardından Kuzey Kore oyunları boykot edeceğini açıklamış, onunla birlikte Nikaragua, Etiyopya ve Küba da oyunları boykot etmiştir (Karahana, 2015).

Ardı arkası gelmeyen ve genelde Batı-Doğu Bloku ülkelerinden kaynaklanan boykot olaylarını sonlandırmak isteyen IOC, oyunlar için boykot kararı açıklayan bir ülkenin IOC'den çıkarılacağını ve bir daha oyunlara katılamayacağını açıklamıştır. Böylece artık boykot aracılığıyla olimpiyatlara katılmama son bulmuştur (Karahana, 2015).

1988 Seul Oyunları'nda dikkat çeken bir istatistik de ABD'nin iki Doğu Bloku ülkesine birden madalya tablosunda geçilmesi olmuştur. Sıralamada birinciliği alan Sovyetler Birliği'nin ardından başka bir komünist devlet olan Doğu Almanya geliyordu. Batı dünyasının Batı Almanya'yı tanıyıp Doğu Almanya'yı tanımaması, bu küçük ülkenin uluslararası kamuoyunda etkisinin hissedilmesi için sporu araç olarak kullanmaya karar vermesine sebep olmuştu. Madalya tablosunda elde ettikleri ikincilikle dünyada büyük etki yaratan Doğu Almanya'nın daha sonraları bunu dopingli ilaçlar vasıtasıyla başardığı ortaya çıksa da o dönem için yeterli prestijin kazanılmasını sağlamıştır (Kobierecki, 2013).

Bu oyunlar Türkiye için de büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de Turgut Özal’la başlayan devşirme oyuncu politikasının en belirgin ürünü olan Naim Süleymanoğlu, 1988 Seul’de tarihi başarılar elde ederek hem Türk halkının milliyetçilik duygularını kabartmış hem de Türkiye’nin uluslararası arenada prestijinin artmasını sağlamıştır. Bulgaristan’da Türklere yapılan zulüm karşısında sessiz kalamadığını belirten ve Time dergisine kapak olan sporcu aynı zamanda dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan’ın ABD vatandaşlığı teklifini de geri çevirmiştir (Çakmak, 2021).

Güney Kore’de düzenlenen ve hem şehrin hem de ülkenin kalkınmasında yararı olan 1988 Seul Olimpiyatları gibi 1992’de Barcelona’da düzenlenen oyunlar da şehre ve ülkeye benzer yararlar da bulunmuştur (Polo, 2015). Şehrin canlanması ve tanıtılması yönünde oyunlara iyi hazırlanan Barcelona, ulaşım ve spor altyapısında yaptığı iyileştirmelerle finansal yatırım ve turizm gelirlerinde önemli artışlar sağlamıştır (Karasaç, 2019).

1991 yılının sonunda dağılan Sovyetler Birliği’nden ayrılan Baltık ülkeleri sporcuları, bu oyunlara ilk defa kendi bayrakları altında katılmışlardır. Irkçı politikaları sebebiyle uzun süre olimpiyatlara alınmayan Güney Afrika, bu oyunlarla birlikte olimpiyat serüvenine geri dönmüştür (Gürsoy, 2014).

1992 Barcelona’nın bir diğer uluslararası kamuoyuna etkisi olan özelliği de dünyaca ünlü iki müzisyenin, Rock yıldızı Freddie Mercury ve Opera sanatçısı Montserrat Caballé’nin, bu oyunlara özel olimpiyatın açılış müziğini yapmalarıdır. Eğlence sektörünü birleştirebilen alanlardan olan spor ve müziğin bir araya gelmesini sağlayan bu olay, dünyanın farklı yerlerindeki müzik dinleyicileri arasında oldukça popüler olmuştur (Biçer, 2021).

Tüm bunlara rağmen 1992 Barcelona’nın dünya geneline damga vuran ve halen daha unutulmamasına neden olan olaylarından biri de ABD Basketbol Takımı’nın küresel anlamda büyük ilgi çekmesidir. Ulusal Amerikan Basketbol Ligi (NBA) yönetimi, küreselleşme hedefiyle uzun zaman sonra olimpiyatlara oyuncu gönderme kararı almış, ekonomik anlamda ticari gelirlerin artması hedeflenirken siyasi anlamda da bir yumuşak güç aracı olarak NBA’in çekiciliğini artırmak hedeflenmiştir (Çetin, 2022). “Dream Team” (Rüya Takım) adıyla anılan bu takım Michael Jordan, Scottie Pippen, Karl Malone, Magic Johnson ve Larry Bird gibi basketbolda dünyanın en iyileri olarak gösterilen oyuncularla oluşuyordu. Takımdaki oyuncular Olimpiyat Köyü’nde gittikleri her yerde adeta bir pop star gibi karşılanmış, hayranların ve basının ilgisi oldukça fazla

olmuştur. Öyle ki Avustralya komitesi IOC'ye Magic Johnson'un önceki senelerde yaptığı AIDS açıklamasını sunmuş ve oyunlardan çekilmesini talep etmiştir. Dünya kamuoyunun Johnson'ı desteklemesi üzerine Avustralya geri adım atmak zorunda kalmıştır. Oyunlarda beklendiği üzere birinci olan takım, maçlarını yaklaşık 43 sayı farklarla kazanmıştır. Rakip takımın oyuncularları dahi maç devam ederken yedeklerde bulunan Dream Team oyuncularıyla fotoğraf çektirmek istemişlerdir. Bu takımla birlikte neredeyse her ülkede basketbola ilgi zirve yapmıştır (Arslan, 2022b).

Uluslararası gündemi etkileyen diğer oyunlar 1996'da Atlanta'da düzenlenmiştir. Centennial Olimpik Parkı'nda aşırı sağcı Eric Rudolf adlı şahıs yerleştirdiği bomba ile iki kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Saldırıdan yedi sene sonra yakalanan Rudolf, amacının eşcinselliğe ve kürtaja karşı savaşmak ve "ABD yönetimini bütün dünyanın önünde küçük düşürerek mahkûm etmek" olduğunu ifade etmiştir (Yücel, 2020). Ek olarak açılış konuşmasını Bill Clinton'ın yaptığı oyunların, olimpiyatların yüzüncü yılı olması sebebiyle Atina'ya verilmesi beklense de Atlanta'nın ev sahipliğini kazanması bazı eleştirilere de neden olmuştur. Ayrıca bu oyunlar olimpiyatların internetle tanıştığı ilk organizasyon olmuştur. Bir sene sonra Çin'e devredilen Hong Kong, İngiltere'nin sömürgesi altında katılmış ve olimpiyat tarihindeki ilk ve son altın madalyasını bu oyunlarda kazanmıştır (Gürsoy, 2014).

2000 senesinde Sidney'in ev sahipliğindeki oyunlar milenyuma denk geldiği için büyük önem taşıyordu. Oylamada Pekin'i iki oy farkla geçen Sidney'in düzenlediği olimpiyatlar, dünya genelinde ortak bir fikir olarak o zamana kadar yapılan en iyi olimpiyatlar olduğu yorumlarını beraberinde getirmiştir. IOC, uluslararası ilgiyi arttırmak için "Celebrate Humanity" adında eski olimpiyatlardan görüntülerin olduğu bir kısa film de hazırlatmıştır. Açılışını stadyumda yaklaşık 110.000, televizyonda ise 3,7 milyar kişinin seyrettiği tahmin edilen oyunlarda birçok doping skandalı da yaşanmıştır. Alman güreşçi Alexander Leipold ve Amerikalı atlet Marion Jones doping yaptıkları tespit edildikten sonra kazandıkları madalyaları geri vermişlerdir (Gürsoy, 2014).

Sidney'in öne çıkan diğer özelliği ise Greenpeace örgütüyle iş birliği içinde "Yeşil Olimpiyat" anlayışı çerçevesinde sürdürülebilir ve çevreye duyarlı bir tasarım geliştirilmesiydi. Bu anlayışla oyunlar için hazırlanan tüm yapılar kaynak, enerji ve çevre korunumu gözetilerek yapılmıştır (Irklı & Aydın, 2005).

Moskova ve M n h'teki oyunlar gibi 2008 Pekin Olimpiyatları da düzenleyen ülke   n'in dünyaya büyük ve barışçıl bir ülke olduğunu gösterme fırsatı olarak görülüyordu. O zamana dek yapılan en maliyetli oyunlar olan Pekin'deki olimpiyatlar için çok masraflı yapılar inşa edilmiştir. Bunların arasında  ne  ıkanlar "Kuş Yuvası" ve "Su Küpü" adlarıyla bilinen dev spor tesisleridir. Bunun yanında   n, oyunların öncesinde ve sonrasında insan hakları ihlalleri, Tibet'in işgali ve Sudan'la ticaret yapma gibi konularda uluslararası arenada eleştirilere de maruz kalmıştır (Kobierecki, 2013).

2012 Londra Oyunları, bütün olimpiyat kafilelerinde kadın sporcuların bulunduğu ilk organizasyon olarak tarihe geçmiştir (Gürsoy, 2014). Başlangıçta Suudi Arabistan kafilesinde kadın sporcuya yer vermek istemezken olimpiyatlardan menedilme riskiyle karşı karşıya kalınca kararından vazgeçmiş ancak yine de eleştirilerden nasibini almıştır. 2016'da Rio'da düzenlenen oyunlarda ise ilk defa mültecilerin oluşturduğu bir ekip olimpiyatlarda yer almıştır. Suriye, Güney Sudan, Kongo ve Etiyopyalı sporculardan oluşan ekip, Olimpiyat bayrağı altında yarı mı tır. Buna ek olarak Rus atletlerin devlet destekli doping kullandıklarının kanıtlanmasının ardından Rusya bu oyunlardan menedilmi tir (Yetim, 2016).

Tüm dünyayı etkileyen ve hayatı durma noktasına getiren Covid-19 salgını, 2020 yılında Tokyo'da yapılması planlanan olimpiyatların bir yıl ertelenmesine sebep olmuştur. 2021 yazında düzenlenen oyunlar, pandemi sebebiyle seyircisiz gerçekleştirilmiştir.  nceki olimpiyatlara ait ses efektlerinin kullanıldığı oyunların a ılı ını Japon İmparatoru Naruhito yapmıştır (Tokyo 2020 Olimpiyatları, 2021). Pandeminin giderek artacağı endişesi nedeniyle Japon halkının yüzde 70-80'lere varan oranı kamuoyu anketlerinde olimpiyatlara karşı çıkmışlardır. Fakat Japonya ve IOC bu durumun siyasi ve ekonomik g t r lerini göz önüne alıp oyunların iptal edilmesi düşüncesine sıcak bakmamı lardır. Ekonomik olarak yaklaşık 15,6 milyar dolara mal olan oyunlarda yalnızca bilet satışından 820 milyon dolar gelir beklenmekteydi. Buna sponsorluk anlaşmaları, yayın gelirleri, ürün satışları ve turizm gelirleri de eklenince kısa vadede maliyetlerin karşılanması bekleniyordu. Pandemi bu duruma izin vermese de oyunların iptali konusu, Japonya'nın i  ve dış siyasetinin de bundan son derece etkilenmesi anlamına geliyordu. Daha yeni iktidar olan Yoshihide Suga, içerde gücünü arttırırken, dışarıda da özellikle rekabet içinde olduğu   n ve Güney Kore'ye karşı güçlü bir duruş sergilemek istiyordu. Bu  artlar

altında 2021 yazında pek çok kısıtlama olmasına rağmen olimpiyatlar düzenlenmiştir (Atlı, 2021).

Tokyo'daki oyunların öne çıkan özelliklerinden biri de olimpiyat tarihinin kadın-erkek cinsiyet eşitliğinin en üst sevide olduğu oyunlar olmasıydı (Engin, 2024). Ayrıca yine bu oyunlarda, Laurel Hubbard olimpiyatların ilk trans sporcusu olmuştur. 30'lu yaşlarında cinsiyetini değiştiren kadın sporcuya fiziksel olarak haksız rekabet oluşturduğu konusunda yoğun eleştiriler de yapılmıştır (Koyuncu, 2021).

Tokyo 2020, Sidney'de düzenlenen 2000 olimpiyatları gibi çevreci ve sürdürülebilir tasarımlar barındırmaktadır. Mevcut tesisler kullanılmış ya da yenilenmiş, madalyalar eski teknolojik araçların geri dönüşümünden elde edilmiş ve birçok yerde yenilenebilir enerji kaynakları tercih edilmiştir (Ocak, 2021).

Olimpiyat boykotlarına en güncel örnek ABD'nin 2022'de Çin'de düzenlenecek olan Kış Olimpiyatları'nı boykot etme kararı almasıdır. Beyaz Saray yaptığı açıklamada diplomatik olarak hiçbir resmi heyetin Çin'e gönderilmeyeceği oyunlara ABD'li sporcuların katılabileceğini ifade etmiştir. İngiltere'nin de katıldığı boykotun en önemli sebebi Çin'in Sincan özerk bölgesindeki Uygurlara karşı uyguladığı insan hakları ihlalleri olarak gösterilmiştir (ABD 2022, 2021).

2.2. İç Siyaset ve İkili İlişkilerde Spor

Uluslararası siyaset, spor organizasyonlarının ev sahipliğinden madalya sıralamasına kadar her noktasına direkt etki eden olgular arasındadır. Yukarıdaki bölümde de değinildiği üzere Olimpiyat Oyunları bunun en somut örneklerinden biri olmuştur. Bu başlıkta ise Olimpiyatlar dışındaki futbol, basketbol, tenis ve satranç gibi spor dallarının özellikle iç siyasette ve ikili ilişkilerde nasıl bir rol oynadığından bahsedilecektir.

Futbol dünyasındaki en ünlü rekabetlerden birisi olan Real Madrid-Barcelona rekabeti, hem küresel anlamda bu sporu takip edenlerin seyir zevki hem de İspanya'nın iç siyasetini ilgilendiren bir olay olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bir tarafta "Kral'ın Takımı" olarak bilinen Real Madrid, diğer tarafta Katalan kimliğinin simgesi olan Barcelona kulüplerinin oynadıkları maçlar "El Clasico" olarak anılmaktadır (Syamsi, 2017).

1975'teki ölümüne kadar İspanya'da faşist bir diktatörlük rejimi kuran General Franco, Real Madrid'in sıkı bir destekçisi olmuştur. Franco'ya muhalif olanların Barcelona

saflarına geçmesiyle bu rekabet bir kimlik çatışması halini almıştır. Böylece spor sahalarının ötesine taşınan bu rekabetin 1943'teki örneği durumu en iyi anlatan olaylardandır. İspanya Kral Kupası'nda ilk maçı 3-0 kazanan Barcelonalı oyuncular rövanş maçından önce bir iddiaya göre Franco tarafından kendilerinin ve ailelerinin hayatlarına yönelik tehditler almışlardır. Rövanş maçını 11-1'lik bir skorla Real Madrid'in kazanması bu iddiaları destekler nitelikte bir sonuç olmuştur. Günümüzde de bu iki takımın maçları İspanya'daki iki farklı kesimin hesaplaşmasının sahaya yansımaları olarak görülmektedir (Güzelipek, 2017).

Aynı yıllarda İtalya'da iktidar olan Benito Mussolini'nin de siyasi araçlarından biri futbol takımları olmuştur. Başkentte bir futbol takımı kurulmasını istemiş ve bu takım günümüzde de bilinen AS Roma kulübü olmuştur. Bu duruma tepki gösteren General Giorgio Vaccaro, aşırı sağcılar SS Lazio kulübünde birleştirmiştir (Hamarat, 2018). Günümüze kadar devam eden rekabetin saha dışında da sürdüğünü anlatan en somut örnek Lazio taraftarının Roma maçında açtığı pankarttır. 1998-99 sezonunda açılan pankarttaki "Auschwitz sizin vatanınız, fırınlar ise eviniz" ifadesi Lazio-Roma rekabetini gözler önüne sermektedir (Hamarat, 2023).

Görsel 4: Lazio Taraftarının Pankartı

Kaynak: (Hamarat, 2023)

Bir diğer spor mücadelesinin asıl boyutlarını aştığı örnek Romanya'nın Dinamo Bükreş ve Steaua Bükreş takımlarıdır. Asker-polis derbisi olarak da bilinen rekabette subaylar tarafından kurulan Steaua Bükreş, ülkeyi yöneten Nicolay Çavuşesku ve asker tarafını

temsil ederken, İçişleri Bakanlığı tarafından kurulan Dinamo Bükreş ise polis tarafını temsil etmektedir (Mihaela, 2017).

Daha yukarıda da bahsedilen Portekiz diktatörü António de Oliveira Salazar'ın "3F" kuralının futbol ayağında Afrika sömürgelerindeki yetenekli futbolculara vatandaşlık vermek bulunuyordu. Ayrıca Benfica takımı için yeni stadyum inşa ettiren Salazar, günümüzde tarihin en iyilerinden olarak gösterilen Eusebio transferini de yapmış ve istediği başarıları ulaşmıştır. Ek olarak Eusebio'yu takımına katmak isteyen Avrupa'nın büyük kulüplerinin karşısına dikilmiş ve onun yurtdışına transferini yasaklamıştır (Hamarat, 2018).

Derbi denilince akla gelen ilk takımlar olan Celtic ve Glasgow Rangers kulüpleri de diğer örneklerle kıyasla dini bir boyuta sahiptir. İskoçya'nın Glasgow şehrinin doğu ve batı kısımlarını temsil eden iki takım Katolik ve Protestanlık üzerinden ayrışmalar yaşamaktadır. Aynı zamanda Katolik Celtic Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığını savunurken Protestan Rangers bu fikre sıcak bakmamaktadır (Pérez, 2023).

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'nun en önemli spor olayı olarak gösterilen Al Ahly-Zamalek kulüplerinin karşılaşmaları Kahire Derbisi olarak da anılmaktadır. Yüksek gerilimde geçen maçlar dolayısıyla Mısırlı hakemler yerine yabancı hakemler tercih edilmektedir. Bir tarafta işgalci İngilizlerin kurduğu, aynı zamanda halkın sevmediği Kral Faruk'un yerli ve yabancı müttefiklerinin takımı olarak kabul edilen Zamalek ve diğer tarafta İngiliz sömürgeciliğine karşı olan ve işgal öncesinin renklerini temsil eden kırmızıyı seçen milliyetçi Al Ahly'nin maçları zaman zaman şiddet içeren olaylara da sahne olmaktadır (Raspaud & Lachheb, 2014).

Aynı ülkenin iki takımı arasında geçen ve rekabetin sosyal, siyasal ve ekonomik boyutları aştığı pek çok örnek bulunmaktadır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki bir spor karşılaşmasının da söz konusu olan sosyal, siyasal ve ekonomik boyutları aştığı somut örneklerle rastlanılmaktadır.

Bunlardan en bilinenleri arasında 1971 yılında Japonya'daki Dünya Masa Tenisi Şampiyonası sırasında cereyan eden olay yer almaktadır. Literatüre "ping pong diplomasisi" olarak giren ve ABD-Çin arasındaki gerilimi azaltan olay, ABD'nin takım kaptanı ile Çinli oyuncunun samimi bir yakınlık kurup birbirlerini ülkelerine davet etmesidir. Davetle birlikte ABD ulusal takımı Pekin'i ve Çin Seddi'ni ziyaret etmiş ve uzun yıllardan sonra Çin'de bulunan ilk Amerikalılar olmuşlardır (Güzelipek, 2017).

Çin'in uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalıştığı yıllara denk gelen hadise sonrası ABD, bu ülkeye uyguladığı ambargoyu kaldırmıştır. Daha sonra 1979 yılında resmi diplomatik ilişkiler kuran her iki ülke de birlikte 1980 Moskova Olimpiyatları'nı boykot etmiştir (Haozhou, 2012).

Soğuk Savaş'ın her alanda hissedildiği yıllarda yapılan 1972 Münih Oyunları'ndaki ABD-Sovyetler Birliği basketbol maçı da sporun saha dışı etkenlerini gözler önüne sermiştir. Amerikalıların karşıt bloğa mutlak üstünlüklerini göstermek istediği, Sovyetlerin ise emperyalizmi tekrar yenilgiye uğratma hedefi güttüğü karşılaşmada son üç saniyeye ABD bir sayı önde girmiştir. Sovyetlerin kalan sürede sayı bulamamasına rağmen maçın Bulgar hakemi sahadaki karışıklığı öne sürerek üç saniyenin yeniden oynanmasına karar vermiştir. Bu kez sayıyı bulan Sovyetler maçı kazanmış ve uluslararası kamuoyuna tam da Sovyetlerin istediği hava hâkim olmuştur. Sovyetler adına sayıyı kazanan Alexander Belov ülkesinde milli bir kahraman haline gelmiştir (Anthony vd, 2012).

İngiltere'nin Latin Amerika üzerinde denetim kurduğu üs olan Falkland Adaları, 80'li yılların başında Arjantin'in de dikkatini çekmiştir. İngilizlerin elinden bu adaları almak isteyen Arjantin, bir savaş yaşanmasına sebep olmuş ve 1982 yılında mağlup olarak uluslararası arenada büyük prestij kaybına uğramıştır (Strachan, 2021). Savaştan dört sene sonra iki ülke 1986 Dünya Kupası'nda çeyrek finalde karşılaşmışlardır. Maçın önemini artıran şey Arjantinlilerin bu maçı Falkland'in intikamı olarak görmeleridir (Güzelipek, 2017). Maçın unutulmazlar arasına girmesini sağlayan diğer bir olay ise Arjantin'in dünyaca ünlü futbolcusu Diego Maradona'nın havadan gelen topu eliyle ağlara gönderip maçın ardından bir konuşmasında bu golü “Tanrı'nın Eli” olarak ifade etmesi ve futbol literatürüne bu şekilde girmesidir (Brescia & Mariano, 2023).

Maçı kazanan Arjantin olmuş ve taraftarlar üzerlerinde 'Falklandlar Arjantin'indir' yazan tişörtlerle sokaklarda kutlama yapmıştır. Bu sırada İngilizlerle yer yer yaralanmaya varan tartışmalar çıkmıştır. Hatta Arjantin'de kutlamalar sırasında bazı taraftarlar İngiltere bayrağını yakmışlardır (Güzelipek, 2017).

Spor karşılaşmalarının iç siyaset ve dış ilişkileri etkilediği bir diğer önemli örnek Yugoslavya'nın dağılıp yıllarındaki futbol maçlarıdır. 1980 yılında Josip Tito'nun ölümü Yugoslavya için dağılma riski anlamına geliyordu. Doğu Bloku'nun yıkılmasına yol açan Doğu Avrupa devrimlerinin ardından Yugoslavya içindeki bağımsızlık hareketleri artmış,

1990 Mayıs'ında Hırvat ve Sırp takımları olan Dinamo Zagreb ve Kızılyıldız maçında kendisini iyice göstermiştir (Güzelipek, 2017). Literatüre, sembolik olarak Yugoslav İç Savaşı'nı başlatan olay şeklinde giren maçta iki takımın radikal milliyetçi taraftar grupları arasında yaşanan kavgada polis, taraftar ve futbolcular birbirlerine girmişlerdir. Dinamo'lu futbolcu Boban'ın Sırp polise attığı tekme, daha önce de değinildiği üzere siyasi tarihe, Yugoslavya'yı bölen tekme olarak girmesine ve Boban'ın Hırvatistan'da milli kahraman haline gelmesine sebep olmuştur (Zelyurt, 2013).

Aynı yılın ağustos ayında Yugoslavya ve Sovyetler Birliği basketbol takımları Dünya Basketbol Şampiyonası'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Yugoslavya'daki yükselen etnik milliyetçiliğin bir göstergesi olan ve final maçına damga vuran olay, maçı kazanan Yugoslavya'nın bir taraftarının galibiyet kutlamalarında Hırvatistan bayrağı açması ve Sırbistan asıllı sporcu Vlade Divaç'ın bayrağı buruşturarak taraftarı uzaklaştırmasıdır. Hırvat medyasında büyük yankı bulan olay zaten dağılmakta olan Yugoslavya'nın sonunu iyice getiren olaylardan olmuştur. Aynı zamanda Yugoslav İç Savaşı'ndan önce etnik milliyetçiliğin son raddesini gözler önüne seren bir örnek olarak da kayıtlara geçmiştir (Mulaj, 2022).

Spor ve siyasetin nasıl iç içe olduğunu gösteren bir başka örnek ABD-İran ilişkileri üzerinden yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminin önemli kısmında sıkı müttefik olan ABD ve İran, 1979'daki İslam Devrimi'nden sonra gergin ilişkilere sahip olmuşlardır. ABD'nin Tahran Büyükelçiliği'nde ortaya çıkan rehine krizi gibi ikili ilişkilerin gerilmesine sebep olan olaylardan yaklaşık 18 sene sonra 1998 FIFA Dünya Kupası'nda iki ülke karşı karşıya gelmişlerdir (Güzelipek, 2017). Gergin bir atmosferde geçmesi beklenen maç öncesi yoğun güvenlik önlemleri alınmıştır. Gerilimi önlemek isteyen FIFA, protokolde değişikliğe giderek iki takımın futbolcularının beraber maç önü fotoğrafı çektilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte İranlı futbolcular sahaya beyaz gül ile çıkarak karşı takım oyuncularına hediye etmişlerdir. Bu yapılanlar iki ülke arasını yeteri kadar yumuşatacak olaylar olmasa da şimdiye kadar verilen olumsuz örneklerle karşı en azından pozitif sayılabilecek bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Artı olarak İran'ın Teknik Direktörü maç sonrasındaki röportajında "Biz oraya kavga etmeye gitmedik. Hepimiz insanız, spor için oradaydık" demiştir (Akcaoğlu, 2022).

Görsel 5: ABD ve İranlı Futbolcuların Maç Önü Fotoğrafı

Kaynak: (Akcaoglu, 2022)

Bir başka ikili ilişkileri etkileyen örnek Türkiye’den Galatasaray ve İtalya’ dan Juventus takımlarının Aralık 1998’deki Şampiyonlar Ligi karşılaşmasında yaşanmıştır. O dönemlerde terörist elebaşı Abdullah Öcalan’ın Türkiye’den kaçmasına ve saklanmasına yardımcı olan ülkelerle Türkiye’nin ikili ilişkileri bozulma süreci yaşamaktaydı. Bu ülkelerin arasında İtalya da bulunmaktaydı ve iki ülkenin futbol kulüplerinin karşılaşacağı maçta İtalyan ekip güvenlik endişelerini ileri sürerek maçın ileri bir tarihte oynanmasını istemekteydi. Bu durum iki ülke ilişkilerinin daha da gerilmesine sebep olmuş ve karşılaşma bir futbol maçından daha fazlasını ifade eder bir nitelik kazanmıştır. Maçta beklenildiği gibi bir olay yaşanmamış aksine karşılaşma sonrası İtalya Futbol Federasyonu Başkanı “İstanbul sanırım korkulacak bir yer değil” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Böylece bir sorun çıkmamış olması da Türkiye’nin uluslararası kamuoyundaki prestijine olumlu katkı sağlamıştır (Güzelipek, 2017).

Sporun iki ülke ilişkilerini normalleştirme amacıyla kullanıldığı en yakın ve bilinen örneklerinden biri de 2008 Eylül’ündeki Türkiye-Ermenistan futbol maçıdır. “1915 Olayları” olarak siyasi tarihte yer alan gelişmeler ve Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarının yaklaşık beşte birini işgal altında tutması iki ülkeyi çözümsüz bir ilişki sürecine doğru götürmüştü. Ermeni lobisinin başta Amerika ve Fransa olmak üzere birçok ülkede etkili olması nedeniyle bu durum Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini son derece ilgilendirmektedir. Bu doğrultuda 2010 yılında düzenlenecek Dünya Kupası için grup elemelerinde iki ülkenin eşleşmesi herkes tarafından merak edilen bir konu olmuştur (Malinauskas, 2014).

“Futbol Diplomasisi” olarak literatüre giren bu olayda ilk adım Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan’dan gelmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ü maçı izlemek için Erivan’a davet eden Sarkisyan’ın teklifi kabul edilmiş ve iki isim bir araya gelmiştir (Waal, 2010). Maç sırasında Ermeni Soykırımı iddialarının destekçisi Taşnak Partisi 1915’i hatırlatan pankartları tribünlerde açmıştır. Ayrıca güvenlik kapsamında stadyumda cep telefonu kullanımı da yasaklanmıştır. Bunun yanında tribünlerde ilişkilerin normalleşmesini isteyen taraftarlar da bulunmaktaydı. Maçın kalanında ve sonrasında bir sorun çıkmamış ve rövanş maçı için bu kez Abdullah Gül Sarkisyan’ı Bursa’ya davet etmiştir. Aynı şekilde o maçta da yoğun güvenlik önlemleri alınmış ve olumlu mesajlar verilmiş olsa da sonraki yıllarda Türkiye-Ermenistan ilişkileri istenilen düzeyde iyileşme yaşamamıştır (Güzelipek, 2017).

Görsel 6: Abdullah Gül ve Serj Sarkisyan

Kaynak: (Türkiye Futbol Federasyonu, 2009)

Tarihsel olarak daha yakın olan ve iki ülkenin ilişkilerinin bir spor karşılaşmasındaki tezahürünü gösteren bir diğer örnek de 2014 yılındaki Sırbistan-Arnavutluk arasındaki futbol maçıdır. 2016 Avrupa Futbol Şampiyonası grup elemeleri aşamasında iki ülkenin aynı gruba düşmesiyle karşılaşmadan aylar önce güvenlik önlemleri alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Arnavutluk seyircisi maça alınmamış hatta maç günü Belgrad’da Arnavutluk Bayrağı yasaklanmıştır. Aynı zamanda bu maç Sırpların Arnavut kimliğinden ve devletinden ne denli rahatsız olduklarını tekrar gün yüzüne çıkarmıştır (Bunjaku, 2014).

Maçın ilk yarısının son anlarında bir drone aracılığıyla sahaya Büyük Arnavutluk Bayrağı indirilmiş ve sonrasında olaylar kontrolden çıkmıştır. Futbolcular yumruklaşmaya

başlamış ve Sırp taraftarlar tribünlerden sahaya atlamışlardır. Hakem tarafından maç iptal edilmiş ve daha sonra UEFA'nın kararıyla Sırbistan'ın 3-0 hükmen mağlup olduğu açıklanmıştır. Bununla birlikte iki taraf da olaylar sebebiyle 100.000 dolar para cezasına çarptırılmıştır (Montague, 2015).

Sporun ülke içi siyaseti ve ikili ilişkileri etkilediği en güncel örnek Türkiye Süper Kupası maçının ertelenmesidir. Türkiye Futbol Federasyonu, kulüplerin gelir kazanmasını ve Cumhuriyet'in 100. Yılı kutlamalarını tüm dünyaya göstermeyi hedefleyerek maçın Suudi Arabistan'da oynanmasını kararlaştırdıklarını açıklamıştır (Durmuş, 2023). Bunun üzerine gerekli anlaşmalar ve hazırlıklar yapılmış ve iki takım da Suudi Arabistan'a gitmiştir. Ancak maça az bir süre kala Suudi yönetimin iki takımın ısınmaya üzerinde Atatürk'ün ve "Yurtta Sulh Cihanda Sulh", "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" sözlerinin olduğu tişörtlerle çıkmak istemesini reddetmesiyle küçük çapta bir kriz yaşanmıştır. Kulüp başkanları, federasyon yetkilileri ve bazı siyasilerin yaptıkları toplantılar sonrası maç ileri bir tarihe ertelenmiştir. İki takım da aynı gece Türkiye'ye dönmüş ve havaalanında kahramanlar gibi karşılanmışlardır. Suud cephesinden maçın oynanmamasıyla ilgili yapılan açıklamada anlaşmada bulunan siyasi slogan yapılamayacağı kararı gerekçe gösterilmiştir (Nalton, 2023).

Spor-siyaset ilişkisinde en önde futbol, basketbol ve hatta tenis olsa da satranç karşılaşmaları da günümüzdekine kıyasla bir zamanlar siyasi rekabet içermektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler nükleer silah, uzay yarışı ve propaganda faaliyetleri üzerinden yarışırken bir yandan da satrançta rekabet halindeydi. 1972 yılına kadar Dünya Satranç Şampiyonaları'nda Sovyetlerin ezici bir üstünlüğü bulunuyordu. O yıl Reykjavik şehrinde yapılan Dünya Şampiyonluğu unvan maçında Amerikalı büyükusta Bobby Fischer, Sovyet büyükusta Boris Spassky'i yenerek dünya şampiyonu olmuş ve Sovyetlerin satrançtaki üstünlüğünü kırmıştır. Aynı zamanda bu maç "Sosyalizme karşı bir zafer" ve "Satranç dünyasında asrın maçı" olarak görülmüştür (Alişoğlu, 2020).

2.3. Barış ve İnsan Hakları İlkeleri Açısından Spor

Önceki başlıklarda da vurgulandığı üzere Olimpiyatlar, futbol, basketbol, tenis ve satranç maçları gibi spor faaliyetleri ülkelerin iç siyasetlerinde, ikili ya da uluslararası ilişkilerinde oldukça önemli yer tutmaktadır. Daha açık bir ifadeyle spordaki rekabet,

uluslararası ve iç siyasi aktörlerin bir aracı haline gelmiştir. Bu bölümde bu araç kullanılırken devletlerin ya da uluslararası kamuoyunun hem etik ilkelere uyulmadığını iddia ettiği hem de kendi fikir ve çıkarlarına ters düştüğü için eleştiri oklarını üzerine doğrulttuğu olaylardan bahsedilecektir.

Japonya 1930'lu yıllarda dünya sisteminde etkin olmaya çalışmış, Japon hükümeti bu etkinliği Olimpiyat Oyunları ile sağlamayı düşünmüştür. 1931'deki Mançurya işgali sonrası uluslararası sahada tepki çeken Japonya'nın 1940 Olimpiyatlarını düzenleme talebi IOC tarafından bir sorun olarak görülmemiştir. IOC benzer şekilde Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ı işgalinde ve Süveyş Krizi gibi olaylarda “siyaset dışı” bir tutum sergilemiştir. Bu durum da IOC'nin gözünde Olimpizmin yayılmasının pek çok şeyden öncelikli durduğu yorumlarını beraberinde getirmiştir (Chatziefstathiou & Henry, 2012). 2008 yılında Pekin'de düzenlenen olimpiyatlar, Çin'in küresel anlamda gücünü ve prestijini artıracığı bir fırsat olarak görülmekteydi. Fakat Çin hükümetine yönelik eleştiriler bu durumun kısmen önüne geçmiştir. Zira hükümetin bazı politikaları diğer devletler başta olma üzere birçok insan hakları örgütlerine kadar uluslararası kamuoyunun eleştirilerine yol açmaktaydı. Bunların en önde gelenleri arasında Tibet bölgesindeki Çin işgali gelmektedir. Tibetli pek çok sivil toplum kuruluşları Çin hükümetinin iddia ettiğinin aksine insan hakları durumunun gittikçe kötü bir hal aldığını savunmaktadırlar (Welch, 2009). Bununla birlikte hükümetin, oyunlar için inşa edilecek Olimpiyat Köyü hazırlıkları kapsamında zorunlu tahliye ettiği insan sayısı 1,5 milyona yakındır. Yalnızca tek bir stadyum için yerinden edilen insan sayısı 350.000'i bulmuştur (Ak, 2015).

Benzer bir durum Uygur Özerk Bölgesi Xinjiang için de geçerlidir. Burada da Çin hükümetinin sert politikaları, Uygur milliyetçileri ile Çin kuvvetleri arasında çatışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. 1960'lardan beri bağımsızlık isteyen Uygurlar, Çin hükümetine yapılan uluslararası baskıya rağmen şiddetle karşılaşmaktadırlar (Welch, 2009).

İnsan hakları ihlalleri kapsamında yabancı gazetecilere ve bazı internet sitelerine karşı yapılan birtakım uygulamalar da Pekin Olimpiyatları'na yönelik kamuoyundaki tepkinin nedenlerindendir. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün internet sitesi oyunlar sırasında engelli durumdaydı ve olimpiyat karşıtı gösterileri haber yapan bazı gazeteciler gözaltına

alınıp sınır dışı edilmiştir. Dolayısıyla basın özgürlüğü Pekin Olimpiyatları'ndaki en büyük eleştiri konularından birisi olmuştur (Adi & Miah, 2011).

Sporda etik konuların öne çıktığı ve bu yüzden organizasyonun eleştirildiği başka bir örnek 2014 yılında Rusya'nın Sochi kentinde düzenlenen Kış Olimpiyatları'dır. Daha oyunların Sochi'de yapılacağı ilan edildiği zaman bile kentin Rusya'nın güneyinde kaldığı ve kış oyunları için uygun olmadığı, yine bu şehirde yeterli spor tesisinin bulunmadığı ve trafik problemlerinin fazla olduğu konularında eleştiriler yapılmıştır. Oyunlar yaklaştıkça Rus devleti açıkça ülkedeki oligarklardan olimpiyat inşaatları için finansman sorununa yardımcı olmalarını istemiştir. Ancak bu da bir başka eleştiri konusu olan yolsuzlukları gündeme getirmiştir. Buna rağmen 2011 yılında hükümet resmi raporlarla hazırlık kapsamında yapılanların yolsuzluklardan arındırıldığını iddia etmiştir (Müller, 2013).

Soçi Oyunları'nın aldığı diğer eleştiri Rus hükümetinin eşcinseller hakkındaki sert tutumudur. Haziran 2013'te çıkan bir kanunla “geleneksel olmayan cinsel ilişkilerle ilgili” dağıtım ve yayım yapmak yasaklanmış ve ardından Rusya'ya boykot çağrıları başlamıştır. Londra başta olmak üzere 30'dan fazla şehirde protesto yürüyüşleri yapılmış, yaklaşık 322.000 imza IOC'ye gönderilmiştir. Bununla birlikte Google, Coca Cola ve McDonald's gibi olimpiyatların büyük sponsorlarına da Rusya'da çıkan bu yasaya karşı harekete geçme çağrılarında bulunulmuştur. Bu durum sonrası Putin ve Rusya Spor Bakanı oyunların siyaset değil yalnızca spor içereceğini belirtmişlerdir (Karasaç, 2019).

Soçi kentinin Çerkes kökenli insanlara sürgünü ve soykırımını hatırlatması da oyunlara yönelik protesto gösterilerinin sebepleri arasında bulunmaktadır. Tarihte “Çerkes Sürgünü” olarak bilinen ve Çerkes halkının bir kısmının katledildiği bir kısmının da Soçi limanlarından Osmanlı'ya sürgüne gönderildiği bu olay nedeniyle oyunların Soçi'de yapılmasını istemeyenler pek çok yerde yürüyüş düzenlemiştir (Kılıç, 2014).

Görsel 7: Çerkes Protestoları

Kaynak: (Kılıç, 2014)

Bunlara ek olarak Rusya'daki basın ve ifade özgürlüğü konularındaki uygulamalar da oyunların burada düzenlenmesine karşı olanların eleştirdiği diğer konulardandır. Televizyon, radyo ve internet yayınlarındaki baskı ve kontroller, yerli ve yabancı gazetecilere yönelik şiddet içerikli eylemler ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini kısıtlama gibi uygulamalar Rus hükümeti nezdinde Soçi Oyunları'na getirilen en büyük eleştirilerdendir (Hutchings vd, 2015).

Yabancı grupların baskılarının yanında Soçi'deki yerlilerin eleştirileri de benzer konuları içerse de daha çok oyunlar için harcanan kamu bütçesi çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Tesisler için hazırlanan mega projeler, yolsuzluk iddiaları, tahmin edilen finansman bütçesinin birkaç katı üzerine çıkılması, zorla yerinden edilen insanlar ve olimpiik yapılar için kötü şartlarda çalıştırılan işçiler, Rusya'ya karşı uluslararası kamuoyuyla birlikte ulusal kamuoyundan da eleştirileri beraberinde getirmiştir. Tüm bunlar Soçi Olimpiyatları'nın "en tartışmalı Oyunlar" olarak tanımlanmasına sebep olmuştur (Karasaç, 2019).

Bu tartışmalardan sonra Rusya'nın 2018 yılında FIFA Dünya Kupası ev sahipliğinde de bazıları benzer bazıları farklı konularda eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Rusya'daki otoriter yönetim, Spor Bakanlığı'ndaki yöneticilerin Putin'e yakın ve yüksek profilli siyasi kişiler olması gibi hususlar eleştirilerin başında gelmekteydi. Bunlara rağmen FIFA, Rusya'nın ev sahipliği teklifini hükümetin vaatlerini yeterli bularak kabul etmiştir. Hazırlıklara başlayan Rusya ulaştırma, altyapı, stadyum ve otel inşalarını; yabancı yatırımcı çekme ve kamu-özel ortaklıkları kurma gibi neoliberal söylemlerle geliştirmiştir. Yeni yapılan bir yol üzerinde bir tarafta büyük alışveriş merkezi ve apartman kuleleri bulunurken diğer tarafta beton duvar ile ağaçlar, şehrin bazı kısımlarını gizlemekteydi. Gizlenen kısım ise yabancı turistlere gösterilmek istenmeyen şehrin kötü ve bakımsız mahallelerinden oluşmaktaydı (Wolfe, 2020).

Soçi'dekine benzer şekilde, Katar'ın Dünya Kupası'nda ev sahipliğini kazanmasının ardından doğrultulan eleştiriler de aynı nitelikte olmuştur. Kış Oyunları'nın ılıman iklimde yapılması gibi genelde yaz aylarında düzenlenen Dünya Kupası'nın da Katar gibi kavurucu sıcakların yaşandığı bir yerde yapılmak istenmesi kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Katar tarafından stadyumlarda sıcaklığı düşürecek yüksek teknoloji klimalar kullanılacağı açıklamalarına rağmen 2015'te FIFA'nın aldığı bir kararla organizasyonun Kasım-Aralık ayları arasında yapılacağı açıklanmıştır. Avrupa'nın üst seviye liglerinin

maç programlarıyla çakışacağı bir tarihe konulması Katar 2022'ye yönelik yeni bir eleştirisi dalgasına neden olmuştur (Søylund, 2020).

Katar'ın aldığı asıl tepki ise ev sahipliği oylamasında FIFA üyelerinin rüşvet karşılığı satın alınması konusundadır. Geçmişte de benzer suçlamalar bazı FIFA yönetim kurulu üyelerine de yapılmış ancak 2015'te İsviçre'de bir otele yapılan baskında tutuklanan üyelerin, Katar lehine oy kullanmak için milyonlarca dolar rüşvet aldığının ortaya çıkmasıyla kamuoyunda bu hususlar daha çok dile getirilmeye başlanmıştır (Dunbar & Harris, 2017).

Katar'a yönelik tepkilerin bir başka eksenini organizasyonu düzenleyen en küçük ülke olacağı ve uluslararası futbol rekabetinde şimdiye kadar böyle büyük bir turnuva tecrübesinin olmamasıdır. Diğer ülkelerin aksine Katar'da spor tesisleri, ulaşım ve konaklama altyapısı neredeyse sıfırdan kurulacağı için etkinliğin yetersiz boyutta kalabileceği endişeleri ön plana çıkmıştır (Lo, 2023).

Bunların yanında Batı medyasında Katar'ın göçmen işçi sorunlarına da sıklıkla değinilmiştir. Genelde o coğrafyaya yakın ülkelere, Hindistan'dan ve Nepal'den gelen göçmen işçilerin çok düşük ücretlerle ve zor şartlarda çalıştırıldığı yönünde suçlamalar yöneltilmiştir. Araştırmalara göre göçmen işçiler Katar'daki işgücünün %95'ini ve toplam nüfusun ise %88'ini oluşturmaktadır. Yine bazı araştırmalara göre stadyum inşaatları sırasında Katar'da hayatını kaybeden işçi sayısı yaklaşık 400 civarındadır (Søylund, 2020).

Tüm bunlar Katar'ın ayrıca “sportwashing” yani sporla aklama anlamına gelebilecek terimle de eleştirilmesine neden olmuştur. Bir spor etkinliği düzenleyerek (genelde otoriter olan bir rejimin) Katar örneğinde olduğu gibi insan hakları ihlallerini ve benzeri suçlamaları örtüp uluslararası imajını artırma anlamına gelen bu terim, Katar'ın yeni spor diplomasisi uygulamaları kapsamında değerlendirilmektedir (Søylund, 2020).

2.4. Spor Diplomasisi

Spor diplomasisi kavramı genellikle kamu diplomasisinin alt başlıklarından biri olarak görülen disiplinlerdendir. Günümüzde hızlı bir şekilde değişen sosyal ve kültürel algılar, toplumların spora bakışını da değiştirmektedir. Bu kapsamda sporun da geniş kitlelere ulaşması ve bir araya getirme özellikleri olmasından dolayı kamu diplomasisinin önemli araçlarından biri olarak görülmektedir (Özbey vd, 2021).

Spor diplomasisi yeni bir terim olarak ortaya çıksa da tarihin her döneminde uygulamalarına rastlanılmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere bunların ilk ve en önemli örneklerinden biri Antik Olimpiyatlardaki “Ekecheiria”dır. Bir nevi “Olimpiyat Ateşkesi” anlamına gelen ve Yunan şehir devletleri arasında olan bu anlaşma ile sporcuların, ailelerinin ve diğer seyircilerin oyunlar sırasındaki güvenlikleri sağlanmaktaydı (GSB, 2023). Olimpiyatların modern versiyonunun başlamasıyla da bu durumda bir değişiklik olmamış, örneğin 1936 Berlin Oyunları Almanya’nın dünyaya verdiği mesajlara sahne olmuştur. Olimpiyatlar haricinde “Commonwealth Oyunları” adıyla İngiliz Milletler Topluluğu’na bağlı ülkelerle gerçekleştirilen dev organizasyon da koloniler ile anavatanın bağlarının güçlendirilmesini hedeflemektedir (Liston & Maguire, 2016).

Bazı yazarlara göre bu dev organizasyonların erken dönemlerdeki örnekleri aynı zamanda IOC’deki üyelerin bir kısmını oluşturan soylu aileler tarafından vitrin olarak kullanılmıştır. Öte yandan Amerika da hem Sovyetler Birliği ve Çin üzerinde olsun hem de dünyanın geri kalanı üzerinde olsun yumuşak güç aracı olarak sporu kullanmış, “Amerikanizm”i yaymaya çalışmıştır (Civralı, 2019).

Ülkelerin spor diplomasisini kullanmalarına gösterilen örneklerden biri de meşruiyetlerini kazanma aracı olarak sporu öne çıkarmalarıdır. Faroe Adaları, Kosova ve Cebelitarık gibi ülkeler spor bağlantısı nedeniyle ülke statüsünü kazanmışlardır. Yine Filistin de Birleşmiş Milletler’de “üye olmayan gözlemci devlet” statüsünde olsa da FIFA ve IOC üyelikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu gibi kurumların organizasyonlarına katılarak uluslararası arenada görünürlüğünü artırmaktadır (Çetin, 2022).

Yeni ya da görece küçük ülkeler gibi Amerika ve Avrupa ülkeleri de spor diplomasisini etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Hırvatistan’ın milli futbol takımının bir dönem çalıştırıcılığını yapan Blazevic, spor faaliyetlerinin ülkelerinin tanıtımında oldukça etkili olduğunu belirtmiştir (Boniface, 2014). ABD’nin sporu diplomatik unsur olarak kullanmasının örnekleri ise olimpiyatlardaki madalya sıralamasında en üstte olma ve böylece bu madalyaları kazanan sporcuların (örneğin Michael Phelps, Carl Lewis gibi) dünyanın her yerinde insanlar tarafından ilgiyle takip edilmelerini sağlama şeklindedir. Aynı zamanda ABD Olimpiyat Oyunları’nı en çok düzenleyen ülke konumundadır (Çetin, 2022).

Dünya genelinde imajını spor diplomasisiyle artırma çabalarında olan bir diğer devlet de Katar'dır. Uzun yıllardır ülkenin yönetiminde olan Al Sani ailesi Katar'ın spora odaklanmasındaki nedeni "sporun siyasetten daha fazla getirisi olduğu" gerekçesiyle açıklamaktadır (Ennasri, 2013). Bu çerçevede Katar hükümeti spor alanında tesisleşme, uluslararası federasyonlardaki etkililiği artırma ve organizasyonlara ev sahipliği yapma hedeflerini belirlemiştir (Çetin, 2022). Hükümetin bir diğer hedefi ise "Katar 2030 Vizyonu" doğrultusunda gerçekleştirmek istediklerinin bir kısmını spor aracılığıyla yapmaktır. Bunun için belirlenen vizyon kapsamındaki en önemli sektörlerden birisi de spor sektörüdür. 14 ana sektörden biri olan spor sektöründeki amaçlar ülkeye turist ve yatırım çekme, ticareti ve uluslararası ilişkileri geliştirmektir (Søyland, 2020).

Devlet tarafından oluşturulan Katar Yatırım Otoritesi'nin spor sektöründeki adımlarını yönetmesi için kurduğu Katar Spor Yatırımı, 2011 senesinde Fransa'nın Paris Saint-Germain kulübünün önce yüzde yetmiş hissesini, sonraki sene ise kalan yüzde otuzluk hisselerini satın alarak bu alanda dev bir adım atmıştır. Bu satın alımın maliyetinin yaklaşık 60 milyon euro olduğu tahmin edilmektedir. Katarlılardan önce tarihinde 2 kez lig şampiyonu olan kulüp, son 10 senede 8 kez şampiyonluğa ulaşmıştır. Katarlılar yönetimindeki kulübün stratejisi futbol dalında küresel süperstarları transfer etmektir. Bu doğrultuda Zlatan Ibrahimović, David Beckham, Neymar ve Kylian Mbappé gibi dünyanın her yerinde tanınan ve sevilen futbolcuları çok yüksek bonservis bedelleri ödeyerek takıma katmışlardır. Ödenen bonservis bedelleri 1 milyar euroyu aşmıştır (Søyland, 2020).

Katar'ın 2030 Vizyonu kapsamında düzenlediği uluslararası spor organizasyonlarından bazıları şu şekildedir: 2006 Asya Oyunları, 2010 Dünya Salon Atletizm Şampiyonası, 2015 Dünya Hentbol Şampiyonası, 2015 Dünya Boks Şampiyonası, 2018 Dünya Jimnastik Şampiyonası, 2019 Dünya Atletizm Şampiyonası, 2022 FIFA Dünya Kupası (Çetin, 2022).

Spor diplomasisinde ana aktörler olarak sayılabilecek unsur devletler gibi görünse de spor kulüpleri ve bireysel sporcuların da etkisi oldukça fazladır. Kimi zaman bazı sporcular ülkelerinin yüzü haline gelebilmekte ve resmi diplomatlara göre insanlarla etkileşim kurma konularında daha avantajlı olabilmektedirler. Hayran olunan sporcuların performansları çoğu siyasetçiye kıyasla sıradan vatandaşlara daha ilgi çekici gelebilmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde spordan emekli olanların siyasete atıldıkları

da görülmüştür. Bunlardan en ünlüleri Pele, George Weah ve Manny Pacquiao'dur (Cox, 2007).

Başta Birleşmiş Milletler ve Unicef gibi bazı uluslararası kuruluşlar da tanınan sporcuları uluslararası ilişkileri geliştirmede elçi olarak görevlendirmiştir. Muhammed Ali, Maria Sharapova, Ronaldo, Zinedine Zidane ve Didier Drogba gibi ulusal ve uluslararası tanınırlıkları üst düzey olan sporcular bir elçi niteliği kazanmışlardır. Bu sporculara ek olarak Yao Ming, Vlade Divac ve Kathy Freeman gibi isimler de az bilinen kültürlerinin dünyaya tanıtımalarında etkili olmuşlardır. Aynı zamanda bazı sporcular, daha üstte de vurgulanan, satranç büyükustası Bobby Fischer örneğinde olduğu gibi ABD-Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş'ın bir aktörü de olabilmektedirler (Trunkos & Heere, 2017).

Görsel 8: Ronaldo ve Zidane BM Kalkınma Programı'nın Yoksulluğa Karşı Maçında

Kaynak: (UNDP)

3. BÖLÜM: ULUSLARARASI EKONOMİDE SPOR ETKİSİ

Buraya kadar sporun ulusal ve uluslararası siyasetle ilişkisi, dev organizasyonlar ve ülke içi rekabetler dahil birçok somut örnekle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise yine somut örnekler ışığında spor organizasyonlarının ve diğer faaliyetlerinin ekonomik etkinliklerle bağlantısı, ülkelere etkisi ve sporun endüstriyelmesi konuları ele alınacaktır.

3.1. Endüstri Olarak Spor

Dünya genelinde pek çok kültürün vazgeçilmez parçalarından biri olan spor; toplumsal, siyasal ve sosyal konularda farklı farklı alanlarla etkileşim halindedir. Giderek artan küreselleşme olgusu ise sporu ekonomi ile de ilintili hale getirmiştir. Uluslararası piyasalarla bağının gün geçtikçe artması sporu önemli bir sektör konumuna yükseltmiştir (Bolçay, 2019).

Spor ekonomisi denildiğinde kulüpleri, sporcuları, bireyleri, anonim şirketleri, medyayı ve finans sektörünü bu alanın içine dahil etmek mümkündür. Sporun bu hale gelmesini sağlayan şeylerden biri de eğlence için yapılan bir aktiviteden profesyonel bir uğraş haline gelmesidir. Öte yandan spor ekonomisi ile ilgili ilk yazılar 1950-60'lı yıllarda Amerikalı ve Avrupalı yazarlar tarafından ortaya konulmuştur. Bu yazıların içeriğini spor takımlarının iktisadi analizleri oluşturmaktadır. Daha sonra kapitalist fikirlerin etkisi arttıkça sporun ticarileşme süreci de aynı oranda artmıştır. (Bolçay, 2019).

Sporun endüstriye dönüşmesinde pek çok farklı hususun etkisi bulunmaktadır. Bunlardan biri de spor müsabakalarındaki bahis oyunlarıdır. Genel olarak bir olaydaki sonucun ne olacağını tahmin etme olarak karşımıza çıkan bahis kavramı, spor ekonomisinin en geniş alanlarından birisidir (Tüzer & Demirel, 2021). Tarihi açıdan Antik Yunan ve Roma'da bazı örneklerine rastlanılan bahis oyunlarının Çin'de de çok eski zamanlara uzandığı görülmektedir. İngiltere'de 1566 yılında geliri liman tamiratlarına harcanmak üzere Kraliçe'nin bahis oyunlarına izin verdiği bilinmektedir. Yine aynı dönemlerde diğer Avrupa ülkelerinde de benzer uygulamalar bulunmaktadır (Çelik, 2016).

Spor karşılaşmalarına bahis oynayan insanlarda psikolojik, ekonomik ve sosyal faktörler etkili olabilmektedir. Kişinin dini inanışı, ait olduğu toplum ve diğer çevresel etmenler, insanları bahis oyunlarına yönlendiren hususlardandır (Hajek vd, 2023).

Daha önce vurgulandığı üzere spor, çoğu toplumda boş zamanı değerlendirme aktivitesidir. Gelişen teknoloji ve küreselleşmeyle de izleyici sayısı artmış ve bu durum da spor bahsi konusunun yasallaşmasına yol açmıştır. Bazı ülkeler spor bahsi adına düzenleyici yasalar çıkartsa da bazıları ise tamamen bahisleri yasaklamıştır (Tüzer & Demirel, 2021). Örneğin Türkiye’de 7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun ile bahis oynayan ve oynatanlar devlet kontrolüne tabi tutulmuştur (İçer & Akıncı 2023).

Bahis gelirlerinin yıllık 200 milyar dolarları geçmesi, bu sektörün ekonomik gücünün göstergelerindendir. Dolayısıyla bahis şirketlerinin ekonomik faaliyetleri yükselmiş, bu faaliyetlerin yükselmesindeki en önemli gerekçelerden biri ise üst seviye liglerdeki takımlara sponsorlukları olmuştur (Tüzer & Demirel, 2021). Örneğin İngiltere’de Premier Lig’de yer alan kulüplerin çoğunluğunun bahis şirketleri ile sponsorluk anlaşmaları bulunmaktadır. Everton kulübü bir bahis şirketiyle yıllık 10 milyon sterlinlik anlaşmaya imza atmıştır. Ligin geri kalanındaki sponsorluk anlaşmaları ise yıllık 40 milyon sterlini bulmaktadır. Ek olarak spor bahisleri, İngiltere’de spor organizasyonları süresince medyada en fazla reklam süresine sahip sektörlerden birisidir (Taha, 2022).

Sporun büyük bir ekonomiye ve endüstriye dönüşmesindeki faktörlerden bir diğeri ise televizyon ve internetin yaygınlaşmasıyla artan spor yayınlarıdır. Geniş kitlelere ulaşılmasına yardımcı olan yayınlar, bu alandan gelir elde edilmesini de sağlamıştır. Spor yayınları ticari ve kamu hizmetine dayalı olanlar şeklinde iki farklı gelişim göstermiştir. Daha çok Amerika’da görülen ticari spor yayınlarının amacı yayın sürelerini satılabilir bir tüketim ürünü olarak değerlendirip reklam geliri kazanmaktır. Bu da özel sektörün elindeki kanallar arasında rekabete yol açmaktadır. Kamu hizmetine dayalı olanlar ise Avrupa merkezli olup yayınları topluma ulaştırmayı amaç edinmektedir (Şahin, 2019). İlk spor yayınları 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlamıştır. 1928 yılında yayınlanan bir tenis maçı televizyonun ilk spor yayını olmuştur. İlk canlı yayınlanan maç ise 1939’da Princeton ve Columbia arasında oynanan beyzbol maçıdır. Canlı yayınlanan ilk olimpiyatlar 1948 Londra Olimpiyatları, Avrupa’ya renkli yayınlanan olimpiyatlar ise 1968 Meksika Olimpiyatları’dır (Talimciler, 2018).

Küresel anlamda en çok takip edilen sportlardan biri olan futbolda ise ilk yayın 1938 yılında yapılmıştır. Lig maçlarının düzenli olarak yayınlanmaya başlaması 1965’te İtalya’da olmuştur. 1980’li yıllara gelindiğindeyse ücretli kanalların spor yayını yapmaya

başlaması, sporu endüstriye dönüştüren adımlardan en önemlisi olmuştur (Hoş, 2019). Günümüzde örneğin Avrupa’da yıllık yayın gelirleri milyar dolarları geçmektedir. Yalnızca İngiltere’de 2016-17 sezonunda kulüplerin gelirleri 4,5 milyar sterline ulaşmış, bu rakamın %90’ı yayın gelirlerinden oluşmuştur (Bolçay, 2019). Yine İngiltere’de Premier Lig’in 2019-22 sezonlarının yayın hakları 4,4 milyar sterline satılmıştır. Türkiye’de ise bu rakam yıllık 500 milyon dolar civarındadır (Hoş, 2019).

Söz konusu spor yayınları gelişen dijital teknolojilerle birleştikçe daha değerli hale gelmektedir. Futbol, yüzme, tenis ve diğer spor dallarında hataları mümkün olan en az seviyeye indirmek için genelde bilgisayar destekli uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamalar hem sporcu performanslarını arttırmakta hem de seyirciler açısından özelleştirilmiş deneyimler sunmaktadır (Dietz & Ward, 2015). Bu teknolojilerden hareket yakalama teknolojisi mikro sensörler ile sporcu ve ortamı analiz eden verileri ifade etmektedir. Böylece sporcular, antrenörler ve taraftarlar için farklı bir deneyim elde edilmektedir (Mucchi vd, 2019).

Benzer uygulamalara giyilebilir teknolojik ürünlerde de karşılaşılmaktadır. Bundaki fark ise müsabaka ortamında gelişen ve teknolojik sistemlerin tam olarak kavrayamadığı olayları sporculara yerleştirilen gerçek zamanlı çiplerle kontrol edebilmektir. Otomatik zamanlama ve hız teknolojileri uygulamaları da herhangi bir yarışta başlangıç ve bitiş zamanlarını otomatik olarak belirleyen sistemlerdendir. Gol çizgisi ve video asistan hakem uygulamaları da karşılaşmalarda yaşanabilecek hataları minimum düzeye çekmeyi amaçlayan teknolojik araçlardandır (Korkut, 2022).

Sporun küreselleşmesine ve endüstrileşmesine katkısı olan diğer husus da spor sponsorluğudur. Sponsorluk, karşılıklı olarak kâr amacı gütmeye ve reklamcılık-pazarlama doğrultusunda etkinliklere katkıda bulunma anlamlarına gelmektedir. Spor sponsorluğu da benzer şekilde ekonomik ve kurumsal hedeflere ulaşma noktasında yapılan faaliyetlerdir (Gross, 2015). Üç farklı kategoriye ayrılabilen spor sponsorluğunda en geniş kapsamlısı sayılabilecek olanı spor organizasyonları sponsorluğudur. Bu sponsorluk türünde firmalar spor faaliyetlerini teçhizat ve nakit yönünden desteklemektedirler. Firmalar genelde organizasyonun isim sponsoru olabildiği gibi kullanılan malzemelere de sponsor olabilmektedirler (Baş, 2008). Bir diğer kategori olan bireysel sporcu sponsorluğunda ise başarılı ve tanınan isimler maddi olarak desteklenmektedir. Markalar anlaşmalara göre sporculara reklam filmlerinde yer verirken

kendi ürünlerini de günlük hayatta kullanarak hedef kitleye ulaşmaya çalışmaktadır (Yanmıyan & Yıldız, 2021). Üçüncü tip sponsorluk ise spor takımları ile olan anlaşmalardır. Bu sponsorluk türünde de takımın kullandığı malzemelerden isim sponsorluğuna kadar çeşitli anlaşmalar yapılabilmektedir (Baş, 2008).

Dünya genelinde önde gelen spor sponsoru markalardan biri Emirates Havayolları'dır. Önceki bölümde bahsedilen Katar örneğinde olduğu gibi Birleşik Arap Emirlikleri de spor konusundaki yatırımlarıyla küresel bir imaj oluşturma hedefinde olan ülkelerdendir. Bu bağlamda Emirates'in futboldan tenise, kriketten motor sporlarına kadar pek çok alanda sponsorlukları bulunmaktadır. Küresel tanınırlıkları çok büyük olan Milan, Arsenal, Real Madrid ve Benfica gibi futbol kulüplerinin formalarının, reklam panolarının ve hatta takım otobüslerinin üstünde Emirates'in logosunu ve sloganlarını görmek mümkündür (Kocabaş, 2021).

Sponsorluk konusunda günümüzde çok farklı uygulamalara da denk gelinebilmektedir. Örneğin İngiltere'de bir futbol maçında saha kenarındaki dijital reklam panolarında dört ayrı kanalda farklı markaların reklamlarına yer verilmiştir. Futbol, voleybol ve beyzbolda bu tarz sanal reklamlar giderek artmaktadır. Benzer bir örnek Galatasaray-Real Madrid maçında da karşımıza çıkmıştır. Türkiye'de yabancı bahis sitelerinin yasak olmasından ötürü Real Madrid takımının formasında yer alan Bwin ismi, o maça özel formadan çıkarılmıştır (Şakrak, 2021).

FORMA SPONSORLUĞUNDAN EN ÇOK GELİR ELDE EDENLER		
BARCELONA	SPOTIFY	93M€
R.MADRID	EMIRATES	70M€
PSG	ALL	65M€
MAN.UNITED	TEAMVIEWER	56M€
MAN.CITY	ETIHAD	53M€
TOTTENHAM	AIA	47M€
LIVERPOOL	S.CHARTERED	47M€
CHELSEA	3	47M€
ARSENAL	EMIRATES	47M€
JUVENTUS	JEEP	45M€

Tablo 1: Dünyada Forma Sponsorluğundan En Çok Gelir Elde Eden Takımlar

Kaynak: (Zspor, 2022)

2023-24 Trendyol Süper Lig / Şampiyonların Sponsorları

Güncelleme: 16.08.2023

ANA SPONSOR

Sponsorluk ve İletişim Departmanı

Kulüp	Forma Tedarik	Kulüp İsim	Stadyum İsim	Göğüs	Sırt	Sol Kol	Sağ Kol	Kol Altı	Şort Ön	Şort Arkası	Çorap (Konç)
				 	-		-	-	-	-	-
								-			
			-					-	-		
								-			
			-	 			-		-	-	-

Tablo 2: Türkiye’de Şampiyonluk Yaşayan Takımların Sponsorları

Kaynak: (Zspor, 2022)

Galatasaray kulübü 2023-24 sezonu için Rams Global ile stadyum isim sponsorluğunda 213 milyon liraya anlaşmıştır. Forma göğüs sponsorluğunda ise SIXT ile 195 milyon liralık anlaşması bulunmaktadır. Fenerbahçe’nin stadyum sponsoru olan Ülker ile yıllık 9 milyon dolarlık anlaşması bulunurken, forma göğüs sponsorluğunda ise Otokoç ile 50 milyon liraya anlaşmıştır (Zspor, 2023).

Spor ekonomisi ile ilişkilendirilebilen bir diğer konu da uluslararası spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmaktır. Bir dönem ülkeler adına masraf olarak görülen organizasyonlar, içerdiği yeni fırsatlar sebebiyle neredeyse her ülkenin ilgisini çeken bir konu olmuştur. 1984 Los Angeles Oyunları’nda 215 milyon sterlinlik bir kazanç sağlanması ile ev sahipliği konusunda yeni bakış açıları doğmuştur. Bunun yanı sıra önemli sayılabilecek ekonomik kazanç getiren organizasyonlar şunlardır: 1996 Atlanta Olimpiyatları 5,1 milyar dolar, 1999 Amerikan Futbol Ligi final maçı 400 milyon dolar, Güney Kore’de düzenlenen 2002 Dünya Futbol Şampiyonası 713 milyon dolar, Portekiz’de yapılan 2004 Avrupa Futbol Şampiyonası 852 milyon euro, 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası 1,3 milyar euro’dur (Güçer & Silik, 2016).

Görüldüğü üzere farklı farklı organizasyonların ekonomik getirileri çok yüksek düzeylerde olsa da genelde olimpiyatlar en çok getirisi olan etkinliklerdir. Ancak bunun tersi durumlar da yaşanmıştır. Örneğin 2004 Atina Olimpiyatları Yunan ekonomisi üzerinde negatif etkiler yaratmıştır. Oyunların öncesinde planlanan programa göre 1,6

milyar dolar maliyet beklenirken organizasyon maliyeti 15 milyar dolar seviyesini geçmiştir. İnşa edilen 36 tesis ve güvenlik harcamaları Yunan ekonomisinin borçlanmasını arttırmıştır (Çolakoğlu & Peçenek, 2021).

Görsel 9: Atina Oyunları İçin Yapılan ve Daha Sonra Kullanılmayan Spor Tesisleri (1)

Kaynak: (Bayhan, 2015)

Görsel 10: Atina Oyunları İçin Yapılan ve Daha Sonra Kullanılmayan Spor Tesisleri (2)

Kaynak: (Bayhan, 2015)

Atina'dan sonra 2008'de Çin'de düzenlenen olimpiyatların, ekonomik anlamda orta ve uzun vadede ülkeye yarar sağladığını söylemek mümkündür. Oyunlar için 38 milyar dolar harcayan Çin hükümeti, tesis, park, stadyum ve konaklama alanları inşa ederek alt yapısını güçlendirmiş ve önemli ölçüde istihdam sağlamıştır. Önceki bölümde bahsedilen Çin'e yönelik insan hakları ihlalleri gibi eleştirilerin siyasi sonuçlarına rağmen ekonomik

olarak turizm ve sanayinin gelişmesi gibi faktörler ülkedeki şirketlerin kârlarında ciddi yükselişlere sebep olmuştur (Çolakoğlu & Peçenek, 2021).

2012 Londra Olimpiyatları da ekonomik boyutuyla dikkat çeken organizasyonlardan biridir. Yalnızca bilet gelirleri 650 milyon doları bulmuş, sponsorlardan ise 2 milyar dolara yakın gelir elde edilmiştir. Ayrıca yayın gelirlerinden de 3,9 milyar dolar gibi o güne kadarki en yüksek gelir elde edilmiştir. Bununla birlikte sadece inşaatlardaki istihdam sayısı 267 bin kişiye ulaşmış, ülkedeki turist harcaması 2 milyar poundu bulmuştur. Ek olarak olimpiyatların ülkede 500 milyon poundluk bir potansiyel değer yarattığı da önemli noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Öncel, 2018).

2016 Rio Olimpiyatları da ekonomik özellikleri bakımından ilgi çekici hususları barındırmaktadır. Zira ülkede devam eden ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla birlikte oyunların yapılacak olması, birtakım tartışmaları beraberinde getirmiştir. Olimpiyat köyü için harcanan 810 milyon euronun yanı sıra oyunların toplam maliyeti 10 milyar euroyu geçmiştir (Faria & Pereira, 2023). Öte yandan oyunların hemen öncesinde Brezilya'da artan Zika virüsü vakaları, bazı sporcuların, turistlerin ve seyircilerin oyunlara gitmemesine sebep olmuştur. Hükümet olimpiyatlar için ek sağlıkçı atasa da devam eden ekonomik kriz dolayısıyla ilaçlara ve diğer sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluklar yaşanmıştır. Daha sonra bilim insanlarının yaptıkları araştırmalarda kayık ve yüzme sporlarındaki sulara bazı bakterilerin karıştığını açıklaması endişelerin boyutunu artırmıştır. Zika virüsünün ülkeyi 7 milyar dolar turizm gelirinden mahrum bıraktığı tahmin edilmektedir (Wills, 2019).

Virüsle birlikte ülkedeki güvenlik sorunları da oyunlar süresince kendisini göstermiştir. Bununla beraber hükümetin planladığı tesis ve altyapı inşaları da istenen sürelerde bitmemiştir. Ek olarak hükümet borçlanmasını da artırmış, Rio hariç ülkenin geri kalanında ekonomik durgunluk yaşanmıştır (Faria & Pereira, 2023).

Covid-19 pandemisi sebebiyle 2021 yazına ertelenen 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları için yalnızca adaylık kampanyasına 75 milyon dolar harcanmıştır. Bu erteleme oyunların maliyetini üç kat artırmış ve tarihin en maliyetli oyunları haline getirmiştir. Tokyo Olimpiyatları'nın yaklaşık 68 milyar doları bulan maliyeti nedeniyle ülkeler artık olimpiyatlara ev sahipliği yapma konusunda biraz daha çekinceli olmaktadır. Örneğin Avustralya 2032 için tüm harcamaların sponsorluk ve özel sermayeden oluşacağı ön şartını sunmuştur. Öte yandan Tokyo'da oyunlar için geliştirilen spor tesisleri ve altyapı

alışmalarının pandemi sonrası Japon ekonomisine olumlu katkılar sunacağı beklenmektedir. Bahsedilen maliyetlere kıyasla yapılan yatırımların Japonya'ya katkısı 27 milyar dolar civarında olmuştur (Đukić & Kojić 2023).

Diğer taraftan Olimpiyatlar haricinde Dünya Kupaları ve Avrupa ya da Asya şampiyonaları gibi o kıtanın takımlarını içeren turnuvalar ve örneğin Akdeniz Oyunları gibi bölgesel kapsamlı organizasyonlar da önemli ekonomik getiri sağlayabilmektedir. Bu turnuvalarda da ölkeler genel olarak altyapı, ulaşım ve konaklama tesisleri geliştirerek turistlerden ve sponsorlardan yüksek ekonomik kazanç beklentisi içindedirler. Ancak futbolda Dünya Kupası'nı organize eden FIFA'nın ev sahibi ölkelerdeki vergi muafiyeti uygulaması dikkat çekici bir noktadır. Ev sahibi ölkeler sponsorlardan, yayıncılardan, turistlerden ve bilet satışlarından gelir elde etseler de FIFA ile anlaşmaları gereği FIFA'nın ticari iştirakleri veya yan kuruluşlarına organizasyon boyunca vergi muafiyeti sağlamakla yükümlüdürler. Bu da Güney Afrika 2010 ya da Brezilya 2014 Dünya Kupaları örneğinde görölebileceği gibi bazı ekonomik olarak çalkantılı olan ölkelerde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Güney Afrika düzenlediği Dünya Kupası'nda elde ettiği 3,5 milyar dolarlık kârın belli bir bölümünü vergi muafiyeti sebebiyle kaybetmiştir. Aynı şekilde Brezilya da 209 ile 450 milyon dolar arası bir miktarı vergi muafiyeti anlaşması dolayısıyla kazanamamıştır (Shamu, 2016).

Sporun bir endüstriye dönüşmesinde tek başına futbolun da etkisi oldukça büyüktür. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi UEFA'nın şampiyon Kulüpler Kupası adıyla oynanan organizasyonunu şampiyonlar Ligi olarak hem isim hem format değişikliğine götürmesi bunun en önemli göstergelerindendir. Turnuvanın değişen yapısı ve mali boyutuyla çok daha fazla ilgi ve reyting hedeflenmiştir. Bu bağlamda FIFA'nın da Dünya Kupası'nda sponsorluk uygulamalarını değiştirmesi ve katılan takım sayısını artırması benzer nitelikte faaliyetlerden olarak değerlendirilmektedir. Zamanla spor kulüplerinin yöneticilerinin vasıfları da profesyonel şirket yöneticilerine benzemesiyle futbol iyice bir "iş" halini almıştır (Talimciler, 2018).

Futbolun, dolayısıyla sporun, endüstrileşmesine verilebilecek en iyi örneklerden bir diğeri de kulüplerin spor turizmi doğrultusunda stadyum gezi turları düzenlemesidir. Real Madrid, Barcelona ve Manchester United kulüplerinin düzenledikleri turistik stadyum turları bunların en bilinen ve ilgi duyulanlarındandır. Kulüpler ziyaretçilerine müze gezisi, resmi satış mağazası, stadyum hatıra fotoğrafları ve ürünleri, kulübün sevilen

oyuncu ve yöneticileriyle etkinlikler ve yemek hizmeti vermektedir. Tüm bunlar spor turizminin potansiyelini açığa çıkaran uygulamalardandır (Çiçekdağı, 2023).

Son olarak, kimi yazarlarca spor turizminin en güncel ve inovasyonel yaklaşımlarından olan e-sporun ekonomik boyutundan bahsetmek uygun olacaktır. Teknolojik gelişmelerle birlikte bazı oyunların dijital ortama aktarılması sporda yeni alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. En yeni spor dallarından biri olarak kabul edilen e-spor (elektronik spor) kavramı 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla insanların yönelmeye başladığı bir alandır (Demir & Sertbaş, 2020).

Olimpiyat Oyunları'nın dahi bir parçası olması gerektiği tartışmalarının yapıldığı e-sporun 2022 istatistiklerine göre pazar değeri 1,38 milyar dolardır. İzleyici sayısının 500 milyon civarı olduğu tahmin edilmekle birlikte 2025 yılında bu sayının 640 milyondan fazla olması beklenmektedir (Handan, 2022). Ayrıca gelişmekte olan bu alana spor kulüpleri de ilgi göstermekte ve birçoğunun e-spor takımı bulunmaktadır. Türkiye'de Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın öncülük ettiği alanda Paris Saint-Germain, Manchester City, Wolfsburg ve Valencia gibi kulüplerin de e-spor takımı kurduğu görülmektedir. Ek olarak bireysel anlamda aktif ya da emekli olmuş sporcular da kendilerine ait e-spor takımları kurarak bu alana yatırım yapmaktadırlar (Demir & Sertbaş, 2020).

3.2. Ülkelerin Ekonomilerinde Sporun Yeri

Önceki başlıkta bahsedilenler dikkate alındığında sporun ülkelerin ekonomilerinde belli bir yer edindiğinden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Ticaret ve turizm potansiyellerini yükseltmekle birlikte altyapılarını da geliştirme fırsatı sunan spor etkinlikleri, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verilerine de doğrudan etki edebilmektedir. Bu bağlamda spor ekonomisi dünya GSYH'sinin yaklaşık olarak %2'sini oluşturmaktadır (Jammot, 2023). Dünyanın en yüksek milli hasıla oranlarına sahip ülkelerinde, örneğin ABD, Norveç ve İsviçre gibi, dış ticaret hacminin genişliği, hizmet sektörünün artan payı ve istihdam sorununun olmaması (Yamak, 2022) gibi faktörler sayılan ülkeler ve diğer pek çoklarında olduğu gibi yükselen spor sektörünün de ortak özellikleri arasındadır.

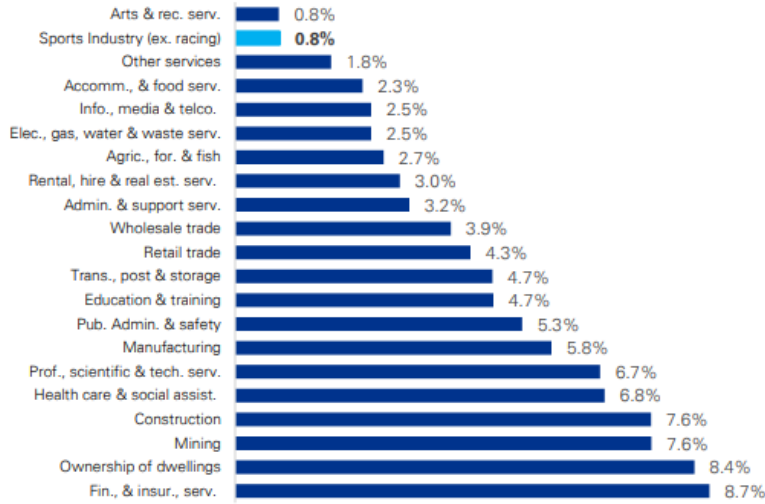
Küresel anlamda spor sektörünün gelirleri, 2022 yılı verilerine göre 487 milyar dolar seviyesine yükselmiş ve 2027 yılına kadar ise 600 milyar dolar seviyesini geçebileceği beklenmektedir. Bir üst başlıkta da vurgulandığı üzere yıllık 200 milyar dolarları bulan

spor bahisleri gelirleri, küresel spor gelirlerinin yarısını oluşturmakta ve futboldan at yarışlarına kadar pek çok alan bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bununla birlikte gençlik sporlarının da yükselişi göze çarpmakta ve yıllık 37 milyar dolar seviyelerini bulmaktadır. Genellikle okullar ve federasyonlar tarafından yürütülen gençlik sporlarının 2030 yılındaki küresel pazar payının 70 milyar dolar seviyelerine çıkacağı öngörülmektedir (Gough, 2023).

Öte yandan spor pazarının dünya genelinde ulaştığı seviyeyle yaklaşık 100'ün üzerinde ülkenin milli gelirini geçtiği de görülmektedir. Bulgaristan, Kenya, Tunus ve Slovenya gibi ülkelerin milli gelirleri, küresel spor endüstrisi harcamalarından daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Bölgesel açıdan bakıldığında spor harcamalarının en çok Avrupa'da yükseldiği görülmekle birlikte İngiltere'de bu alandaki artış hızı milli gelir artışı hızından 4 kat, Fransa'da ise 3 kat daha fazla olmaktadır. Uzmanlara göre bu artışların bir sebebi de spor karşılaşmaları biletleri ve spor malzemelerinin internet satışlarının son yıllarda bir hayli yaygınlaşmaya başlamasıdır (Spor Ekonomisi, 2016). Dünyanın en büyük spor pazarlarından biri olarak gösterilen Kuzey Amerika'da, diğer kıtalarda olduğu gibi bilet-ürün satışı, yayın hakları ve sponsorluk gelirlerinden oluşan spor pazarı değeri 80 milyar dolar düzeyindedir (Gough, 2024). Diğer taraftan Avrupa Birliği'nde spor endüstrisinin toplam GSYH'nin %2,12'sine denk geldiği ve toplam istihdamın yaklaşık %3'ünü oluşturduğu bilinmektedir. Bununla birlikte GSYH'ye doğrudan katkı sağlayan ligler ve organizasyonlar şu şekildedir: Ulusal Amerikan Futbol ve Basketbol Lig'lerinin yıllık gelirlerinin federal ve eyalet hükümetleri tarafından vergilendirilmesi, FIFA'nın Dünya Kupası'nda elde edilen gelirlerin ev sahibi ülke ve FIFA tarafından vergilendirilmesi ve benzer şekilde IOC'nin organizasyonlarındaki gelirlerin vergilendirilmesi milli hasıllara doğrudan katkı sunmaktadır (Quora, 2023). Bu konu hakkında verilebilecek en iyi örneklerden biri Olimpiyat Oyunları'dır. Zira önceki bölümlerde vurgulandığı üzere oyunlar için hazırlanan Olimpiyat Köyleri'ndeki spor tesisleri ve diğer altyapı geliştirmeleri ülkelere uzun vadeli yararlar sağlayabilmektedir. Örneğin Sidney'deki oyunlar için kurulan Olimpiyat Köyü, ihmal edilen bir sanayi bölgesinde konuşlanmış ve kullanılmayan araziden de faydalanılmasıyla oyunlar sonrasında da aktif bir alan elde edilmiştir. Bir diğer örnek Pekin'deki Olimpiyat Köyü için seçilen alanda yapılan yapıların oyunlardan sonra da kullanılmaya devam edilmesi ve hatta bazı yüksek teknoloji binaların lüks apartmanlara dönüştürülerek

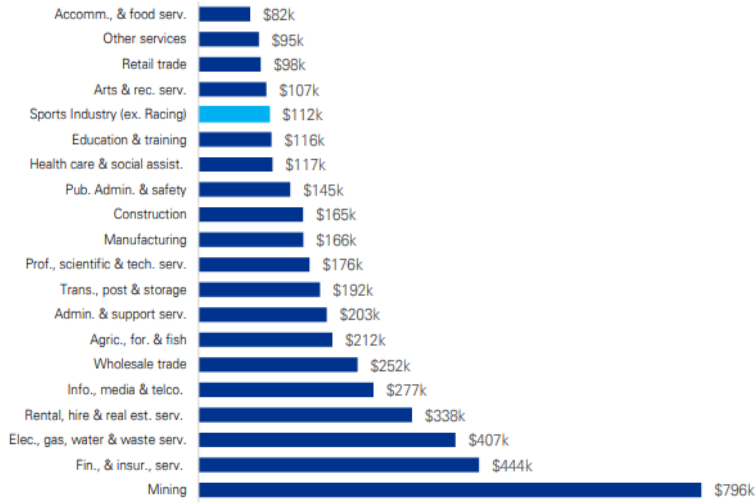
satılmasıdır. Yine benzer şekilde Londra’da da 2016 Olimpiyatları için kurulan Olimpiyat Köyü’nde sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde inşa edilen binaların kentsel dönüşüm projelerine büyük katkı sunduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Olimpiyat Köyü’nde yetiştirilen 4000’e yakın ağaç ve bitki, çok geniş alanlarda çim saha çalışmalarının yapılmasını sağlamıştır (Aslan vd, 2019).

Avustralya’da 2018 yılında federal hükümetin ilk ulusal spor planını içeren “Spor 2030” planını yayınladığı görülmektedir. Bu kapsamda hükümet, Federal Bütçe’den spor endüstrisi adına bir fon tahsis edilmesini de öngörmüştür. Bu fon; rekreasyon faaliyetleri, geniş ölçekli spor yarışmaları, eğitim düzenlemeleri, spor ekipmanı -malzemesi üretimi ve dağıtımını uygulamaları doğrultusunda hareket edilmesini planlamaktaydı. Bu bağlamda Avustralya’da spor endüstrisinin hızla geliştiği de söylenebilir. Yıllık gelirlerin 32 milyar dolar seviyelerine çıkmasıyla GSYH’ye 14,4 milyar dolarlık katkı sunduğu analiz raporlarında belirtilmektedir. Toplam GSYH’nin yaklaşık %1’ini oluşturan spor endüstrisi, toplam istihdamın da %1,5’ini oluşturmaktadır (KPMG, 2020).

Grafik 1: Avustralya’da GSYH’ye Katkı Yapan Sektörler

Kaynak: (KPMG, 2020)

Grafik 2: Endüstriye Göre İşçi Başına Katma Değer

Kaynak: (KPMG, 2020)

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan BRICS ülkelerindeki duruma bakıldığında birtakım olumsuzluklarla karşılaşmak mümkündür. 1990'lı yıllardan itibaren yükselen ekonomiler olarak görülen BRICS ülkeleri, dünyaya bunu kanıtlamak ve yumuşak güç etkilerini artırmak için büyük spor etkinlikleri düzenlemek istemekteydiler. Fakat bu ülkelerin bazılarında bu durum istenilen şekilde ilerlememiştir (Wray, 2023). Daha önce de bahsedildiği gibi Brezilya'daki 2014 FIFA Dünya Kupası ve 2016 Rio Olimpiyat Oyunları, istenen düzeyde başarıyı yakalayamamıştır. Barcelona Oyunları'nın bölgesel kalkınmaya sağladığı yararlarından ilham alan Brezilya, benzer kalkınma hamlelerini destekleyeceği düşüncesiyle mega etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Ancak ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık oyunlar öncesi planlarından sapılmasına yol açmıştır (Shamu, 2016). GSYH %4'e yakın bir oranda düşmüş, işsizlik ve enflasyon oranları %8 seviyelerini aşmıştı. Bazı yazarlara göre tüm bunlar istenilen başarıyı yakalayamamanın önde gelen sebeplerindendir. Zira bu rakamlar dolayısıyla beklenen yabancı yatırımlar gerçekleşmemiş, devlet duruma müdahale etmek zorunda kalmıştı. Böylelikle de birtakım programlar terk edilmiş ve hesaplanan maliyetlerde büyük artışlar yaşanmıştır (Wray, 2023).

Benzer bir duruma Rusya'da da rastlanıldığı görülmektedir. Altyapı, teknoloji ve eğlence tesislerinin geliştirilmesinde dünyada söz sahibi ülkelere ulaşmak isteyen Rusya, Soçi Kış Olimpiyatları ve FIFA Dünya Kupası aracılığıyla bunu kanıtlamak istemekteydi. Finansmanın %60'a yakını özel sektörden sağlamak isteyen Rusya, beklenen

yatırımların gelmemesiyle Brezilya'dakine benzer şekilde kamu fonlarıyla açığı kapatmak istemiştir. Bu da maliyet artışına neden olduğu gibi birtakım yolsuzluklara da yol açmıştır (Wray, 2023). 2018'de Rusya ev sahipliğindeki Dünya Kupası'nda Soçi'den alınan dersler doğrultusunda bazı spor tesisleri ileriye dönük planlanarak inşa edilmiştir. Nihayetinde bu organizasyonda da beklenen maliyetler aşılsa da 11 yeni havaalanı ve 200 kilometrelik yol inşaları, işsizliğin büyük oranda düşmesini sağlamıştır. Buna rağmen belirtilen sebepler nedeniyle organizasyonlar sayesinde Rus ekonomisinde beklenen artışlar yaşanmamıştır. GSYH'de yalnızca %0,1-2 artış görülmüş bununla birlikte Devlet Başkanı Putin'e yakın olan büyük iş adamlarının spor ve ulaşım tesisi ihalelerini kazanmaları yoğun eleştirilere sebep olmuştur (Wiśniewska & Rogoża, 2018).

Bir diğer başarısız sayılabilecek örnek Hindistan'ın 2010 yılındaki İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları'na ev sahipliği yapmasıdır. Neredeyse her aktör gibi ülkenin yükselen siyasi ve ekonomik gücünü dünyaya tanıtmak için büyük spor etkinliği düzenleme amacıyla olan Hindistan, bahsedilen oyunlar ile bunu gerçekleştirmek istemiştir. Fakat organizasyon planındaki gecikmeler, aşırı maliyet artışı ve israf barındıran uygulamalar Delhi Oyunları'nda beklenen başarılarla ulaşılmamasını engellemiştir. Oyunlar için yapılan yeni inşaatlar, yoksul Hint halkına bir fayda sağlamamakla birlikte harcamalar Ulusal Kırsal Sağlık Misyonu'nun yıllık harcamalarının 4 katını geçmiştir. Üstüne birçok tesisin oyunlardan sonra kullanılmaması ve satılamayacak düzeyde olması düşünülen hedeflerden uzak kalınmasına sebep olmuştur (Wray, 2023).

BRICS ülkelerinden Güney Afrika'da da başarılı sayılamayacak organizasyonlara denk gelmek mümkündür. Apartheid rejimi sona erdikten sonra büyük spor etkinliklerine ev sahipliğinin "Afrika'nın sırası" olduğunu iddia eden hükümet, bu doğrultuda Rugby Dünya Kupası, Afrika Uluslar Kupası ve Afrika Oyunları'na ev sahipliği yapmıştır. Bu etkinliklerde turizmde %6,3'lük artış yaşanması gibi nispi başarılar elde edilse de daha büyük başarıların hesap edildiği 2010 FIFA Dünya Kupası'nda beklenen hedefler gerçekleşmemiştir. Diğer örneklerdekine benzer olumsuzluklar yaşayan Güney Afrika'daki bu durum daha sonraki organizasyonlar için girişimlerin azalmasına sebep olmuştur (Wray, 2023).

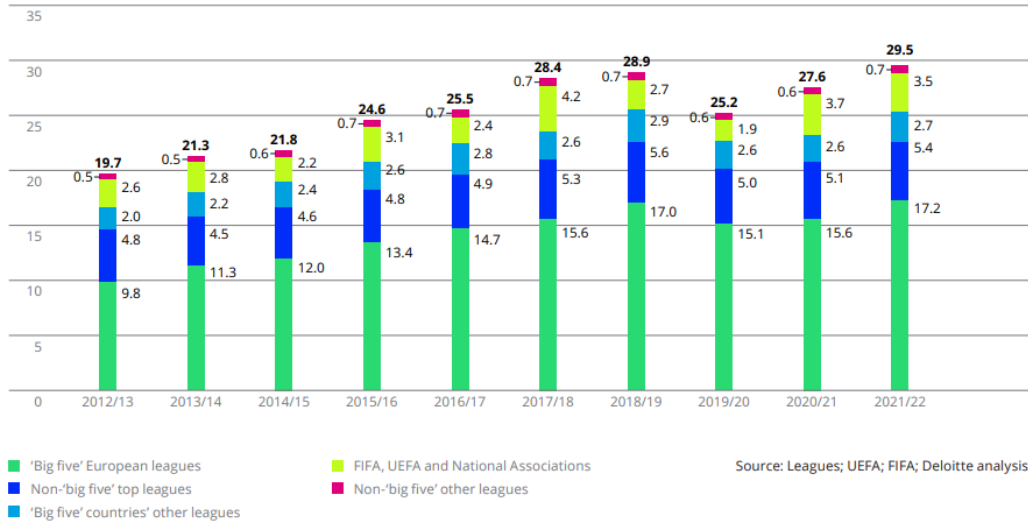
Diğer BRICS ülkelerine kıyasla büyük bir spor etkinliği düzenleyerek hedeflenen amaçlara büyük oranda ulaşan ülke Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Önceki başlığın altında da

vurgulandığı üzere spor tesislerinin, ulaşım ve iletişim sistemlerinin geliştirilmesi Çin ekonomisinde olumlu etkiler yaratmıştır. Spor yatırımları GSYH'ye ciddi oranda katkı sağlamış, pek çok sektörde yeni şirketler açılarak istihdam oranlarında da artışlar görülmüştür (Jeong, 2021).

Öte yandan sporun, özellikle futbolun, günümüzdeki küresel fenomen olma durumuna gelmesinde rol oynayan en önemli aktörlerden biri de Avrupa ülkeleridir. Çalışmanın başlarında da değinilen 90'lı yıllardaki Bosman Kararları ismiyle anılan düzenlemeler, futbolun çehresini değiştirmiştir. Ardından 2007 yılında Avrupa Komisyonu'nun Spor Üzerine Beyaz Kitap'ı yayınlamasıyla spor, Avrupa Birliği'nin ortak politika alanlarından biri haline gelmiştir (Bolçay, 2019). Buradan hareketle ilerleyen yıllarda gelir gider tablolarındaki değişiklikler sonrası yeni bir düzenleme gereği de doğmuştur. Oyuncu transferlerinde yüksek bonservis ücretleri ödenmesi gibi uygulamalar, sportif rekabeti farklı boyutlara taşıyan unsurlardan biri olmuştur. Bu doğrultuda Avrupa futbolunun yönetim organı sayılan UEFA, Finansal Fair Play (FFP) adında yeni kriterlerini yayınlamıştır. Bu kriterlere göre kulüp yöneticileri kendi imkanlarıyla kulüp bütçesine katkı yapamayacaklar, kulüpler gelirlerini aşan bütçelerde oyuncuları transfer edemeyecekler ve tüm bunlar mali disiplini sağlayacaktı. Bu kriterlere uymayan kulüplere ise UEFA gelirlerine el koyma ve transfer yasağı gibi yaptırımlar uygulanması öngörülmekteydi (Akbulut, 2022). Bu noktada FIFA'nın ev sahibi ülkelerdeki vergi muafiyeti uygulamasını, UEFA'nın bu yeni kararlarıyla benzeştirmek mümkündür. Zira UEFA, kulüplere verdiği ceza ile aslında devletlerin belli orandaki gelirlerini de kısıtlamaktadır. Bazı durumlarda kulüplerin bilet, forma ve diğer ürün satışlarıyla dolaylı yoldan devlete de kazandırabileceği gelirler, UEFA'nın bu kararıyla engellenebilmektedir. Bu da FIFA'nın olduğu gibi UEFA'nın da çalışmada birçok kez vurgulanan neoliberal prensipler çerçevesinde, uluslararası sistemde öne çıkan aktörlerden biri olmasını sağlayabileceği yorumunu mümkün kılmaktadır.

Yapılan uygulamalar sayesinde güçlü rekabetin teşvik edildiği Avrupa'da kulüp sahipleri, yatırımcıları ve hatta hükümetler siyasi ve ekonomik konular başta olmak üzere her konuda başarıyı aramaktadırlar. Kovid pandemisinin yavaş yavaş bitmesiyle artan Avrupa futbol piyasası değerleri de bunu destekler niteliktedir. Zira 2021/22 sezonunda piyasa değeri, ticari gelirlerin de artışıyla %7 oranında bir yükselme göstermiştir. Pandemi öncesi yapılan hesaplamalardan yaklaşık 200 milyon euro daha fazla gelir artışı sağlayan

piyasa değerleri, pandemi sonrası 17,2 milyar euroya kadar yükselmiştir. Özellikle İngiltere Premier Ligi 5,5 milyar sterlinlik gelirleriyle bu alanda önde gelen Avrupa ülkelerindendir (Deloitte, 2023).

Grafik 3: Avrupa Futbol Piyasa Değerleri

Kaynak: (Deloitte, 2023)

Bu verilerden hareketle dünyanın en değerli kulüplerinin Avrupalı kulüpler olması da doğal bir netice olarak karşımıza çıkmaktadır. Bloomberg'in 2023 verilerine göre dünyada marka değeri en yüksek olan kulüp 1 milyar 562 milyon dolar ile İngiltere'nin Manchester City kulübüdür. Onu İspanya'dan 1 milyar 513 milyon dolar ile Real Madrid kulübü takip etmektedir. Listenin diğer sıralarında ise Fransa'dan Paris Saint-Germain ve Almanya'dan Bayern Münih kulüpleri bulunmaktadır (Bloomberght, 2023).

İngiltere özelinde futbol başta olmak üzere diğer sporlardan da elde edilen gelirlerin ülke ekonomisine katkısının yaklaşık 7,6 milyar sterlin olduğu belirlenmiştir. Bu alanda yalnızca vergilerden doğan gelirler ise 3,6 milyar sterlin düzeyine çıkmıştır (Eryılmaz, 2022). Dolayısıyla İngiliz GSYH'sine yaklaşık %2 oranında değer katan spor sektörü sigortacılık, telekomünikasyon ve hukuk hizmeti sağlayan sektörleri gerisinde bırakmıştır (Sport England, 2013).

İngiltere, Avrupa'da futbol konusunda oldukça öne çıkmasına rağmen spor endüstrisinin diğer alanlarında geri kaldığı da gözlenmektedir. Örneğin spor malzemeleri üretiminde Avusturya, Fransa, Almanya ve İtalya başta gelen ülkelerdendir. Diğer taraftan spor

beslenme sektöründe de Almanya'nın başı çektiği görülmektedir. Öte yandan Avrupa'da spor istihdamı sıralamasında ise İngiltere, Finlandiya ve İrlanda ile ilk sıraları paylaşmaktadır (Mamcarczyk & Szyszko, 2020).

Avrupa'da spor konusunda önde gelen diğer bir ülke de İspanya'dır. Çalışmada pek çok kez vurgulandığı üzere 1992 Barcelona Olimpiyatları kentin gelişimine ve tanıtımına sağladığı katkı ile dünya genelinde organizasyonlara ev sahipliği konusunu farklı boyutlara taşımıştır. Ancak daha sonraki yıllarda hem Spor Federasyonlarının kötü politikaları hem de ülkedeki ekonomik durgunluk spor alanındaki gelişmelerin negatife dönmesine sebep olmuştur. 2013 yılında yapılan birtakım düzenlemeler sonucu İspanya'da spor yönetimi kamunun da yardımıyla daha kolektif bir hale bürünmüştür. Uzun yıllar devlet kaynaklarını kendi çıkarları adına kullanan anlayış yerine gelen yeni yönetimler negatif etkileri pozitifte çevirmeyi başarmıştır. Bu dönemde sporu destekleyen kamu fonlarında %40'lara yakın azalmalar görülse de nitelik açısından bir kayıp yaşanmamıştır. Bunun sonucunda da İspanya'daki Spor Federasyonları yeni bir kamu yönetimi modeline geçmiştir. Denildiği gibi daha az kamu fonu harcanmış, doğal olarak zarar eden spor sektörünün kâra geçmesi sağlanmıştır. Buna ek olarak federasyona ait borçlarda da büyük azalmalar görülmesiyle İspanya spor alanında Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur (Seguí-Urbaneja vd, 2022).

Grafik 4: İspanya'daki Spor Federasyonlarının Borçlarındaki Azalma

Kaynak: (Seguí-Urbaneja vd, 2022)

Dünya üzerinde ekonomisinde sporun önemli yer tuttuğu bir diğer ülke de Katar'dır. Daha önce de vurgulandığı gibi ülkede hükümet, "Katar 2030 Vizyonu" kapsamında sporu da ayrı bir sektör olarak görüp bu sektöre de dikkate değer yatırımlar yapmaktadır. Kişi

başına düşen GSYH seviyesi bakımından dünyanın en ileri ülkelerinden olan Katar'ın spor yatırımlarının en önemli hedefi uluslararası arenada yumuşak gücünü artırmaktır. Buna ek olarak küresel ticaretini de geliştirmeyi hedefleyen Katar, büyük organizasyonlara ev sahipliği yaparak, başarılı sporculara vatandaşlık vererek, uluslararası tanınırlığı olan spor kulübü ve medya şirketleri satın alarak sporda etkililiğini artırma çabasıdadır. Kabaca hesaplandığında ise tüm bunların Katar ekonomisine yaklaşık 600 milyar dolar gibi bir maliyete sebebiyet verdiği tahmin edilmektedir (Søyland, 2020).

Katar'a benzer şekilde Suudi Arabistan da "2030 Vizyonu" adıyla yayımladığı politikalarında spora yer veren ülkelerdendir. Fakat Katar'a kıyasla henüz geniş katılımlı organizasyonlara ev sahipliği yapmamış olan Suudi Arabistan, bu eksiğini yeni spor tesisleri ve hatta kentleri tasarlayarak gidermeyi düşünmektedir. 2030 Vizyonu çerçevesinde başlatılan Kızıldeniz kıyısında NEOM isimli 500 milyar dolardan fazla hesaplanan mega kent projesi, uluslararası ölçekte spor etkinlikleri için küresel bir spor merkezi olmayı hedeflemektedir (Konopka, 2022).

Bunlara ek olarak Suudi Arabistan'ın en büyük yatırımlarından biri de futbol üzerinedir. Dünyanın önde gelen futbol merkezlerinden biri olma hedefindeki ilk adımlarından görülen Cristiano Ronaldo'nun Al Nassr kulübüyle yaptığı 400 milyon dolarlık anlaşma, dünya futbolunda da yeni bir dönem açmıştır. Ronaldo'nun yanı sıra Karim Benzema, Sadio Mane ve N'Golo Kante gibi dünyaca ünlü ve başarılı oyuncuların yüksek bedelli transferleri, Suudi yönetimin bu konudaki kararlılığını göstermektedir. Ayrıca hükümetin hedeflere ulaşana dek finansal destek verme taahhüdü de bulunmaktadır. Yapılan tüm spor harcamalarının ülkenin yıllık GSYH'sinde ciddi bir oranı kapsadığı tahmin edilmekle birlikte petrol gelirlerine ek olacak bir alan yaratma stratejisi de Suudi yönetiminin ana hedeflerindendir (Hashmi, 2023).

Sayılan ülkelerin yanında Türkiye de benzer hedeflere nispeten daha kısıtlı bütçe ve imkanlarla ulaşmaya çalışmaktadır. Türkiye'de yıllar geçtikçe devlet destekli spora ayrılan bütçelerde de artışlar görülmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı verilerine göre 1998'de spor bütçesi 200 milyon lira seviyelerindeyken 2015 yılında bu rakam 1,5 milyar liralara kadar çıkmıştır. Bununla beraber sportif başarıyı artırma, spor konusunda bilimsel projeler yürütme, yeni tesis inşaları ve organizasyon ev sahipliği gibi Bakanlık tarafından oluşturulan 'Stratejik Planlama' uygulamaları da bulunmaktadır (Değer, 2022).

	Amaç İçerikleri	2019	2020	2021	2022	2023
Amaç3	Uluslararası alanda sportif başarıların artırılmasını sağlamak	236.000.000	272.308.000	368.750.000	402.272.000	490.669.000
Amaç4	Gençlik ve spor alanında yapılacak araştırmalar doğrultusunda projeler ile çalışmaları düzenlemek ve desteklemek	64.666.000	74.616.000	101.041.000	110.227.000	134.449.000
Amaç5	Yurtlar ile gençlik ve spor tesisleri yapmak	368.252.000	1.153.846.000	1.562.500.000	1.704.545.000	2.710.856.000
Amaç6	Gençlik ve spor alanlarında; yurt içi ve yurt dışındaki uluslararası organizasyonları yürütmek,	14.667.000	16.923.000	22.917.000	25.000.000	30.494.000
Toplam		683.585.000	1.517.693.000	2.055.208.000	2.242.044.000	3.366.468.000
Genel Toplam		9.864.998.000				

Tablo 3: Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Stratejik Planlama Maliyetleri

Kaynak: (Değer, 2022)

Tabloya göre bakanlığın oluşturduğu planlamada en yüksek bütçenin yurtlar ile gençlik ve spor tesislerine ayrıldığı görülmektedir. 2019'da 368 milyon lira olan söz konusu bütçe 2023 yılında 2,7 milyar liraya kadar çıkmıştır. Ayrıca genel toplama bakıldığında ise son 4 yıldaki harcamaların 9,8 milyar lira seviyelerine çıktığı da görülmektedir.

SONUÇ

Spor, insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk dönemlerden itibaren etki alanını sürekli genişleten bir olgu olmuştur. Hatta çalışmanın başlarında da değinildiği gibi bazı yazarlar avlanma etkinliklerinin zamanla bir oyuna dönüşmesinden dolayı oyun kavramının kültür kavramından bile daha önce ortaya çıktığını savunmuşlardır. Devlet yöneticilerinin ve asker sınıfının da spora ilgisinin artmasıyla sporun tüm toplumlarda ortak şekilde ilerleyen bir alan olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Antik Yunan ve Roma toplumlarında eğlence ve dini amaçlara hizmet eden Antik Olimpiyatlar, sporun bugünkü çok boyutlu konumunun ilk örneklerindendir. Zamanla bölgede yaşayan farklı halkların da oyunlara katılması daha o zamanlarda bile sporun birleştirici gücünü ortaya koymaktadır. Ancak spor konusunda bazı olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin Orta Çağ'da Kilise'nin spor etkinliklerini engellemesi sporun yükselen ivmesinin duraklamasına sebep olmuş ve neredeyse Sanayi Devrimi'ne kadar geniş çapta organizasyonların yapılmaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Daha sonra dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak, örneğin ulaşım ağlarının ve tedarik zincirlerinin gelişmesiyle, birtakım spor dallarında kurallar yeniden düzenlenmiş ve ilk federasyonlar kurulmuştur. Sporun tekrar artan bir ivmeye kavuşmasıyla Pierre de Coubertin gibi öncülerin de girişimleriyle kitlesel katılımlı organizasyonlar düzenlenmeye başlamıştır. Modern Olimpiyat Oyunları'nın başını çektiği bu organizasyonlar küreselleşmeye sunduğu katkıyla giderek artan ölçüde uluslararası ilişkilerin konusu olmuşlardır. İki Dünya Savaşı'nda da oyunların iptali ile karşılaşmış, Soğuk Savaş yıllarının getirdiği gergin atmosfer pek çok spor dalını derinden etkilemiştir. 1990'ların başından itibaren ise Dünya Savaşları'nın ve Soğuk Savaş'ın etkilerinin ortadan kaybolmaya başlanması, teknolojik gelişmeler ve değişen toplum yapıları doğrultusunda spor da kendi içinde bir dönüşüme uğramıştır. Sporun sahip olduğu yüksek potansiyeli fark eden uluslararası aktörler, günümüzde sıkça sözü edilen spor endüstrisi kavramının doğmasında etkili olmuşlardır. Karşılaşmaların yayın saatlerinin tüm dünyadan seyircilere göre düzenlenmesi, sporun her dalının teknolojik gelişmelerle uyumlulaştırılması ve bireysel anlamda şöhreti artan sporcuların ortaya çıkması bu etkilerin başında gelmektedir.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlar değerlendirildiğinde, giriş kısmında ortaya konulan sorular ve hipotezler çerçevesinde şu tespitlerden bahsedilebilir: “Sporun kendi içindeki farklı

boyutları ve bunların uluslararası ilişkilere yansımaları nasıldır?” sorusuna cevap olarak hem iş hem eğlence amaçlarını barındıran sporun tüm toplumlara, kültürlere ve diğer sosyal ilişkilere büyük oranda etki ettiği cevabı verilebilir. İnsanlara bilgi ve beceri sağlamanın yanı sıra psikolojik ve fizyolojik etkilerinin de olması sporun çok boyutluluğuna verilecek örneklerdendir. Bununla birlikte sayılan faydalar, devletler ve diğer aktörleri de cezbetmiş ve spor aktivitelerine gereken önemin verilmesini sağlamıştır. Böylelikle aktörler, spor yardımıyla diğer devletlerle ilişkilerini geliştirme gibi siyasal kazanımların yanında ekonomik anlamda da ticaretin geliştirilmesi gibi önemli kazanımlar elde edebilmişlerdir. Bu doğrultuda “Uluslararası spor faaliyetleri kültürel faaliyetler olmanın ötesinde uluslararası aktörlerin siyasal ve ekonomik amaçlarına hizmet etmektedir” hipotezinin geçerliliğinden söz etmek mümkündür.

Çalışmada yanıtı aranan bir diğer soru “Küresel çapta spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmanın devletlere ve diğer aktörlere ne gibi faydaları ve zararları olmaktadır?” sorusuydu. Başta Olimpiyat Oyunları ve diğer dev organizasyonlar, ülkelerin dış dünyayla temasının önemli göstergelerinden biri olabilmektedir. 1936 Berlin Olimpiyatları Nazilerin, 1964 Tokyo Olimpiyatları Japonların, 1972 Münih Olimpiyatları Nazi sonrası Almanların, 1980 Moskova Olimpiyatları Sovyetler Birliği’nin ve 2008 Pekin Olimpiyatları ise Çin Halk Cumhuriyeti’nin dünyanın geri kalanına ülkelerinin durumunu anlatabilecekleri bir sahne görevi görmüştür. Uluslararası arenada prestijlerini yükseltip konumlarını güçlendirmek isteyen ülkelerin bazıları bunu başarsa da yaşanan gelişmelere bağlı olarak kısmen başarısız olanlar da vardır. Örneğin 1988 Seul Oyunları, Güney Kore’nin demokrasi ve ekonomi konularında gelişme göstermesini sağlamış, ülkenin modern bir havaya bürünmesine yardımcı olmuştur. Yine 1992’de Barcelona’da düzenlenen oyunlarda da şehir tanıtımı ve finansal iyileşme noktalarında büyük gelişim gösterilmiştir.

Öte yandan 2004 Atina Olimpiyatları ve 2014 Soçi Kış Olimpiyatları, belli başlı faydalar sağlasa da yüksek maliyetler yüzünden birtakım zararlı etkilere de sebep olmuştur. Oyunlar için yapılan birçok yeni tesis, oyunlardan sonra kullanılmamış ve bunların ekonomik anlamda tüm yükü yerel halkın sırtına yüklenmiştir. Buradan hareketle “Devletler ve diğer aktörler, sporu uluslararası ilişkilerde gücün, imajın ve ekonomik faydanın aracı olarak kullanmaktadırlar” hipotezi birçok açıdan doğrulanmaktadır.

Aktörler spor aracılığıyla gücünü ve imajını sergilemek isterken bir yandan da ekonomik faydanın peşindedirler.

Tez çalışmasında cevap aranan son soru da “Devletler ve diğer aktörler uluslararası ilişkilerini düzenlerken sporu nasıl ve ne amaçla kullanmaktadır ve bu konu Neoliberalizm argümanları çerçevesinde nasıl açıklanabilir?” sorusuydu. Buna verilecek cevap da üsttekine benzer nitelikler taşısa da ayrıştığı bazı noktalar bulunmaktadır. Örneğin futbolun dünyadaki yönetim organı olan FIFA’nın ev sahibi ülkelere dayattığı birtakım kurallar, devlet dışı aktörlerin de spor alanında güçlü bir pozisyon elde edebildiğini göstermektedir. Güney Afrika ve Brezilya örneklerinde olduğu gibi FIFA’nın vergi muafiyeti uygulaması, bu ülkelerin yüksek miktarlarda ekonomik kazanımlar elde edememesine neden olmuştur. Diğer taraftan Coca-Cola, McDonald’s, Nike ve Adidas gibi küresel şirketler de organizasyonlarla, spor kulüpleriyle ve bireysel sporcularla iş birliği yaparak uluslararası spor alanında FIFA gibi devlet dışı aktörlerden biri olabilmektedirler. Öte yandan IOC ve UEFA’yı da benzer niteliklere sahip olmalarından dolayı benzer bir pozisyona konumlandırmak söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda “Sporun karar alıcı mekanizmalara, karşısındaki devletlere ya da devlet dışı aktörlere karşı alabileceği ya da alamayacağı kararlar çerçevesinde Neoliberalizmin argümanlarına paralel olarak belli bir alan yarattığı yadsınamaz bir gerçektir” hipotezini bu tarz olaylara dayandırmak mümkündür. Çalışmada bahsedilen Galatasaray ve Fenerbahçe arasında Suudi Arabistan’da oynanması planlanan maç öncesi yaşanan olaylar, İngiltere ve Arjantin arasındaki Falkland Adaları meselesinin spora yansımaları ve Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde spordan kaynaklanan hareketlilik gibi örnekler sporun iç ve uluslararası politikaya doğrudan etkisini gösteren örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ek olarak neoliberal ilkelere baktığımızda da iş birliğinin ve finansal yatırımların artmasının, uluslararası iletişim kanallarının çoğaltılmasının, serbest piyasanın, yumuşak güç araçlarının kullanılmasının ve devlet müdahalesinin rekabeti oluşturup bireysel girişimi koruyacak seviyede tutulmasının savunulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda devletlerin yumuşak güç kullanarak etki alanlarını genişletmeye çalışması ve devlet dışı aktörlerin de yukarıda belirtildiği üzere uluslararası sisteme entegre olma çabası bu hipotezi güçlendiren unsurlardandır.

Son olarak söylemek gerekir ki günümüzde spor uluslararası ilişkilerin önemli alanlarından biri haline gelmiştir. Uluslararası spor aktivitelerinin gerek ekonomik

gerekse siyasal boyutuyla uluslararası siyaseti ekonomiyi etkilemesi söz konusudur. Bazı spor kulüpleri sahip oldukları yüksek bütçelerle ülkelerinin ekonomilerine önemli katkılar sunarken bu yolla elde ettikleri güç ve prestij onların gerek iç gerekse uluslararası siyasete etki edebilecek kapasiteye sahip olmaları sonucunu doğurmaktadır. Konuyla ilgilenen diğer araştırmacılar, spor ve uluslararası ilişkiler kavramlarının ön plana çıktığı bir spor olayını derinlemesine inceleyebileceği gibi farklı bir uluslararası ilişkiler teorisi aracılığıyla da uluslararası ilişkilerde sporun yerine dair çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Adi, A. & Miah, A. (2011). Open Source Protest: Human Rights, Online Activism and the Beijing 2008 Olympic Games. In: Cottle, S. & Lester, L. & Cottle, S. Transnational Protest and the Media, Peter Lang, 213-224.
- Ak, D. (2015). Olimpiyat Oyunlarının Ev Sahibi Kente Etkileri Açısından Değerlendirilmesi. Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies, 2(1), 1-19. <https://doi.org/10.5505/pjess.2015.58077>
- Akbulut, R. (2022). *Dünya’da ve Türkiye’de Spor Ekonomisi ve Yarattığı Katma Değer*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi.
- Aktan, C.C. (1995). Klasik Liberalizm, Neo-liberalizm ve Libertarianizm. Public Administrations Journal, 28(1), 8.
- Alişoğlu, B. (2020). Soğuk Savaş Rekabetleri ve Satranç. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi, 3(2), 59-87.
- Andreff, W. (2008). The Economic Effects Of ‘Muscle Drain’ In Sport. Birkbeck Research Paper Series, 2 (2): 9-31.
- Anthony, T. & Battista, L. & Jaffe, S. (2012). The Original Dream Team: Portrait Of The Game. Shoreham House.
- Arı, A. (2021). Feminizm, Kadın ve Spor. Spor ve Uluslararası İlişkiler. Çizgi Kitabevi, 33-47.
- Arı, T. (2010). Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği. Marmara Kitap Merkezi.
- Arscott, D. (2011). Olimpiyatlar ve İlginç Tarihi. (B. Yılmazcan, Çev.). Akılçelen Kitaplar.
- Arslan, A. (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi. Cilt 2. Yay Kitap.
- Aslan, B. G. & Yazıcı, K. & Ünal Ankaya, F. & Balık, G. (2019). Olimpiyat Köyleri, Ülkeye Katkıları, Dünya’dan Türkiye’den Örnekler. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 2(1), 1-10.
- Barsbuğa, Y. (2020). *Uluslararası İlişkiler ve Spor Ekseninde Uluslararası Toplum Fikrinin Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Basım, H.N. & Argan, M. (2009). Spor Yönetimi. Detay Yayıncılık.
- Baş, M. (2008). Spor Sponsorluğu ve Spor Federasyonlarının Sponsorluğa Bakışı Üzerine Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(3), 111-124

- Bekcan, U. (2022). Neoliberalizm Futbolun Dönüşümü ve Şampiyonlar Ligi. TAM Akademi Dergisi. Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği. <https://doi.org/10.58239/tamde.2022.01.002.x>
- Besnier, N. & Calabrò, D. G. & Guinness, D. (2021). Sport, Migration And Gender In The Neoliberal Age. In N. Besnier, D. G. Calabrò, & D. Guinness (Eds.), Sport, Migration, and Gender in the Neoliberal Age (3-21). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429423277-2>
- Boas, T. C. & Gans-Morse, J. (2009). Neoliberalism: From New Liberal Philosophy To Anti-Liberal Slogan. Studies In Comparative International Development, C. 44, S. 2, ss. 137-161.
- Bolçay, D. D. (2019). *Avrupa Birliği'nin Spor Politikaları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çankaya Üniversitesi.
- Boniface, P. (1998). Football As A Factor (And A Reflection) Of International Politics. The International Spectator, 33:4, 87-98, DOI: [10.1080/03932729808456836](https://doi.org/10.1080/03932729808456836)
- Boniface, P. (2014). Géopolitique du Sport. Armand Colin.
- Bozdağlıoğlu, Y., & Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(4), 59-79.
- Brescia, P. & Mariano, P. (2023). Diego Maradona: A Socio-Cultural Study. Routledge.
- Chatziefstathiou, D. & Henry, I. P. (2012). Discourses of Olympism From the Sorbonne 1894 to London 2012. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Civralı, R. (2019). *Uluslararası İlişkilerde Bir Mücadele Alanı Olarak Spor: 1980 Moskova Olimpiyatları Boykotu Örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Coakley, J. (2011). Ideology Doesn't Just Happen: Sports And Neoliberalism. Revista da ALESDE, Curitiba, v. 1, n. 1, 67-84.
- Coşkun, B. (2016). *Bir İktidar Modeli Olarak Neoliberal Yönetimsellik ve Neoliberal Özne*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Çelik, A. (2016). Spor Bahis Oyunlarına Katılımı Etkiyen Faktörler. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(2), 89-98.
- Çetin, C. (2022). Uluslararası İlişkilerde Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor: ABD ve Katar Örnekleri. Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(2), 35-46.
- Çiçekdağı, M. (2023). Destinasyon Pazarlamasında Sporun Önemi: Stadyum Turizmi İncelemesi. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 18(71), 342-355.

- Çolakoğlu, T. & Peçenek, A. C. (2020). Olimpiyat Oyunlarının Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Ekonomik Olarak Karşılaştırılması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 25(1), 1-11.
- Dardot, P. & Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı, Neoliberal Toplum Üzerine Deneme (I. Ergüden, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları Dilts, Andrew.
- Davies, W. (2014). Neoliberalism: A Bibliographic Review. *Theory, Culture & Society*. C. 31, S. 7-8. ss. 309-317.
- Değer, R. (2022). Türkiye’de Spor Ekonomisinin Gelişimi ve Devlet Eliyle Desteklenmesi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 2(1), 61 - 70.
- Deloitte. (2023). Annual Review of Football Finance 2023. Deloitte’s Sports Business Group.
- Demir, A. & Sertbaş, K. (2020). E-Spor: Spor Endüstrisinde Yeni Bir Ekonomi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* (3), 73-88.
- Dietz, V. & Ward, N. (2015). *Oxford Textbook Of Neurorehabilitation*. Oxford University Press.
- Đukić, A. & Kojić, V. (2023). The Influence Of Covid-19 And The Olympic Games On The Market Business Of Japan. *Sports, Media And Business*, 9(1), 7–15.
- Ekmekçi, A., Ekmekçi, R., & İrmış, A. (2013). Küreselleşme ve Spor Endüstrisi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(1), 91-117.
- Ennasri, N. (2013). L’énigme du Qatar. *İris*.
- Faria, M. & Pereira, B. (2023). The Impact On The Brazilian Economy Of The Olympic Games In Rio De Janeiro In 2016. *International Journal of Professional Business Review*, 8(11), 1-38. <https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i11.3886>
- Fişek, K. (1983). Spor Yönetimi. SBF Yayınları, No:525.
- Galjaardt, B, H. Olympic Diplomacy And Peace: Historical Evolution Since The 1956 Melbourne Olympic Games. *Olympic Studies*. International Olympic Academy (62-69).
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2023). Türkiye'nin Yükselen Kamu Diplomasisi Aracı: Spor Diplomasisi. *Uluslararası Organizasyonlar ve Dış İlişkiler Müdürlüğü*.
- Goldblatt, D. (2016). *The Games: A Global History of the Olympics*. Macmillan.
- Gökçe, G. & Gökçe, O. (2022). Neoliberalizmin Siyasal, Yönetimsel ve Toplumsal Olana Etkileri. *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 94, Sayı: 494.

- Görür, E. (2020). *The Impact Of The Rising Populism On Liberalism*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Grassi, D. (2021). Boycotts of Moscow 1980 & Los Angeles 1984: Two Different Approaches -Same Result. DOI: 10.13140/RG.2.2.20182.73283.
- Gross, P. (2015). *Growing Brands Through Sponsorship*. Wiesbaden: Springer Gabler.
- Guttmann, A. (1988). The Cold War And The Olympics. *International Journal*, 43(3), 554-568.
- Güçer, E. & Silik, C. (2016). Uluslararası Spor Organizasyonlarının Etkileri: 2013 Mersin XVII. Akdeniz Oyunları'na Yönelik Bir Uygulama. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(Special Issue 1), 148-170. <https://doi.org/10.14486/IJSCS87>
- Gürkaynak, M., & Yalçiner, S. (2009). Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(23), 73-92.
- Gürsoy, C. (2014). Olimpiyatlarda Kürek Kitabı. Galatasaray Kulübü Kürek Şubesi. <https://celalgursoy.com/2015/09/02/olimpiyatlarda-kurek-kitabi/#more-7306>
- Güzelipek, Y. A. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Spor*. Cinius Yayınları.
- Haozhou, P. (2012). From "Ping-Pong Diplomacy" to "Hoop Diplomacy": Yao Ming, Globalization, and the Cultural Politics of U.S.-China Relations. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. The Florida State University College Of Education.
- Harvey, D. (2005). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. Sel Yayıncılık.
- Hatton, B. (2011). *The Portuguese: A Modern History*. Interlink Publishing Group Incorporated.
- Hajek, T. & Lee, T. & Schuetz, L. (2023). Bet on It: Professional Sport Employee Perceptions of Sports Betting Partnerships. *Journal of Emerging Sport Studies*, Vol 9, (1-26).
- Heywood, A. (2004). *Politicaltheory: An Introduction*, Basingstoke, Hampshire. New York: Palgrave MacMillan.
- Hoş, E. (2019). Futbol Spor Yayıncılığının Kurdudur. *TRT Akademi*, 4(8), 574-581.
- Hoye, R. & Nicholson, M. & Houlihan, B. (2015). *Spor ve Politika Meseleleri ve Analizi*. (C. Tınaz, Çev.) Beta Basım.
- Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Hutchings, S. & Gillespie, M. & Yablokov, I. & Lvov, I. & Voss, A. (2015). Staging the Sochi Winter Olympics 2014 on Russia Today and BBC World News: From soft

power to geopolitical crisis. Participations: Journal of Audience Reception Studies, vol. 12, no.1, pp.630-658.

İrkl  Eryıldız, D., & Aydın, A. (2005). “Yeşil Olimpiyat” Tasarım Anlayışına Bir Örnek: Sidney 2000 Projesinin İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 20(1).

İçer, Z. & Akıncı, C. (2023). Spor Müsabakalarında Yasadışı Bahis ve Şans Oyunu Suçları (7258 Sayılı Kanun m.5). Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, (981- 1002).

Jeong, J. (2021). *How Nations Use Sport Mega-Events to Leverage Soft Power: A New Rise in East Asia*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Manchester Metropolitan Üniversitesi.

Karahan, B. G. (2015). Modern Olimpiyat Oyunlarında Siyaset ve Boykotlar. International Journal of Sport Exercise and Training Sciences- IJSETS, 1(2), 114-119.

Karasaç, A. (2019). *The Politics Of The Olympics: The Case Of The Sochi 2014 Winter Games*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Kılıç, M. N. &  zbayraktar, F. & Yücel, E. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Tarihi. MEB Devlet Kitapları, 6. Baskı.

Kobierecki, M. (2013). Sport In International Relations Expectations, Possibilities And Effects. International Studies Interdisciplinary Political And Cultural Journal, Vol. 15, No. 1.

Kocabaş, İ. (2021). Kurumsal İmaj Oluşturmada Spor Sponsorluğunun Rolü. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi (7), 16-34. <https://doi.org/10.46236/jovosst.994107>

Konopka, N. (2022). Sports Diplomacy Of The Kingdom Of Saudi Arabia. ПОЛИТИЧНЕ ЖИТТЯ, УДК 327:79 (5-15). DOI: 10.31558/2519-2949.2022.4.13

Korkut, C. (2022). Dijital Spor Teknolojilerinin Spor Televizyonculuğunda Kullanımı. EKEV Akademi Dergisi, (90), 79-92.

KPMG. (2020). Sports Industry Economic Analysis. Office for Sport – Department of Health, Final Report. KPMG Sports Advisory.

Lee, G. (2009). A Theory Of Soft Power And Korea's Soft Power Strategy. Korean Journal of Defense Analysis, 2(2): 205-218. doi: 10.1080/10163270902913962

Liston, K. & Maguire, J. (2016). Sport, Empire, and Diplomacy: “Ireland” at the 1930 British Empire Games. Diplomacy & Statecraft. c.27. s.2: 314-339.

- Lo, A. A. (2023). Leveraging Sports For Public Diplomacy Outcomes: The Case Of Qatar's Fifa World Cup 2022. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 33-49.
- Malinauskas, R. A. (2014). Turkey-Armenia Relations After 2008. *European Researcher International Multidisciplinary Journal*, Vol.67 No 1-2, 163-167.
- Mamcarczyk, M., & Szyszko, M. (2020). The Macroeconomic Aspects Of Sport In Europe: A Cross-country Comparison. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny*, 82(2), 193–211. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2020.82.2.14>
- Manafı, T. (2021). Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Neoliberalizm'in Yeri ve Önemi: Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS Karşılaştırması. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Marshall, G. (1997). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhan, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Publications.
- McPherson, D. B. & Curtis, E. J. & Loy, W. J. (1989). *The Social Significance of Sport: An Introduction to the Sociology of Sport*. Human Kinetics Books. Champaign, Illionios.
- Mihaela I. T. (2017). Top Romanian Football Clubs Economic and Sport Performance Analysis. In *Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference*. Granada, İspanya.
- Milington, R.S. (2015). *The United Nations And Sport For Development And Peace: A Critical History*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Canada Queen's Üniversitesi, Canada, 186-187.
- Mohan, D. A. (2016). Analiza Efectelor Generate de Jocurile Olimpice de la Montreal (1976) şi Seul (1988) asupra drepturilor omului. DOI: 10.13140/RG.2.1.3680.2161
- Mucchi, L. & Hamalainen, M. & Jayousi, S. & Morosi, S. (2019). *Body Area Networks: Smart Iot And Big Data For Intelligent Health Management*. Springer Nature.
- Mulaj, I. (2022). Drazen Petrovic And Vlade Divac: Once Brothers Of Different Race During The Shining Sport And Declining Self-Management Economics. *International Journal of Sport Sciences and Health*, 9(17-18), 115-137.
- Müller, M. (2013). Sochi and the 2014 Winter Olympics. *The Black Sea*, no: 7/8, 21-23.
- Nye, J. (2007). *Understanding International Conflicts: An Introduction To Theory And History*. Pearson Longman.
- Ocak, M. H. (2021). 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunlarının Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. *Sürdürülebilirlik için Akademik Araştırmalar 187-202*. Artikel Akademi.

- Öncel, A. (2018). Uluslararası Spor Organizasyonlarının Sosyo-Ekonomik Etkileri: 2012 Londra Olimpiyatları Örneği ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 22.
- Öncü, E. (2023). Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde 1964 Tokyo Olimpiyat Oyunları ve Türkiye'nin Oyunlar'daki Performansı. Sportive, 6(1), 62-80.
- Özbey, Ö. & Doğan, D. & Çolakoğlu, T. (2021). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor Diplomasisi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 12(1), 105-115. <https://doi.org/10.17155/omuspd.856172>
- Özlük, E. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9(17), 237-260.
- Pérez, F. P. (2023). El Conflicto Social, Cultural y Religioso en Glasgow Visto a Través de la Rivalidad Entre Celtic y Rangers. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Cantabria Üniversitesi.
- Polo, François, J. (2015). Turkish Sports Diplomacy In The Service Of Renewed Power? The Uses And Limits Of Turkey's "Sport Power". European Journal of Turkish Studies [Online], 21 | 2015.
- Raspaud, M. & Lachheb, M. A Centennial Rivalry, Ahly vs Zamalek: Identity and Society in Modern Egypt. Identity and Nation in African Football, sy 99-115. Palgrave Macmillan.
- Rensmann, L. (2015). Sports, Global Politics, and Social Value Change: A Research Agenda. Altre Modernità. n. 14 114-33. <https://doi.org/10.13130/2035-7680/6535>.
- Rodgers, N. (2015). Antik Yunan, Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları İçin 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma. (Ü. E. Uysal, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2023). *Kamu Politikaları Bağlamında Neoliberalizmle Yönelik Teorik ve Uygulamaya Yönelik Eleştiriler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Scherer, J. & Jackson, S. (2010). Globalization, Sport And Corporate Nationalism: The New Cultural Economy Of The New Zealand All Blacks. Oxford: Peter Lang Publishers.
- Seguí-Urbaneja J. & Cabello-Manrique D. & Guevara-Pérez J.C. & Puga-González E. (2022). Understanding the Predictors of Economic Politics on Elite Sport: A Case Study from Spain. International Journal of Environmental Research and Public Health. 19(19):12401. <https://doi.org/10.3390/ijerph191912401>
- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. The Journal of Europe-

Middle East Social Science Studies, 1(1), 14-38.
<https://doi.org/10.21085/jemsos.40622>

Shamu, G. (2016). *The Developmental Impacts Of FIFA World Cups On BRICS Nations*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. University of Witwatersrand.

Silk, M. L. & Andrews, D. L. (2012). Sport and Neoliberalism: An Affective-Ideological Articulation. *The Journal Of Popular Culture*, 51(2), 511–533. <https://doi.org/10.1111/jpcu.12660>

Soyland, S. H. (2020). *Qatar's Sports Strategy: A Case Of Sports Diplomacy Or Sportswashing?* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. University Institute of Lisbon Repositório Institucional do ISCTE-IUL.

Sport England. (2013). *Economic Value Of Sport In England*. July 2013, Sport England.

Strachan, H. (2021). Global Britain In A Competitive Age: Strategy Of The Integrated Review. *Journal of the British Academy*, vol. 9, pp. 161-177. <https://doi.org/10.5871/jba/009.161>

Syamsi, V. (2017). *Negotiating Identities: National Identity vs Global Branding And Cooperation In The Case Of Real Madrid CF. Competition And Cooperation In Social And Political Sciences*. Routledge.

Štulajer, I., & Štulajter, M. (2016). Significance Of Sport In International Relations. *Journal Of Modern Science*, 381-388.

Şahin, M. B. (2019). Futbol Değil Spor Ekranı. *TRT Akademi*, 4(8), 564-573.

Şekerci Hayali, A. S. (2023). Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç&Küreselleşme: ABD'nin Yumuşak Gücünün Uluslararası Politika Üzerindeki Rolü. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 8(2), 64-86. <https://doi.org/10.24013/jomelips.1378795>

Şentürk, F. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Sporun Etkisi 1936 Berlin Olimpiyatları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi.

Talimciler, A. (2018). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sportu*. Bağlam Yayınları, 3. Basım.

Taşgın, Ö. (2016). Uluslararası İlişkiler Bağlamında Spor (Türk Milletler Topluluğu Oyunları). III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 277-280.

Terlemez, M. (2022). *Modern Sportun Sosyolojik ve Tarihsel Temelleri*. Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 2(1), 16-25.

Trunkos, J. & Heere, B. (2017). *Sport Diplomacy: A Review of How Sports Can be Used to Improve International Relations. Case Studies in Sport Diplomacy* (s. 5-21). Fit Publishing.

- Tüzer, B. F. & Demirel, H. (2021). Uluslararası Alanda Spor ve Irkçılık. Spor ve Uluslararası İlişkiler, 63-77. Çizgi Kitabevi.
- Tüzer, B. F. & Demirel, H. (2021). Spor, Bahis Oyunları ve Uluslararası Pazardaki Yeri. Spor ve Uluslararası İlişkiler (17-31). Çizgi Kitabevi.
- Venugopal, R. (2015). Neoliberalism As Concept. Economy And Society. C. 44, S. 2. ss. 165-187.
- Viotti, P. R. & Mark, V. K. (2012). International Relations Theory. Longman.
- Waal, T. D. (2010). Turkey And Armenia: A Second Chance? Turkish Policy Quarterly. Vol.9, No. 4.
- Welch, A. (2009). "2008 Beijing Summer Olympics," Human Rights & Human Welfare: Vol. 9: Iss. 1, Article 52.
- Wiśniewska, I. & Rogoża, J. (2018). The 2018 World Cup In Russia – Circuses Instead Of Bread. OSW Commentary, 286, 1-8.
- Wolfe, S. D. (2020). Potemkin Neoliberalism: Developing Volgograd through the 2018 Men's World Cup in Russia. Sport in Society 0(0): 1–19. <https://doi.org/10.1080/17430437.2020.1825382>.
- Wray, V. (2023). Sports Mega Events and the BRICS Economies: A Brief Historical Overview. BRICS Journal Of Economics, Volume 4 Number 4. DOI 10.3897/brics-econ.4.e111951
- Yağmurlu, A. (2019). Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(4), 1367-1380. <https://doi.org/10.21547/jss.556513>
- Yamak, T. (2022). Ülkelerin Zenginliğinin veya Yoksulluğunun Kurumsal Analizi. İzmir İktisat Dergisi, 37(4), 967-990. <https://doi.org/10.24988/ije.1043707>
- Yanık, L. K. (2015). Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi. Uluslararası İlişkiler, 12(46), 35-55.
- Yanmıyan S, & Yıldız G, (2021). Spor Sponsorluğunun Spor Endüstrileştirmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar, 5(15), 163-170.
- Yiğit, E. & Şişman, M. (2019). Neoliberal Dönemde Uluslararası Futbolcu Hareketliliği. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 10(1), 81-93.
- Zelyurt, M. K. (2013). Dünyanın Çeşitli Ülkelerinde Etnik Gerilimler Bağlamında Futbol. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2(2), 179-214.

Diğer Kaynaklar

- ABD 2022 Kış Olimpiyatları'nı Boykot Kararı Aldı. (2021, Aralık 7). Bianet. <https://bianet.org/haber/abd-2022-kis-olimpiyatlari-ni-boykot-karari-aldi-254409> Erişim Tarihi 16/01/2024.
- Akcaoğlu, C. (2022). *Politik Durumun Gölgesinde İran-ABD Eşleşmesi*. İram Center. <https://www.iramcenter.org/politik-durumun-golgesinde-iran-abd-eslesmesi-798> Erişim Tarihi 20/01/2024.
- Arslan, T. (2022, Şubat 26). *Olimpiyatlara Damga Vuran Siyah Yumruk*. Gazete Kadıköy. <https://www.gazetekadikoy.com.tr/spor/olimpiyatlara-damga-vuran-siyah-yumruk> Erişim Tarihi 18/12/2024.
- Arslan, T. (2022, Mart 11). *Basketbolun Seyrini Değiştiren 'Dream Team'*. Gazete Kadıköy. <https://www.gazetekadikoy.com.tr/spor/basketbolun-seyrini-degistiren-dream-team> Erişim Tarihi 19/12/2024.
- Atlı, A. (2021, Temmuz 26). Tokyo Olimpiyatları'nın Ekonomik, Siyasi ve Jeopolitik Perde Arkası. Fikirturu. <https://fikirturu.com/spor/tokyo-olimpiyatlarinin-ekonomik-siyasi-ve-jeopolitik-perde-arkasi/> Erişim Tarihi 19/12/2024.
- Bayhan, B. (2015). *Yunanistan'ı 2004 Olimpiyatları mı Bitirdi?* Arkitera. <https://www.arkitera.com/haber/yunanistani-2004-olimpiyatlari-mi-bitirdi/> Erişim Tarihi 02/02/2024.
- Biçer, B. (2021, Temmuz 27). *1992 Barcelona Olimpiyatları: Rock ve Operanın Uyumu*. <https://serbestatis.co/1992-barcelona-olimpiyatlari-rock-ve-operanın-uyumu/> Erişim Tarihi 24/01/2024.
- Bunjaku, E. (2014, Ekim 18). *Sırbistan-Arnavutluk Milli Maçı: Fanatik Siyasi Duruş ve Spora Yansımaları*. Politika Akademisi. <http://politikaakademisi.org/sirbistan-arnavutluk-milli-maci-fanatik-siyasi-durus-ve-sporayansimalari/> Erişim Tarihi 24/01/2024.
- Cox, E. (2007, Eylül 7). *New Faces From Abroad: Exchange Students Bring Different Cultural Perspectives To Gorge*. The Dalles Chronicle. <http://nl.newsbank.com/nl-search/> Erişim Tarihi 11/02/2024.
- Çakmak, F. (2021, Kasım 17). *Dünya ve Türk Halterinin Unutulmaz İsmi: Naim Süleymanoğlu*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/spor/dunya-ve-turk-halterinin-unutulmaz-ismi-naim-suleymanoglu/2423005> Erişim Tarihi 01/02/2024.
- Dunbar, G. & Harris, R. (2017, Kasım 20). *World Cup Bribes, Death Threats: Corrupt World Of FIFA*. Associated Press. <https://apnews.com/national-national-general-news-4c704914a9d244e580cc26192d289d86> Erişim Tarihi 03/01/2024.
- Durmuş, B. (2023, Aralık 30). *10 Soruda Suudi Arabistan'daki Süper Kupa Krizi*. NTV. <https://www.ntv.com.tr/galeri/sporskor/10-soruda-suudi-arabistandaki-super-kupa-krizi.cms6bQQ3YU2nQLTnbvnCSQ/kL53zxRwMkatHNvMA2SRTg> Erişim Tarihi 03/02/2024.

- Dünyanın En Değerli 10 Futbol Kulübü. (2023, Haziran 6). Bloomberght. <https://www.bloomberght.com/dunyanin-en-degerli-10-futbol-kulubu-2332564> Erişim Tarihi 01/03/2024.
- Eryılmaz, S. (2022, Şubat 2). *Premier Lig'den İngiliz Ekonomisine Çılgın Katkı! Tam 7,6 Milyar sterlin...* Mynet. <https://finans.mynet.com/haber/detay/ekonomi/premier-lig-den-ingiliz-ekonomisine-cilgin-katki-tam-7-6-milyar-sterlin/435999/> Erişim Tarihi 17/03/2024.
- Euronews. (2022, Eylül 4). *1972 Münih Olimpiyat Oyunları Katliamı: Yahudi Sporcuları Hedef Alan Saldırıda Neler Yaşandı?* <https://tr.euronews.com/2022/09/04/1972-munih-olimpiyat-oyunlari-katliami-yahudi-sporculari-hedef-alan-saldirida-neler-yasand> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- Evans, R. (2017). *Jesse Owens & Athletes Who Protest (or don't)*. New York Public Library. <https://www.nypl.org/blog/2017/09/12/jesse-owens-protest> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- Goldman, T. (2016, Eylül 3). *Decades After An Iconic Protest, Tommie Smith Has Something Else On His Mind*. Wbur. <https://www.wbur.org/npr/492516930/decades-after-an-iconic-protest-tommie-smith-has-something-else-on-his-mind> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- Gough, C. (2023, Temmuz 13). *Sports Industry Revenue Worldwide In 2022, With A Forecast For 2023 And 2027*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/370560/worldwide-sports-market-revenue/> Erişim Tarihi 09/03/2024.
- Gough, C. (2024, Ocak 25). *North America sports market size from 2009 to 2023 (in billion U.S. dollars)*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/214960/revenue-of-the-north-american-sports-market/#:~:text=North%20American%20sports%20market%20size%202009%2D2023&text=In%202018%2C%20the%20North%20American,media%20rights%2C%20sponsorships%20and%20merchandising> Erişim Tarihi 09/03/2024.
- Hamarat, A. M. (2018). *İktidarın Takımları: Liderden Torpilli Siyaseten Dopingli!* Tarih Dergi. <https://tarihdergi.com/yes%CC%A7il-sahalardan-unutulmaz-politik-hareketler/> Erişim Tarihi 15/02/2024.
- Hamarat, A. M. (2023). *Yasaklanan Forma Numarası*. Artıgerçek. <https://artigercek.com/forum/yasaklanan-forma-numarasi-255764h> Erişim Tarihi 15/02/2024.
- Handan, I. (2022). *Öne Çıkan Büyüme Verileri ile Markalar İçin E-spor Rehberi*. Webrazzi. <https://webrazzi.com/2022/11/03/one-cikan-buyume-verileri-ile-markalar-icin-e-spor-rehberi/> Erişim Tarihi 10/03/2024.

- Hashmi, S. (2023). *Suudi Arabistan, Milyarlarca dolarlık Futbol Yatırımları İle Neyi Amaçlıyor?* BBC News. <https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3z320nr1o> Erişim Tarihi 17/02/2024.
- How do sports contribute to a country's GDP?* (2023, Ekim 4). Quora. <https://www.quora.com/How-do-sports-contribute-to-a-country-s-GDP> Erişim Tarihi 09/03/2024.
- Hurt, S. R. (2015). *Washington Consensus: History, Facts, & Impact*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Washington-consensus>. Erişim Tarihi 19/12/2023.
- İnce, H. K. (2023, Kasım 20). *Olimpiyat Oyunlarının Tarihi*. Oggusto. <https://www.oggusto.com/spor/olimpiyat-oyunlarinin-tarihi>. Erişim Tarihi 09/01/2024.
- Jammot, M. (2023, Ocak 12). *Sports Economy: A Sector That Is Recovering*. Ellisphere. <https://www.ellisphere.com/en/economie-du-sport/> Erişim Tarihi 10/03/2024.
- Karakuş, E. (2022, Temmuz 5). *UEFA'nın 3 Büyük Turnuvada Dağıtacağı Para Ödülleri Belirlendi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunyadan-spor/uefanin-3-buyuk-turnuvada-dagitacagi-para-odulleri-belirlendi/2630336#> Erişim Tarihi 01/03/2024.
- Kılıç, D. L. (2014, Şubat 15). *Rusya, Sochi, Olimpiyatlar ve Halklar*. Bianet. <https://bianet.org/yazi/rusya-sochi-olimpiyatlar-ve-halklar-153506> Erişim Tarihi 20/02/2024.
- Koyuncu, H. (2021). *2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları'na Damga Vuran Sıra Dışı Olaylar*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2021/08/02/2020-tokyo-olimpiyat-oyunlar-na-damga-vuran-s-ra-d-s-olaylar> Erişim Tarihi 20/02/2024.
- Montague, J. (2015, Ekim 7). *Ending an Albania-Serbia Game and Inciting a Riot, With a Joystick*. NY Times. <https://www.nytimes.com/2015/10/08/sports/soccer/as-albania-faces-serbia-meeting-the-drone-pilot-who-ended-their-last-match.html> Erişim Tarihi 15/02/2024.
- Nalton, J. (2023, Aralık 30). *Galatasaray And Fenerbahçe Refuse To Play Super Cup In Saudi Arabia After Atatürk Banners Banned*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/jamesnalton/2023/12/30/galatasaray-and-fenerbahe-refuse-to-play-super-cup-in-saudi-arabia-after-atatr-k-banners-banned/?sh=7a6687d32dd4> Erişim Tarihi 10/03/2024.
- Seçkin, B. (2023, Haziran, 13). *İtalya'da Bir Döneme Damgasını Vuran İsim: Silvio Berlusconi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyada-bir-doneme-damgasini-vuran-isim-silvio-berlusconi/2920699#> Erişim Tarihi 15/02/2024.

- Spor ekonomisi 130 ülkenin milli gelirini geride bıraktı.* (2016, Haziran 22). Bloomberght. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1888285-spor-ekonomisi-130-ulkenin-milli-gelirini-geride-birakti> Erişim Tarihi 03/03/2024.
- Şakrak, G. (2021, Temmuz 21). *Marka Bilinirliğinin Diğer Yüzü; Spor Sponsorluğu.* Metropol Digital. <https://metropoldigital.com/marka-bilinirliginin-diger-yuzu-spor-sponsorlugu/> Erişim Tarihi 25/02/2024.
- Taha, M. (2022, Ekim 1). *Ne Onunla Ne Onsuz.* Socrates Dergi. <https://socratesdergi.com/yazi/sporda-bahis-gercegi> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- The 1964 Tokyo Olympics.* (2021). Sports History Weekly. <https://www.sportshistoryweekly.com/stories/tokyo-summer-olympics-1964-sports,1014> Erişim Tarihi 18/01/2024.
- Tokyo 2020 Olimpiyatları resmen başladı.* (2021). BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57941470> Erişim Tarihi 01/02/2024.
- Tomizawa, R. (2021). “Oct. 23, 1964: The Olympic day that refined Japan”. The Japan Times. <https://sustainable.japantimes.com/brandhistory/01> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- Türkiye Futbol Federasyonu.* (2009, Ekim 14). Türkiye 2-0 Ermenistan. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=202&ftxtID=8203> Erişim Tarihi 20/02/2024.
- United Nations Development Programme. (T.y.). *Goodwill Ambassador Alumni.* UNDP. <https://www.undp.org/goodwill-ambassadors/goodwill-ambassador-alumni> Erişim Tarihi 11/02/2024.
- Üsküdarlı, E. (2023). *16. Yaz Olimpiyatları (Melbourne – 1956).* Yaşam İçin Spor. <https://www.yasamicinspor.com/?p=1132> Erişim Tarihi 09/01/2024.
- Wills, J. (2019). *The Economic Impact Of Hosting The Olympics.* Investopedia. <https://www.investopedia.com/articles/markets-economy/092416/whateconomic-impact-hosting-olympics.asp> Erişim Tarihi 15/02/2024.
- Yetim, F. (2016, Ağustos 2). *Olimpiyatlar'ın Siyasi Mücadele Alanına Dönüştüğü Anlar.* Euronews. <https://tr.euronews.com/2016/08/02/olimpiyatlar-in-siyasi-mucadele-alanina-donustugu-anlar> Erişim Tarihi 09/01/2024.
- Yurdesin, D. (2016). *"Bir Olimpiyat İki Olay: Meksika 1968".* Bantmag. <https://bantmag.com/bir-olimpiyat-iki-olay-meksika-1986/> Erişim Tarihi 10/01/2024.
- Yücel, O. (2020, Temmuz 27). *TRT Kameramanı Melih Uzunyol, Bundan 24 Sene Önce Atlanta Olimpiyatları'nda Düzenlenen Bombalı Saldırının Ardından Çekim Yapmak İsterken Hayatını Kaybetmişti.* Medyascope. <https://medyascope.tv/2020/07/27/trt-kameramani-melih-uzunyol-bundan-24->

sene-once-atlanta-olimpiyatlarında-duzenlenen-bombali-saldirinin-ardindan-cekim-yapmak-isterken-hayatini-kaybetmisti/ Erişim Tarihi 15/01/2024.

Zspor. (2022). *Türkiye ve Avrupa'da Sponsorluk Gelirleri.*
<https://www.gzt.com/infografik/zpor/turkiye-ve-avrupada-sponsorluk-gelirleri-6360> Erişim Tarihi 02/03/2024.

Zspor. (2023). *4 Büyüklerin Forma ve Stadyum Geliri Ne Kadar?*
<https://www.gzt.com/zpor/4-buyuklerin-forma-ve-stadyum-geliri-ne-kadar-3767959> Erişim Tarihi 02/03/2024.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Kenan ÇORUH	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Gazi Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
1. Çoruh, K. (2024). Libya Krizi: Stratejik-Diyalog Modeli. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 8(1).	